

ჩვენი თავობა

6

საქსმ
ნ. ხ
1940

ვერდიანი

1940

ჩვენი თაობა

157
27

საქართველოს საბჭოთა მწერლების
კავშირის ყოფილთვიური ორგანო

6

სახელმწიფო გამომცემლობა
თბილისი
1040 წელი ივლისი

შინაარსი

მხატვრული ლიტერატურა

	გვ.
ვალერიან გაფრინდაშვილი — აკაკის გვარდები სხვიტორში	5
გიორგი ძიგვაშვილი — აკაკის მოტივებიდან.	6
ბონდო კეშელაფა — ავადმყოფი აკაკის გოდება	8
ვლადიმერ სულაბერიძე — მყინვარები	10
ახლან ყოჩიაშვილი — უკვდავება	11
მუხრან შერვაშიძე — აკაკის წარწერა ბარაკო- ნის კედელზე	12
აკაკი — გამოუქვეყნებელი ლექსები	13
მ. დ-ვა — აკაკის ლექსი „შამილის სიზმარი“	15

პრიტიკა

ვლადიმერ ზამბახიძე — აკაკი წერეთლის ლი- ტერატურულ-ესთეტიკური კონცეფციისათვის	18
მიხეილ ჩიქოვანი — აკაკი წერეთლის ლექსების ფოლკლორული ვარიანტები	28
სოლომონ ცაიშვილი — აკაკი წერეთელი და ი. მეუნარგია	33
ივანე ბეგლაროვი — აკაკი წერეთელი სომხურ ლიტერატურაში	37
მიხეილ ზონენაშვილი — აკაკის მოგზაურობა რაჭა-ლეჩხუმში	50
გიორგი ქუჩიშვილი — მოგონებათა ფურცლები	57
ჯაქარია ფორაქიშვილი — მოგონება	61

სარედაქციო კოლეგია: ასტვასათურკოვი ეკემია, ბენაშვილი დი-
მიტრი (პასუხისმგებელი რედაქტორი), ბრიშაშვილი იოსებ, კლდიაშვი-
ლი სერგო, ჭიაჩელი ლეო, შენგელაია დამან, ჩიქოვანი სიმონ.
პასუხისმგებელი მდივანი: ნიკოლოზ აბიაშვილი

წარმოებას გადაეცა 8/VI-40 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდათ 25/VI-40 წ. ქალ. ზომა
72 X 108. შურნ. ზომა 7 X 11 1/2. ფორმ. რაოდ. 4. შეკვ. № 1143. მთავლიტის რწმუნებუ-
ლის № ა. 2460. ტირ. 4000.

۳۳۳

მხატვრული ლიტერატურა

ვალერიან ბაჭყალიანი

აკაკის პარლავი სხვიგორაჟი

მის ნივთებიდან ბევრი რამ დარჩა
ლოქი, ლაფშინის ძველი წუმწუმა...
ვუცქერი საბნის თოვლისფერ ფარჩას,
ვათვალიერებ მის წიგნებს ჩუმად.

და მიბნეული კედლის შპალერზე
კვლავ სათამაშო სჩანან კარტები,
იხედებიან პირველ ალერსით
მგოსნის ბალიდან ლალის ვარდები.

დაღვრილ ყვაკილთა წითელი ფენით
წალკოტი ესხმის აივანს თავზე,
თითქოს დამთვრალი ბუღბულის სტვენით
და ათას ერთი სურნელით სავსე.

მუდამ ხარობდეს სხვიტორის ბალი
და უგზავნიდეს მთაწმინდას სალამს,
სად განისვენებს პოეტი ლალი,
ძილშიც რომ ეტრფის საკუთარ კალამს!

ილიას გვერდით აკაკის ძინავს,
გულში იხუტებს მათ ერთი კერა,
ერთ განუწყვეტელ ნადიმად ბრწყინავს
ვარდებისა და ვარსკვლავთ სიმღერა!

აკაკის მოჭიკვებიდან

თამაშობა ციხის აბაზაში

მოდით, წარსულიც ავაკიაფოთ, წუთით აქვენიც ენდეთ ლექსებს ჩემსავით. ერთი ზღაპარი მინდა გიამბოთ — აკაკის დარჩა გაულექსავი.

...ერთხელ, მოსულ მტრის დასახვედრად ციხის აგება იწყეს ჩვენებმა.

მაგრამ ქვის კედლებს ქარი ანგრევდა და არ დასრულდა თურმე შენება-განრისხდა მეფე, ხალხიც გლოვობდა, ყველა შიშმა და დარდმა დასეტყვა, მაგრამ მოხუცი ვინმე მოვიდა, გაჰხედა ქვებს და თურმე ასე თქვა:

— „მეფე, ეს ციხე არ აშენდება, ამაოდ სტანჯავ ოსტატებს ფიქრით, ქვა-ქვაზე ისე არ გაჩერდება თუ ვინმე ჭაბუკს არ ჩასდებთ შიგნით“, შეშფოთდა, მაგრამ მტრების მოსვლამდის ხალხში აფრინა მეფემ ბრძანება:

— მოვიდეს ჩემთან, სამშობლოსათვის ვისაც სიცოცხლე არ ენანება!“...

...და დადგა დილა — დიმილისმფენი, მზემ იალბუზი ნათლით შებურა, გაჰხედა გზას და რას ხედავს ბრძენი — ჭაბუკთა ჯარით ამოვსებულა.

ყველა იმეტებს სიცოცხლეს ლხენით, მეფე არჩევით დაოსებულა, წინ წარსდგა მაშინ თურმე ის ბრძენი და ასე ბრძანა გაოცებულმა:

— „ციხეს რად უნდა რკინის კარები, როცა რკინაა ვაჟკაცი ყველა.

ამ გმირთა პატრონს ციხე არ გინდა, თქვენ ეს ადრევე გამცნო ზეცამაც, ციხის აგებას სჯობს თვით წახვიდეთ მტრის ციხეების დასალეწავად“...

...და ამ იმედით მუდამ, აქამდე — ჩემი ზღაპარი ასე თავდება —

მტრობის ყოველგვარ ზღუდეს ღახავდა ხალხის სიმტკიცე და თავდადება!

დილა „მოდ-ნახესთან“

მე მისი ნახვა სად შემიძლია?

კლდეზე შესავით მკრთალი ნისლია,

შორო სახეო.

წავა ეს ნისლი და „მოდ-ნახეც“

დამიქნევს ხელებს და დამიძახებს:

„მოდ, მნახეო!“

ნანგრევი იგი, როგორც ქაჯეთი,

დვას და კორდს იქით შენი ბაჯითი

ისევ ისეა.

მეც იქ გამწევედა სხვა დროს ნაბიჯი,
რომ ეთქვათ, — ის კი პატარა ბიჭი
თითონ სიძეა.

კაცი მსგავს ციხეს, ნისლითშეფეთქილს,
ათასს დაანგრევს თავის სვე-ბედის
გამოსაქედად.

მე კი შნო მიზნდა სხვაგვარ ხმალისა—
წინ გული მიდგას, გული ქალისა,
ურყევ ქაჯეთად!

აკადემიური აკაკის გოლაბა

„დავიარე ყველა ოჯახი, სადაც აკაკი თავს იფარავდა, მაგრამ ვერსად ვნახე. ბოლოს სასტუმრო „გრანდპოტელში“ მივაკვლიე, ზუსტის ქუჩაზე. დეკემბერში ტანგაუხდელი იწვა ცივ ოთახში, ავადმყოფი. რამდენიმე დღის შემდეგ ის საჩხერეში გადაიცივლა“.

ივ. იოსელიანის მოგონებებიდან
„აკაკის უკანასკნელი წლები“.

— დავსწეულდი და ლოკინში ვწევარ,
მახრჩობს ნესტიან ოთახის ბური.
არ ძალმიძს, ძმებო, ლუქსების წერა
და არც ხუმრობა დღეს ძველებური.

ნუთუ ამიტომ დამტოვეთ ობლად
სამარის კართან მისული მგზავრი?
ნუთუ სწეული მგოსნის მახლობლად
აღერსს დღეს არვინ გამოაგზავნით?

სადა ხართ, სადა? ხმა გამავონეთ,
დავარდნილ მოხუცს გართობა მინდა,
რას შერჩით, ძმებო, რაც შთამავონეთ,
მე დაგიბრუნეთ, გიმღერეთ წმინდად.

უჭირისუფლოს მფარველი უნდა,
მარტო ვარ, მარტო, ობლადშთენილი,
რისთვის მესროდით ყვავილთა გუნდას,
თუ გულით ვიყავ თქვენგან დევნილი.

თქვენ მაინც სად ხართ, ჩემო მგფსნებო,
ახალგაზრდებო, სადა ხართ ახლა?
მოდით, მოგროვდით, მომეალერსეთ,
იმღერეთ ერთად გაძარცულ ბაღთან.

მიმღერეთ ერთხმად, ჩემო შვილებო,
თქვენი მფარველი მამა გშორდებათ.
ჩემი ღიმილი თქვენთან, თქვენ შორის
ვფიქრობ, რომ აღარ განმეორდება.

მე თქვენს ღუღუნში მწყურია მოგკვდე,
გელით, მომართეთ ტკბილი ფანდური.
მოხუცს ფერმკრთალ გულს ნუ დამიოკებთ,
მაპკურეთ ხმები ახალგაზრდული.

შენ სად ხარ, ვაჟავ, მათა მფლობელო?
შენი მკილავე მგოსანი კვდება.
ავაჰმე ჩემო წუთისოფელო,
ქამს სიკვდილისას — მოხუცი დრკება.

მომწყურდა ხმები: მთური, ფშაური,
ამართე ყელი და მოიღერე,
დაემარხოთ ძველი დანაშაული,
ვთხოვ დავრდომილი, მოდი, მიმღერე!

მყინვარები

აკაკის

მეგულებოდა აქ შენი კვნესა,
შენი ცრემლები, ოხვრით ნაღვარი.
ამ მყინვარებსაც, ცივ მყინვარებსაც
სითბო ჰქონიათ შენი ქალარის.

თითქოს სამშობლოს წარსულის ციდან
ათასი წლები ჩამოზვინულან,
ბევრი სუსხი და ქარი უზიდავთ,
გაქვავებულან შემდეგ ყინულად.

და ტფილისიდან ეს მყინვარები
მეჩვენებოდნენ ცივი ყოველთვის,
ვნახე და შემხვდნენ მზის ელვარებით
და შთაგონებით დასწვეს პოეტი.

მეგულებოდა აქ შენი კვნესა,
შენი ცრემლები ოხვრით ნაღვარი,
ამ მყინვარებსაც, ცივ მყინვარებსაც
სითბო ჰქონიათ შენი ქალარის.

უკვლევება

ხშირად გამანდობს იდუმალ ზრახვებს
ხმა-შორეული სჯა და მისნობა,
აღსდგება მკვდრებით მგოსანის სახე —
შემორჩენილი მარადისობას.

დღესაც აკაკის სიბრძნემ — რჩეულმა,
გულზე დამანთო ცისკრის კანდელი,
იგრძნო მარადი სუნთქვა სხეულმა,
იგრძნო სიცოცხლე და ურუანტელი.
ვინ იცის რამდენ პოეტის განცდა
ვერ შეხვედრია ხსნას და შენდობას,
უკვნესებიათ, დიდების ნაცვლად —
დროთა სტიქიას და უბედობას.

მაგრამ დიდების ძმებს და ძმობილებს
ინახავს ხალხი, დრო და განგება
და პოეზიის ცეცხლით წრთობილებს
გული აროდეს არ ეყანგებათ...

ახლა, როდესაც წარსულს ვიგონებ, —
მწყურია უკვდავ მგოსნის დიდება,
შევხარი ობლად რჩენილ სტრიქონებს
და სიბარული მიყვავილდება.

სტანჯა პოეტი მძიმე ფიჭობმა,
აქაც მოვიდა ეკლის მოთელით.
მზის მომღერალი მუდამ იქნება
ლალი, უკვდავი და უშფოთელი.

აკაკის ნარნარა ბარაკონის კედელზე

ვერ ვნახე მე მაშინ დიადი ქართველი,
„ნანა“ რომ უმღერეს რიონის ტალღებმა,
მგოსანი უძილო და ღამე ნათევი,
ირგვლივ რომ ანთებდა კოცონს და ნაღვერდალს.
გავეყვები შარა-გზას, შებინდულ ბუჩქებთან
ჩამოშლილ კლდეების ხრიალს რომ გასცქერის,
ზღვასავით სიხარულს სხვა ვინ აჩუქებდა
ამ ხეებს, რომ დამდგარან ქედების დამცველნი?
აქ გამოუვლია ქალარა პოეტსაც,
თურმე ცას სწვდებოდა ზრიალი თოფების,
რიონიც არ ჰქუხდა, სიშშიდეს მოეცვა,
ზაფხული ჩამდგარიყო ხალისის მომფენი.
სტუმარს მიესალმა დიდი ბარაკონი,
მან კი ლექსი უძღვნა ტურფად ჩამოქნილი,
დიდხანს მაფიქრებდა სოფელთან ჩამოვლილს
მართალი ამბავი, სადღაც განაგონი.
მე ისიც ვერ ვნახე და თითქოს მრცხვენია,
აქამდე ვერ შემოვხვდი დიდებულ ოცნებას,
ვიცი, ეს სიტყვები მარადეამს ჩვენია,
ბევრი აამღერა ნუგეშის მომცემმა.
და დღეს ერთი დამრჩა მხოლოდ დაპირება:
რომ გაიზაფხულებენ ამაყი ვერხვები,
მეც თქვენთან შევალე დარბაზს და პირველად
გაცრეცილ ქვის კედელს კოცნით მივემთხვევი.

აკაკის გამორჩეული ლექსები

ალბომში

მარი ტუკას — მასილიონს ა)

ნეტავ იმას,
ვინც შენ ტკბილ ხმას
სანუგეშოდ ისმენს მარად,
ნეტავ იმას,
ბედნიერ ყმას
ვისაც ირჩევ შენდა ქმარად!
ციო მოსულო,
ქვეყნად სრულო,
გმონებს გრძნობა და ვონება
და პოეტის
შენი მკვრეტის
ზეგარდმო-შთავონება.

ვახტანგია ბ)

მადლით ციურით
ამა ქვეყნად
იყო შემკული!
კეთილ-მძრახველი
ობოლთ მზრდელი
მნათობი გული!
ერთგული ქვეყნის
ლმობიერი
იმედ მომფენი,
ქრისტეს მმოსავი
ოცნება რამ
ვარსკვლავებზე მშვენი!!
იყო და ან კი
სადღა არი?
ვაქრა ვით ალი,
დაგვაგდო ობლად,
უნუგეშოდ,
მისთვის მტირალი.

ა) საქ. სახ. მუზეუმის ხელნაწერების განყოფ. დაცული საისტ. საეთნ. საზოგადოების ფონდის ხელნაწერში № 1471, აგტ. 9.

ბ) ეს აკროსტიხი მიძღვნილია მაიკო მელიქოვისადმი, ხელნაწ. № 1488, აგტ. 15.

კომპოზიტორის ალბომში¹⁾

სიყვარულის ნაშობია
მუზიკა და პოეზია,
ცხოვრებაში ორივე ერთად
გაუყრელად მთვარე მზეა!...
მე ორივე სწორად მიყვარს,
დღისით მზე და ღამით მთვარე!
მამ მოდი და შეეხმატკბილდეთ:
მომეხმარე... მომეხმარე!

¹⁾ ხელნაწერი № 1467 — H, აგტ. L

აკაკის ლექსი „შამილის სიზმარი“

„შამილის სიზმარი“ აკაკის სტუდენტობის პერიოდის ლექსთა ციკლს ეკუთვნის. მისი სრული ტექსტი მოთავსებულია ქუთაისის მუზეუმში დაცულ კირილე ლორთქიფანიძის მიერ შედგენილ ქართველი პოეტების ლექსებისა და პოემების ხელნაწერ კრებულში. ამ კრებულში აკაკის ნაწერებიდან შეტანილია 1859-62 წლებში „ცისკარში“ დაბეჭდილი ლექსები, პოემა „რუსეთზე“ და აგრეთვე ამავე პერიოდში რამდენიმე დაუბეჭდავი ლექსი. უკანასკნელთა შორის ყველაზე ადრე დაწერილია „შამილის სიზმარი“, რომელსაც კრებულის შემდგენელი შემდეგ შენიშვნას ურთავს:

„ეს ლექსი დაეწერე თვითონ მისი (აკაკის) სიტყვებით 1862 წ. თებერ. ამაში ზოგი შეცვლილია და ზოგი გამოტოვებული ორიგინალიდან, რომელიც დაიწერა 1859 წ. მოვიყვანთ განსხვავებულს ადგილებს და გამოტოვებულებს.“¹⁾

ამრიგად, როგორც ეს შენიშვნა მიუთითებს, „შამილის სიზმარი“ დაწერილია 1859 წელს. მომდევნო წლებში პოეტს იგი გადაუყვებია. ხოლო ეს ახალი ვარიანტი, ჩაწერილი 1862 წლის თებერვალში, კ. ლორთქიფანიძეს შეუტანია თავის კრებულში, პირველი (1859 წლის) ვარიანტის შეცვლილი და გამოტოვებული ადგილების სხოლოში აღნიშნით. საქ. სახ. მუზეუმის ხელნაწერების განყოფილებაში დაცულია ამ ლექსის ავტოგრაფიც, რომელსაც აკლია ერთი ფურცელი შემცველ უკანასკნელი სამი სტროფის. იგი, როგორც კ. ლორთქიფანიძის კრებულის ვარიანტებთან შედარებით ირკვევა, უფრო გვიანდელი ვარიანტია.

„შამილის სიზმარს“ ისტორიისთვის საყურადღებო ცნობა მოცემული სხვაგვარიც შეტანილია საინტერესო, აკაკის (1860 წლის) 25 აპრილს პეტერბურგიდან დედისადმი მიწერილ ბარათში.

„მე და კერესელიძე,“²⁾ — სწერს პოეტი ამ დოკუმენტში, — როგორღაც ვერ მოვეყვით, ლექსები წამისდინა, თავისებურად გადააკეთა და შარშან სექტემბერს აქეთ აღარაფერს აღარ ვუგზავნე. ესენი, რაც ახლა იბეჭდება სულ შარშანდელიებია. „საიდუმლო ბარათი“ დაეწერე, თქვენი შეემშინდა და სინანულის ლოცვაც თან მოვაცოლე — ეხლა, რომ დაიბეჭდა მარტის „ცისკარში“³⁾ სექტემბერს აქეთ აღარაფერი გამოგზავნა და აღარც ვაფუგზავნი აწი. ორი ლექსი კი გამომტყუა ეხლაც, ძალიან საუცხოო იყო „მოხუცის ტირილი“ და მეორე „შამილის სიზმარი“. არ ვიცი რად არ დაბეჭდა. მგონია შეემშინდა, როცა თავისუფლად იყო დაწერილი, ამ ახლანდელი „ამაო ძებნის“ არ იყოს აპრილში რომ დაიბეჭდა.“⁴⁾

ეს ლექსები არც შემდეგ დაბეჭდილა „ცისკარში“. სხანს ისინი პოეტის მიერ შენიშნულთავე ისე უფლად დაწერის შესჯერპლნი გახდნენ. კერძოდ, „შამილის სიზმარს“ ასეთი ბედი სრულიად ბუნებრივი იყო, რადგან, როგორც ცნობილია, „დიდი დემოკრატი“ შამილი, რომელმაც ბრძოლების მთელი ეპოქა შექმნა რუსეთის დაპყრობითი პოლიტიკის წინააღმდეგ, უაღრესად უარყოფით პოლიტიკურ ფიგურას წარმოადგენდა მმართველი არისტოკრატისათ-

1) იხ. დასახელებული კრებული, გვ. 136.

2) ლაპარაკია „ცისკარის“ რედაქტორ ი. კერესელიძეზე.

3) იგულისხმება ლექსი „სოფლის სინანული“, რომელიც „ცისკარს“ 1866 წლის მარტის ნომერში დაიბეჭდა.

4) წერილი დაცულია ქუთაისის მუზეუმში.

ვის, მით უმეტეს საშენიშენო ლექსის დაწერის პერიოდში, როდესაც იგი ახალი დამარცხებული იყო. (1859 წლის 7 სექტემბერს). ასეთ პირობებში, რასაც თან ერთვოდა ცენზურის სისასტიკე და „ციხის“ რედაქტორის ი. კერესელიძის საერთოდ თავდაპირილი დამოკიდებულება „საშიშ მასალებისადმი“; შამილის შესახებ თავისუფლად დაწერილი ლექსი, აღზნებული შამილისადმი სიმპატიითა და გარკვეული მებრძოლი ნაციონალური განცდებით, — ცხადია, ვერ დაიბეჭდებოდა. ეს ლექსი, ჩვენთვის ხელმისაწვდომ მასალების მიხედვით, არც შემდეგ გამოქვეყნებულა. მის უკანასკნელ ბედს ალბათ მისი მხატვრული სისუსტეც ედგა საფუძვლად.

აქ ამ, ძირითადად მხოლოდ ისტორიული თვალსაზრისით საინტერესო პოეტურ დოკუმენტს, მეორე ვარიანტის—კ. ლორთქიფანიძის კრებულის ძირითადი (1862 წლის თებერვალში ჩაწერილი) ტექსტის სახით ვაქვეყნებთ.

*
* *

შუალამეა. გავსილი მთვარე
ხშირხშირად სხივსა ხმელეთს უხვად ჰფენს,
მთანი, თუ კლდენი ველი მდინარე,
ყველა მდუმარებს და გრძნობით ისმენს:
ვით განსვენების ანგელოსნი ცით
გადმოფინნენ გუნდათ ხმელეთათ
თვისის ნეტარის და მსუბუქ ფრთებით
და მყუდროებას გალობენ ერთ ხმათ.

მაგრამ კავკასია ეს მყუდროება
ცით მოვლენილი არა ეკუთვნის;
ვისთვის ერთია ყოველი დროება,
ღღეც და ღამეცა სხვას რამეს ეწვრთნის.
კავკასის სურს სისხლი, ომი ფიცხელი,
ვისთვის სახეთო ხმას ტყვილად გალობენ
სისხლს ითხოვს მთანი, კლდენი და ველი,
და მდინარენიც მას ღრიალებენ.

მხეცთა ყვირილი, ფრინველთ ჩხავილი
ქართა ქრიალი, ზღვათა გრიალი
ამას ნიშნავენ „გეწყურთან სისხლი“
და თერგისაცა ეს არს ღრიალი.
მათის სურვილის აღმსრულებელი,
მწუხარის სახით დაფიქრებული
ველს სდგას მაჰმადის მადიდებელი
და შურიდნი ჰყავს მას შეკრეფილი.

ყურადღებითა (ჰ) იმამს უსმენენ,
სისხლიან თვალებს ატრიალებენ,
ხან გამხეცებით თვისთ ხელთ იკბენენ
და ვით სნეულნი ხან კანკალებენ.

ამბობს (ჰ) იმამი: „მართლ მორწმუნენო
ჩვენი გაკიცხვა მაჰმადს არა სურს.
კვალად გამხნეველით ერთგულნო ძენო
და თავს ნუ მისცემთ მონათ გაიურს.

ამომ გახსოვთ ჩემი დარღოშიდ ომი,
სხვადასხვა რიგი ბეგრჯან მრავალნი,
მე არ გეგონათ ცრუ მოწმის ნდომი —
მოწმედ შეყოფა მიწა და ქვანი.

*) მეორე ლექსი „მოსტის ტირილი“ სამწუხაროდ არც ხელნაწერის სახით შემონახულა

12 794

აწ დაუძღურდი, დავებერი ალლაჰ!
მაჰმადო, ვატყობ ძალი მაკლდება.
მაგრამ დღეს ჩემი ძალა ახლდება
დამკჳნარ ძარღვებშიც სისხლი დულდება
მართლ-მორწმუნენო! კარგად ისმინეთ,
უკანასკნელად მსურს ვცადო ბედი,
სიკვდილი ან ხსნა კაზი-მალომეტ!
მენზედა დამჩნა შვილო იმედი.

შენ მიაშურე მარცხენა მხარეს,
სადაც განაგებს თვითონ კნიაზი!
მაჰმადის ძალით მიეც სიმწარეს —
მაშინ თაყვანს გცემს მთელი კავკაზი-
და სიბერის დროს ამ შიშველის ხმლით
მარჯვენა მხარეს მე მივიჭრები;
დღეს უნდა გავძღე მე რუსის სისხლით
მათ მჩქეფარ სისხლსა მივეყურებები.

გახურდა ომი, ომი ფიცხელი,
საზარელი და ცუდ სანახავი,
სისხლში დასვარეა ლეკებთა ხელი,
ველს ეფინება რუსების თავი.

ომი გათავდა, მან კმაყოფილმა
ზეცას შესწირა თვისი ნამაზი
მარცხენა მხრიდან იმისმა შვილმა
ტყვეთ მიუყვანა თვითონ კნიაზი.
მან ძვირფასი ტყვე წარჩინებულთ
ბის წინ მოსული რა დაინახა,
მსწრაფლ აუღელდა მრისხანე გულად:
„თეჯი მოსკერით“ ჯარს მიაძახა.

მაგრამ წვერებშიდ სტაცა მას ხელი,
ყბაშიც გააჩტყა (ჰ)იმამსა სილა...
ვაი საწყალი ჩვენი მძლეველი
როდესაც თვალი გამოახილა.

კალუგა რამ ქნა კავკასის მთებში,
ალარც ჩხუბია და ალარც მკვდრები
და იმათ ნაცვლად მხოლოდ ქუჩებში.
არიხინებენ დროშეებს კუჩრები.

კვალადვე მიწვა თვალით ხელთ იფარებს,
სურს რომ იხილოს იგივე სიზმარი;
მაგრამ სიზმარშიც ვერ განიხარებს
ორგზის ვინც ცხადად უბედურ არი.

კ რ ი თ ი ა კ

ვლადიმერ ზამბახიძე

აკაკი ნაკათლის ლიბერალურ-ესთეტიკური კონსერვატივის

გასული საუკუნის სამოციანი წლების რუსულ ლიტერატურულ წრეებში დაიწყო ცხარე კამათი ხელოვნების საკითხებზე. ხელოვნებისა და ლიტერატურის ლიბერალურ-აზნაურულ თვალსაზრისს სამკვდრო-სასიცოცხლოდ დაუპირისპირდა და შეებრძოლა რევოლუციურ-დემოკრატიული შეხედულება, რომელიც „ორი რუსი ლესინგის“ — დიდი ჩერნიშევსკისა და დობროლუბოვის ხელმძღვანელობით ბრწყინვალე დასაბუთებას პოულობდა ჟურნალ „სოვერენის“ ფურცლებზე მოთავსებულ მებრძოლ სტატიებში.

რა შეადგენდა ამ ორი ლიტერატურულ-ესთეტიკური კონცეფციის ბრძოლის საგანს? რაში უპირისპირდებოდნენ ისინი ერთიმეორეს? აი კითხვები, რომელთა მოკლე, სტემატური წინასწარი გარკვევა აუცილებელია იმისათვის, რომ ჩვენთვის უფრო ნათელი გახდეს აკაკი წერეთლისა და რუს სამოციანელთა ლიტერატურულ-ესთეტიკურ შეხედულებებს შორის არსებული გენეტიური კავშირი.

„ლიბერალები“ „წმინდა ხელოვნების“ ქურუმობას ჩემობდნენ და ამდენად თავის შეხედულებათა დასაყრდენს პოულობდნენ ჰეგელის ესთეტიკაში, რომელიც უმაღლეს ქემარტებად, ადამიანისაგან, ცხოვრებისაგან მოწყვეტილ მშვენიერების იდეას აღიარებდა.

ჰეგელისა და მის მიმდევართა აზრით, მშვენიერება წარმოადგენდა ცალკეულ საგანში მთელი სისავსით გამოვლინებულ აბსოლუტურ იდეას. ამ თეზისიდან ლოგიკურად გამომდინარეობდა დასკვნა, რომ თითქოს, ობიექტურ სინამდვილეში მშვენიერება არ არსებობდეს და ხელოვნების ამოცანას შეადგენდეს, ოსტატის შემოქმედებითი ფანტაზიის დახმარებით შეავსოს ბუნების ეს ნაკლი.

სინამდვილეზე, ცხოვრებაზე ხელოვნების გაბატონება — ასეთი იყო ამ მიმართულების ლოზუნგი, რომელსაც ფოიერბახის მატერიალისტური ფილოსოფიის ნიადაგზე მდგარმა ჩერნიშევსკიმ და დობროლუბოვმა დაუპირისპირეს ლოზუნგი. — სინამდვილის, ცხოვრების პრიმატის შესახებ ხელოვნების მიმართ.

ახალმა ესთეტიკურმა კონცეფციამ უაღრესად ლაკონური და მჭერმეტყველი გამოხატულება ჰპოვა ჩერნიშევსკის ფორმულაში — „მშვენიერი არის ცხოვრება“, მის სიტყვებში, რომ მშვენიერად ეჩვენება ადამიანს ის ძრახვა,

რომელშიაც ცხოვრებას ხედავს იმგვარად, როგორც ეს მას ესმის; მშვენიერია ის საგანი, რომელიც მას მოაგონებს ცხოვრებას“¹⁾.

მაგრამ, არც ჩერნიშევსკი და არც დობროლობოვი არასოდეს იმ შეხედულებებისა არ ყოფილან, რომ თითქოს ხელოვნების საგანს მარტო მშვენიერების პრობლემა შეადგენდეს. პირიქით, ისინი ხელოვნების საგნად სთვლიდნენ ყველაფერს, რაც ცოცხალი ადამიანის ინტერესების სფეროში შედის. „ხელოვნების სფერო, — ამბობს ჩერნიშევსკი, — არ განისაზღვრება მარტო მშვენიერებით, არამედ მოიცავს ყველაფერს, რაც სინამდვილეში (ბუნებასა და ცხოვრებაში) აინტერესებს ადამიანს... საზოგადოდ საინტერესო ცხოვრებაში — აი ხელოვნების შინაარსი“²⁾.

ამ ლიტერატურულ-ესთეტიკური პრინციპიდან კანონზღვრად გამომდინარეობდა ლოზუნგი. მწერლობის სამსახურებრივი როლის შესახებ საზოგადოებაში.

„ცხოვრების წარმოქმნა (воспроизведение), — წერდა ჩერნიშევსკი, — ხელოვნების საერთო დამახასიათებელი ნიშანია და მის არსს შეადგენს; ხშირად ხელოვნების ნაწარმოებთ სხვა მნიშვნელობაც აქვთ, — ისინი ცხოვრების ახსნის საშუალებას წარმოადგენენ; მათ ხშირად ცხოვრების მოვლენებზე განაჩენის გამოტანის მნიშვნელობაც აქვთ“³⁾.

ეს თეზისი გენიალური სიღრმითა და უბრალოებით სჭრიდა საკითხს ლიტერატურის, ხელოვნების შემობრუნების შესახებ თანამედროვეობის საჭირობოტო, აქტუალური საკითხებისაკენ. მასში თავის დასრულებულ გამოხატულებას პოულობდა ლიტერატურული *Credo* სამოციანი წლების რევოლუციური დემოკრატებისა, რომლებიც სიტყვა-კაზმული მწერლობისაგან მოითხოვდნენ მაღალ იდეურობას და პოლიტიკურ სიმახვილეს, მოითხოვდნენ მის მიერ სინამდვილის მაღალმხატვრულ ფორმებში ასახვას არა პასიურად, არამედ იმგვარად, რომ ბოლომდე მხილებული და მსჯავრდებული ყოფილიყო მაშინდელი გაბატონებული სოციალ-პოლიტიკური სინამდვილე, მისი მახინჯი და საძაგელი სულით.

ამით, რუსი სამოციანელები, ჩერნიშევსკისა და დობროლობოვის მეთაურობით გამოდიოდნენ აპოლოგეტებად ე. წ. უარყოფითი მიმართულებისა, რომლის სახელმძღვანელო პრინციპს არსებულის წინააღმდეგ თავდაუზოგავი ბრძოლა და ეპოქის მოწინავე აზრების პროპაგანდის საშუალებით ფართო მასის რევოლუციური განათლება წარმოადგენდა.

ამ ლიტერატურულ-ესთეტიკურ შეხედულებათა გარემოცვაში ყალიბდებოდა აკაკი წერეთლის ლიტერატურულ-ესთეტიკური სოფლმხედველობა.

ქართული მემუარული პროზის შედევრის — „ჩემი თავადასავლის“ მეორე ნაწილში აკაკი წერეთელი გვიამბობს: „სწორედ იმ დროს (60-იან წლებში — ვ. ზ.) გამოვიდა სარატოველი სემინარიელი ჩერნიშევსკი, ჩაუღვა სა-

¹⁾ ჩერნიშევსკი. „რჩეული ფილოსოფ. თხზულებანი“. გვ. 376.

²⁾ იქვე — გვ. 379.

³⁾ იქვე — გვ. 376.

თავში ურნალ „სოვრემენიკს“ და დობროლუბოვთან, ანტონოვიჩთან, ნეკ-
რასოვთან და სხვებთან ერთად დასცა რუსეთს კიჟინა. ამოდრავდა რუსეთი...
და მაშინ გაჩნდა, ტურგენევისაგან აღნიშნული ნილილისტობაც“..

„...როდესაც ნიჟიერი პისარევი და მყვირალა ზაიცევი დაუდგენ თავში-
ხელოვნების უარყოფილებს, მთელი მკითხველი რუსეთი შეიძრა და მაშინ
წარმოითქვა შესანიშნავი სისულელეც: „შექსპირს, ანტონოვიჩის ჩექმები
სჯობიანო“ და იმავე დროსვე, რასაკვირველია, სცდილობდნენ პუშკინის დე-
დამიწასთან გასწორებას!

„...რუსობანობამაც მისის ნილილისტობით, — განაგრძობს აკაკი, — მაშინ-
ძალიან მოიკიდა ჩვენში ფეხი. სტუდენტების რიცხვში მეც ვიყავი. ჩემ ზან-
გრძლივ ცხოვრებაში საპირადო კერძოსა და წვრილმანებში უხასიათობა გა-
მოვიჩინე, მაგრამ დიდისა და საზოგადოსათვის კი ჩემს დღეში არ მიღალატე-
ბია. მწერლობაშიაც შემეძლო, რომ სხვების აყოლით დიდი სახელი მომეპოე-
ბია, მაგრამ ჩემს რწმუნებას ვერ ვულალატე და ტოლსტოისა¹⁾ არ იყოს, შუა-
ადგილი მეჭირა... სხვებსავით წამხედურობით უმეტესობის მიმდევარი არ
ვყოფილვარ. ზაიცევს არად ვაგდებდი, ნიჟიერ პისარევეს თუმცა ვაფასებდი,
მაგრამ მისი ბევრი რამ არ მომწონდა და არც ის მეჯერა მეორე პარტიისა,
რომ მწერლობაში მხოლოდ მუსიკა და კეთილზმოვანება უნდა იყოს და კმა-
რაო. ორთა შუა მყოფს, მე ჩემი გზა მქონდა აჩრეული და მივდიოდი წყნა-
რად“.

ამ გრძელი ციტატიდან ნათლად სჩანს, რომ აკაკი თავიდანვე შეურიგე-
ბელი მოწინააღმდეგე იყო ესთეტიკური ნიჟილიზმისა, რომლის მამამთავარმა
პისარევმა ვერ შესძლო ემპირიული სუბიექტის პირადი გემოვნების მრავალ-
ფეროვნების შორიგება მშვენიერების ცნებასთან და ამის გამო, ლოგიკურად
მივიდა საერთოდ ესთეტიკის უარყოფამდე.

ადვილი გასაგებია, რომ აკაკი-მოქალაქე და პოეტი ვერ შეურიგდებოდა
ესთეტიზმის სულით გაჟღენთილ „წმინდა ხელოვნების“ თეორიასაც.

ამიტომ ირჩია მან „ორთაშუა“ ყოფნა და მტკიცედ დაადგა ცალმხრივი
უკიდურესობისაგან თავისუფალ ლიტერატურულ-ესთეტიკურ თვალსაზრისს,
რომელიც იდეურ ნათესაობაში იმყოფება რუს სამოციანელთა—ჩერნიშევსკისა
და დობროლუბოვის ფოიერბახული ესთეტიკის საფუძვლებთან.

ჩერნიშევსკი ამბობდა: „...ლიტერატურას თავისი ბუნებით არ შეუძლია
არ იყოს თავისი დროის მისწრაფებათა მსახური, არ შეუძლია არ იყოს მი-
სი იდეების გამოხატველი... ბრწყინვალე განვითარებას მხოლოდ ის ლიტე-
რატურული მიმართულებანი აღწევენ, რომლებიც ცოცხალი და ძლიერი იდე-
ების ზეგავლენით აღმოცენდებიან და ეპოქის დაჟინებითი მოთხოვნას აკმაყო-
ფილებენ. თვითუფლ საუკუნეს თავისი ისტორიული საქმე, თავისი განსაკუთ-
რებული მისწრაფებანი აქვს“.

ჩერნიშევსკისა და დობროლუბოვის გაგებით, ნამდვილი მხატვარი ყოვე-
ლდღიურ ღინამდვილეს, შის ავსა და კარგს კი არ გაურბის, არამედ ბოლომდე

¹⁾ იგულისხმება პოეტი ა. კ. ტოლსტოი.

ებმება მის სამსახურში, რადგან სამოციანელთა აზრით, ზელოვნებას, ლიტერატურას ფანსა და ღირებულებას სწორედ ეს სამსახურებრივი ფუნქცია ანიჭებს.

აკაკი წერეთელი ამ საკითხში მთლიანად რუს რევოლუციურ-დემოკრატიულ პოზიციებზე იდგა და ამყად აცხადებდა: „მე მიმანდა მწერლობა, როგორც ერთი უბრალო იარაღთაგანი დღიურ ავ-კარგიანობის საბრძოლველ-სამსახუროდაო“.

ეს სიტყვები შეიცავენ ლიტერატურის სოციალური ფუნქციისათვის ხაზის გასმას, ამ ფუნქციის უდიდეს პრინციპულ სიმაღლეზე აყვანას.

აკაკი წერეთელმა კარგად იცოდა, რომ მაშინდელი პოლიტიკური და ღრთონული უფლებობის პირობებში, აქტუალურ და მალეღვებელ საზოგადოებრივ პრობლემათა გადაჭრა მხატვრულ ლიტერატურას უნდა ეკისრნა, რადგან გამათავისუფლებელი იდეების ერთ-ერთ მედროშედ ხალხის საუკეთესო, მოწინავე ნაწილი სწორედ მწერლობას სთვლიდა.

მწერლობისათვის თანამედროვეობის აქტუალური იდეების პროპაგანდის დაკისრება, ცხადია, არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავდა პოეზიის თავისუფლების უარყოფას, რადგან ეს თავისუფლება სამოციანელთა აზრით იმაში მდგომარეობს, რომ შემოქმედმა სწეროს იმ საკითხებზე, რომლებსაც მას გული მიუწევს.

„ფეტი არ იქნებოდა თავისუფალი, — ამბობდა ჩერნიშევსკი, — მას რომ სოციალურ საკითხებზე ეწერა... გოგოლი სრულიად თავისუფალი იყო, როდესაც „რევიზორს“ სწერდა... ყველას თავისი საკუთარი თავისუფლება აქვს“.

აკაკის პოეზიის თავისუფლება ნაციონალურ-რევოლუციური სოფლმხედველობის პროპაგანდაში, ამ სოფლმხედველობიდან გამომდინარე პრაქტიკული მიზნების განხორციელებისათვის ზელმწყობაში მდგომარეობდა.

მწერლობის სამსახურებრივი ფუნქცია, მისი საზოგადოებრივ-უტილიტარული დანიშნულება აკაკი წერეთელმა მისთვის ჩვეული რაინდული პირდაპირობით და მკვეთრად გამოაქანდაკა შემდეგ სტროფში:

„რაც კი არ არგებს ქვეყანას,
ის ყველა ფუჭი ბარგია...
სულ ბულბულობაც არ ვარგა,
ზოგჯერ ყორნობაც კარგია“.

ეს სტროფი მკითხველს უნებლიეთ მოაგონებს დობროლუბოვის სიტყვებს იმის შესახებ, რომ პოეტი, რომელიც თავის ნიჭს მხოლოდ ნაკადულის ჩუხ-ჩუხისა და ბულბულის სტვენის აღწერას ანდომებს, ვერ შეედრება იმ შემოქმედს, რომელიც მთელ თავის მხატვრულ ძალას თანამედროვეობის მწვევე საზოგადოებრივი საკითხების გადასაჭრელად ხმარობს.

შესაბამისად ზელოვნების, ლიტერატურის ამ ფილოსოფიისა, აკაკი წერეთლისათვის პოეტი „გარემოების საყვირია“. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ჩერნიშევსკის განმარტებით ზელოვნების დამახასიათებელი საერთო ნიშანია „ცხოვრების წარმოქმნა“ და აკაკიც ასე მიმართავს ახალგაზრდა მწერლებს:

„შენ ხარ პოეტი, ცხოვრების სარკე;
სადაც იმავის უფელ-აფსო“.

დობროლუბოვი ამბობდა: „მისგან (ლიტერატურისაგან — ვ. ზ.) მოითხოვენ, რომ ის იყოს საზოგადოებრივი ორგანიზაციის არა მარტო ენა, არამედ თვალისა და ყურის“ — (ტ. IV, გვ. 171) და „ცხოვრების საკითხებზე უპასუხებდეს იმით, რასაც თვით ცხოვრებაში პოულობს“. (ტ. I, გვ. 208).

თითქოს ამ მოთხოვნის შესაბამისად აკაკი თავისი „პოეტის“ მეოთხე სტროფში გაიმღეროს:

„ენაც მას ამბობს, რაც სმენას
სხვისაგან გაუგონია,
ან თვალს უნახავს და ჰკუას
გაუზომ-აუწონია“.

ეს სტრიქონები შეიცავენ „ცხოვრების წარმოქმნის“ თეორიის მაღალპოეტურ ინტერპრეტაციას, მაგრამ არა იმპრესიონისტულს, რომლის თანახმად სინამდვილის ასახვა სუბიექტის აღქმათა, მისი შეგრძნობების პასიურ ფიქსაციას წარმოადგენს, არამედ რეალისტურს, როდესაც „სინამდვილის წარმოქმნის“ რთული შემოქმედებითი პროცესის აქტიური მონაწილეა თვით სუბიექტი, მისი ემოციები, პათოსი.

და, განა არსებობს ნამდვილი შემოქმედება გარეშე პათოსისა? არა, არ არსებობს და არც შეიძლება არსებობდეს, რადგან „პათოსი, — როგორც ამბობს ჰეგელი, — ეხება იმ სიძს, რომელიც თავის გამოძახილს პოულობს თვითეული ადამიანის გულში“.¹⁾

აკაკი წერეთელი და რუსი სამოციანელი შორს არიან იმ აზრისაგან, რომ თითქოს „ცხოვრების წარმოქმნის“ აქტი სინამდვილის უბრალო ნატურალისტურ ფოტოგრაფირებას წარმოადგენდეს.

ლიტერატურის რეალისტური მიმართულების ქართველი და რუსი წარმომადგენლებისათვის მწერალი, პოეტი, არა თუ სიტყვის ოსტატია, არამედ ფილოსოფოსი, სოციოლოგი და პოლიტიკოსიცაა. ამიტომ, მას უნდა შეეძლოს არა მარტო წარსულის და აწმყოს დანახვა, არამედ მომავლის განჭვრეტაც. ნამდვილ ხელოვანს, პოეტს უნდა შეეძლოს მოვლენის არა მარტო ზედაპირზე ემპირისტული ცოცვა, არამედ ამ მოვლენის დაფარული იმანენტური თვისებების გამომჟღავნება და იმის გაგება, თუ საით უნდა წარიმართოს მათი შემდგომი ზრდა და განვითარება.

აკაკი წერეთელი უხვადაა დაჯილდოებული რეალისტი მწერლის ყველა ზემოხსენებული თვისებით და აკი თვითონაც ამბობს:

„მე აწმყოში ვგრძნობ იმ მომავალს
და მით შექნება სიკვდილი ტკბილი“.

მომავლის შეგრძნობისას უძვირფასეს თვისებაში უნდა ვეძიოთ ოპტიმიზმის დაუშრეტელი წყარო, რომელიც ტიტანურის ძალით სჩქედს აკაკი წერეთლის მარად უკვდავ პოეზიაში.

ცნობილია, რომ ლიტერატურის, ხელოვნების არსისა და დანიშნულების რეალისტური ინტერპრეტაცია, რომელიც რუსეთში უშუალოდ დაკავშირებულია ჩერნიშევსკისა და დობროლუბოვის, ზოლო ჩვენში აკაკი წერეთლისა და ილია ჭავჭავაძის სახელებთან, არავითარ შემთხვევაში არ გამორიცხავს

¹⁾ ჰეგელი, ტ. XII, გვ. 237.

ხელოვნების ფანტასტიკურ შინაარსსაც. ამის შესახებ ჩერნიშევსკი სავსებით გარკვეულად სწერდა: „ჩვენი განსაზღვრა (ხელოვნების — ვ. ზ.) მოიცავს ხელოვნების ფანტასტიკურ შინაარსსაც“. (რჩ. ფილ. თხზ. გვ. 371).

აკაკი წერეთლის პოეზიისა და პროზის ერთ-ერთ მთავარ მაცოცხლებელ ძარღვს წარმოადგენს შემოქმედებითი ფანტაზია, რომელიც ჰეგელის თქმით, წმინდა პასიური ძალის წარმოსახვისაგან (воображение) განსხვავებით, ხასიათდება „უპირველეს ყოვლისა სინამდვილისა და მისი ფორმების დაჭერის ნიჭითა და მიდრეკილებით“.¹⁾

აკაკის ესთეტიკური კონცეფციით, თუ პოეტს შემოქმედებითი ფანტაზიის ძალა არ გააჩნია, თუ ის მოკლებულია ნიჭსა და უნარს ზოგჯერ „მტრედებრ აღმა ფრენდეს მოწონებით“ და ოცნების მორევში გადაეშვას, მაშინ მისი სიტყვა დაემსგავსება „ხელოვნურ მანქანას“, რომელიც „ბულბულის ხმით უკრავდა“.

„მაგრამ ნამდვილს ისე ჰგავდა,
ვითა მწუხრი განთიადსა,
ვით უსულო — სულიერსა
და აჩრდილი — მისვე ცხადსა“.

„ხელოვნური მანქანისა“ და ცოცხალი ბულბულის ხმის შორის არსებული განსხვავების ანალოგიურია აკაკის აზრით პოეტსა და მოშიარეს შორის არსებული კონტრასტი და ამიტომაც ამბობს ის:

„შევადარე ერთმანეთსა,
შევეწონე დიდსა მცირე,
და ასე ვთქვი: „სხვადასხვაა
პოეტი და მოშიარი“.

„მოშიარი“ — პოეზიის „ხელოსანია“, პოეტი კი — ხელოვანი. პირველი „მცირეა“ — რადგან მას პოეტური აღმაფრენის მაღლი არ სცხია. მოშიარეს საკუთარი პოეტური თვალი და ხმა არ გააჩნია. ამიტომ მისი ხედვრია მუდმივი მიბაძვა, რომელიც ნამდვილი პოეტური ქმნილებების იდეურ-ემოციური ხეგავლენის ძალას ვერასოდეს ვერ მიაღწევს.

ნამდვილ პოეტს, რომელიც თანამედროვეობის ინტერესებით უნდა იყოს გამსჭვალული, საკუთარი პოეტური ხედვისა და თქმის უნართან ერთად, პოეტური აღმაფრენის ძალაც უნდა შესწევდეს.

ასე განასხვავებს აკაკი წერეთელი ერთი მეორისაგან პოეტსა და მოშიარეს, პოეზიისა და პოეტურ ხელოსნობას.

ქართველ და რუს სამოციანელთა ლიტერატურულ-ესთეტიკური კონცეფციის ერთ-ერთ განუყოფელ ნაწილს პატრიოტიზმის მაღალი გრძობის პროპაგანდა შეადგენდა.

ჩერნიშევსკი რუსული ლიტერატურის განვითარების კრიტერიუმად „წმინდა სიტყვას — პატრიოტიზმს“ აღიარებდა.

¹⁾ ჰეგელი, იქვე, გვ. 289

მისი თქმით, ლომონოსოვი, დერჟავინი, კარამზინი და პუშკინი დიდი მწერლები არიან უპირველეს ყოვლისა იმის გამო, რომ ისინი დაუღალავად ემსახურებოდნენ რუსი ხალხის განათლებისა და ესთეტიკური აღზრდის დიად საქმეს.

აკაკი წერეთელმა, ოლია ქავჭავაძესთან ერთად, თავისი პოეტური შემოქმედება საქართველოს თავისუფლების სამსხვერპლოზე მიიტანა.

„ქაჯების“ მიერ „ცხრაკლიტულში“ გამომწყველულ, „ფეხშიშველა, თავზე ლენაქახილი“ საყვარელი სამშობლოს ტყვეობიდან დახსნა — აი პოეტის ოცნების საგანი, მისი შემოქმედების მასაზრდოებელი უმთავრესი სტიმული.

სამშობლოს სიყვარული და მისი კეთილდღეობა, პოეტისათვის უმაღლესი ეთიკური პრინციპია.

აკაკისათვის საქართველო „თვით ტყვეობაშიც ხელუხლებელი წმინდათა-წმინდა“ და ამიტომ, ყოველთვის, როდესაც პოეტი ფიზიკური და სულიერი გადაგვარების გზაზე შემდგარ ქართველ ერს მოიგონებდა, მის გულში უღმობელი შურისძიების ცეცხლი აგიზგიზდებოდა და

„ის დანაშთენ სიცოცხლეში
არ ნატრობს მეტს აღარასა,
რომ სამშობლოს მტრის სისხლითა
ხლებავდეს ქალარასა“.

თვითმპყრობელური რუსეთის მიერ ქართველი ხალხის გადაშენების პოლიტიკით გამოწვეულ პოეტის სულიერ ტკივილებს კიდევ უფრო ამძაფრებდნენ და აუტანელს ხდიდნენ „შინაური მონები“, რომლებმაც მოქალაქეობრივი პატიოსნება ჯილდოებსა და ფულში გაყიდეს,

„ვინც თვის ტომის ტყავისაგან
შეხკერა ქურჭი თბილი“

და ამის გამო

„მას სიცივე ვერას აენებს
და ცხოვრებაც ელის ტკბილი“.

საკუთარი ეროვნული ინდივიდუალობის დაცვის მიზნით დამპყრობელი ტლანქი ძალის წინააღმდეგ ამხედრების ნაცვლად, მის წინაშე მონური, პირუტყვიანი შორჩილების დემონსტრირების გამო მიმართა პოეტმა თავის „ხატს“ — სამშობლოს:

„ფურთხის ღირსი ხარ შენ, საქართველო“ — ო.

ეს იყო იმის მსგავსი სულიერი ტანჯვით ნაკარნახევი რეპლიკა, რომელმაც ჩერნიშევსკის ათქმევენა რუსი ხალხის მისამართით: „უბადრუკი ერი, მონათა ერი, ყველა მონები არიან — თავიდან ბოლომდის“ — ო.

„გულახდილ და გულჩათხრობილ ველიკოროს მონებს (მონებს შეფის მონარქის მიმართ), — ამბობს ლენინი, — როდესაც უყვართ ამ სიტყვების გახსენება. ჩვენის აზრით კი ეს სამშობლოს ნამდვილი სიყვარულის სიტყვებია იყო. (ხაზი ჩვენია — ვ. ნ.), ხოლო ეს სიყვარული სევდიანი იყო იმის გამო, რომ ველიკოროსების მოსახლეობის მასებს რევოლუციონერობა აკლდა...“¹⁾

¹⁾ ლენინი. ო. XVIII გვ. 96.

სამშობლოსადმი ნამდვილი, ყალბ სანტიმენტალობას მოკლებული სიყვარულის გრძნობით იყო გამოწვეული ზემოციტირებული სასტიკი განაჩენი, რომლის ღირსადაც სცნო აკაკიმ თავისი დროის საქართველო.

ამ აქტში პოეტმა გამოამჟღავნა „შორეულისადმი“ — თავისუფლებისათვის შებრძოლ საქართველოსადმი — სიყვარულის მაღალი და სპეტაკი გრძნობა, რომლის ეთიკურ კორელატს ბედის სიმკაცრის წინაშე სულის სიმტკიცე და უდრეკობა წარმოადგენს.

„მაგრამ მე მაინც სრულ იმედითა
ველი იმ მოვარეს და იმ ვარსკვლავსა!
მოგტყუებდე მაინც არ მოვიღუნევი
და ჩვეალ სწორი-სწორსა საფლავსა!

ამბობს პოეტი, და ამ სიტყვებში ნათლად მოსჩანს შესანიშნავი პროფილი უტეხი ნებისყოფის დიდი ადამიანისა, რომელიც ოლიმპიური სიმშვიდით ეგებება ისტორიის ქარტეხილებს და მზად არის ტარციელის თავგანწირულებით იბრძოლოს თავისი „ნესტან-დარეჯნის“, საყვარელი სამშობლოს გამოხსნისათვის ტყვეობიდან.

ბედნიერი მომავლისადმი ფანტიკური რწმენა აკაკი წერეთლის შემოქმედების სპეციფიკას შეადგენს. პოეტს მტკიცედ სჯეროდა, რომ მისი „ბედი ოდესმე მთლად დაღწეწავდა თვითმპყრობელობის ცხრაკლიტულს“ და ადამიანური არსებობის უფლებებს მიანიჭებდა ჩაგრულ ერებს და მშრომელ მასებს, რომელთა ნაოფლარით ისუქებდნენ კისერს სოციალური პირამიდის მწვერვალზე წამოსკუპული მუქთახორები.

უკეთესი მერმისისათვის ბრძოლის სტიქიას პოეტში ოდნავადაც ვერ აღუნებდა ის მდგომარეობა, რომ

„მეფხ-ლომნი ვადაგვიშენდნენ,
გამრავლდნენ მელა-კატები“

და ცხოვრების ზოგიერთ სათავეებს დაუფლებულნი იყვნენ „კუჭისათვის მოახრე კკუა-მწყრალი ლიბერალები“, რომელთა მიმართ აკაკი წერეთელი 60-იანი წლების რევოლუციონერ-განმანათლებელთა აზროვნებისათვის დამახასიათებელ შეურიგებლობასა და სიძულვილს ამჟღავნებს.

ირველივე ჩამომდგარ სოციალურ „ბურუსს“, ცხადია, არ შეეძლო პოეტში შომაველისადმი სკეპტიკური დამოკიდებულება გამოეწვია, რადგან მან კარგად იცოდა, რომ გარიჟრაჟის ბურუსი ყოველთვის განთიადის თანახმლებია.

ამის შეგნებით უნდა აიხსნას, რომ აკაკი მუდამ მგზნებარედ და უღიღესი ექსპრესიით სცემდა იმედის ყიფინას:

„არა! აყვავდეს იმედი!
გულს ვერ გამოტეხს ჰალარა!
გმირებს უძახის... უყივის
ჩემი დაფი და ნალარა!“

გმირები, რომლებმაც პოეტის საოცნებო ეროვნულ და სოციალურ თავისუფლებას ხორცი უნდა შეასხან — ახალგაზრდები არიან. აკაკის ღრმად სწამდა, რომ მაღალი ეროვნულ-საზოგადოებრივი იდეალებით რომანტიული გატაცებისა და მათი იანხორციელებისათვის უანჯარო, რაინდული თავდადების

ძალა და მისწრაფება მხოლოდ ახალგაზრდებს გააჩნდათ, და ამიტომაც გაიძა-
ხოდა პათეტიკურად, რომ

„ახალგაზრდობის მას აქვს იმედი,
და იმას უმღერს მარად და მარად“.

ამ ახალგაზრდობაში (და არა მარტო ახალგაზრდობაში, არამედ მთელს
შაშინდელ ქართულ საზოგადოებრივობაში) ჯანსაღი პატრიოტული გრძნობი-
სა და სოციალური სამართლიანობის იდეების დანერგვასა და აღზრდას ემსა-
ხურებოდა აკაკის შემოქმედება.

პოეტს კარგად გაეგებოდა, რომ მასებში პატრიოტიზმის წმინდა გრძნო-
ბის აღზრდისათვის მარტო მისი თანამედროვე, სანახევროდ გადაგვარებული
ქართული სინამდვილის ნეგატიური კრიტიკა არ კმაროდა და საჭირო იყო
ხალხისათვის ისეთი პოეტური ქმნილებების მიცემა, რომლებიც მის სულიერ
აღორძინებას, ეროვნულ შეგნების ამაღლებას და ნაციონალურ თავისუფლე-
ბისათვის საბრძოლველად მობილიზაციურ მზადყოფნას შეუწყობდნენ ხელს.
სწორედ ამით უნდა აიხსნას აკაკის მიერ საქართველოს წარსულიდან აღებუ-
ლი ეპიზოდების პატრიოტული იდეალიზაცია (პოემები „თორნიკე ერისთა-
ვი“, „ნათელა“ და სხვ.), რაც სრულებით არ ეწინააღმდეგება მის ლიტერატუ-
რულ-ესთეტიკურ შეხედულებათა ძირითად პრინციპებს.

ეროვნული თავისუფლებისა და სოციალური სამართლიანობის იდეების
განხორციელებისათვის ბრძოლაში რომ მარტო საქართველოს წარსულის იდე-
ალიზაცია, არსებული სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ პასიური
პროტესტი და მორალური ქადაგება არ კმაროდა, აკაკისათვის ეს სავესებით
გარკვეული იყო. მან შესანიშნავად იცოდა, რომ ეროვნული და კლასობრივი
ჩაგვრის ინსტიტუტის დანგრევა მხოლოდ რევოლუციურ ძალას შეეძლო და
ამიტომ, სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლა, რომელიც ძველსა და ახალს შო-
რის უნდა გაიმართოს, სისხლს, მსხვერპლს მოითხოვს.

„თქვენ მომკლები ხართ! ხელს თუ ვაიჭრით,
ნუ ერიდებით ცოტა სისხლის ღვრას“.

მიმართავს პოეტი ქვეყნის მოწინავე, ცხოვრების განმაახლებელ ძალებს
და ამ მიმართვით ერთხელ კიდევ ცხადჰყოფს, რომ მისი შემოქმედება არა
მარტო ასახავდა ცხოვრების მოვლენებს და მსჯავრს სდებდა მათ, არამედ
რევოლუციური მოქმედების პრაქტიკულ პროგრამასაც იძლეოდა.

ყოველივე ეს წარმოადგენდა მხატვრულ კონკრეტიზაციას აკაკის ლიტე-
რატურულ-ესთეტიკური სოფლმხედველობისა, რომელიც, როგორც თავშივე
აღვნიშნეთ, ახლო იდეურ ნათესაობაში იმყოფებოდა რუს სამოციანელთა რე-
ვოლუციური ესთეტიკის ფილოსოფიურ და სოციოლოგიურ საფუძვლებთან.

„გოგოლის ნამდვილი დამსახურება, — წერდა ჩერნიშევსკი — იმაშია,
რომ მან ჩვენში გამოაღვიძა შეგნება თვით ჩვენი საკუთარი თავის შესახებ“ო.
აკაკი წერეთელმა, ილია ჭავჭავაძესთან ერთად, დაუფასებელი ღვაწლი
დასდო ქართველი ხალხის ეროვნული გამოფხიზლების, მასში ნაციონალურ-
რევოლუციურ შეგნების დანერგვის დიად საქმეს.

აკაკი ქეშმარიტად სახალხო პოეტი იყო, რომელმაც შესძლო ბოლომდე გამსჭვალულიყო თავისი ხალხის სულით, მისი ტკივილებითა და სიხარულით და ყველაფერი განეცადა იმ უშუალო გრძნობით, რომელიც თვით ხალხის კუთვნილებას შეადგენს.

ადამიანთა ყოველდღიურ ურთიერთობაში ნაპოვნი და ამოკრეფილი „ცხოვრების სიმართლე“ აკაკიმ ხალხს დაუბრუნა, ხალხის სამსახურში ჩააყენა იმ შესანიშნავი ლექსების, პოემების და მოთხრობების სახით, რომელთა თავისებურებას ქართველ და რუს სამოციანელთა ესთეტიკური კოდექსიდან გამომდინარე ფორმის უბრალოება და ხალხურობა შეადგენს.

ქართველი ერის, ქართველი მშრომელი ხალხის უანგარო სამსახურს შესწირა დიდმა პოეტმა თავისი ბუმბერაზი შემოქმედება, პოეზიის თილისმური ძლიერების ჩანგი, რომელიც მოუდუნებლად, გამამხნეველად და ოპტიმისტურად ჟღერდა მუდამ, ქართველი ხალხის უდიდესი განსაცდელის წუთებშიაც.

საერთო გულგატეხილობის, უიმედობისა და სასოწარკვეთილების უამსაც პოეტი წინასწარმეტყველურად და იმედიანად გაიძახოდა:

„არ მომკვდარა, მხოლოდ სძინავს!“-ო.

და თანაც სწამდა, ღრმად სწამდა, რომ საქართველო, ქართველი მშრომელი ხალხი

„როდესაც გაიღვიძებს,
მოიგონებს იმათ სახელს,
ვინც დღეს იმას არ ივიწყებს“.

აკაკის წინასწარმეტყველება ახდა. ქართველმა ხალხმა გაიღვიძა; ის აღსდგა, აღორძინდა და სტალინური კონსტიტუციის მზით გამთბარი შეუხნელებლად მიისწრაფის წინ — კომუნისტების მწვერვალებისაკენ.

მადლიერი ქართველი მშრომელი ხალხი, რომელმაც აკაკის თავის გულში მარად ურღვევი, ხელთუქმნელი ძეგლი აუგო, მთელი საბჭოთა კავშირის მოძმე ხალხებთან ერთად, დღეს დიდებით იგონებს საყვარელი პოეტის სახელს, იმ დიდი მოქალაქისა და შემოქმედის სახელს, რომელმაც მთელი თავისი სიცოცხლე ხალხის კეთილდღეობისათვის ბრძოლას მიახმარა.

აკაკი ნაკრთლის ლექსების ფოლკლორული პერიანგაზი

აკაკი წერეთელი დიდ ყურადღებას აქცევდა ხალხურ შემოქმედებას. სახელოვანი შგოსანი კარგად იცნობდა ფოლკლორის თვითეულ ჟანრს და მთელი თავისი ავტორიტეტით ეწეოდა ფართო მასების მხატვრული შემოქმედების პოპულარიზაციას. არა ერთი და ორი მხურვალე წერილი მიუძღვნია აკაკის ამ საკითხისადმი. 60-იან წლებიდან სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებამდე შგოსანი არ ივიწყებდა მშრომელი ხალხის შემოქმედებას, სწავლობდა მას, ჰკრებდა, ბეჭდავდა და ხშირად საკუთარი პოეტური აღმაფრენის საგნადაც იხდიდა.

ფოლკლორი ნაციონალური კულტურის ერთერთი შენაკადია, რომელიც საუკუნეთა განმავლობაში იქმნებოდა, ზეპირი ტრადიციით თაობიდან თაობას გადმოეცემოდა. აკაკის აზრით ხალხურ შემოქმედებას არა მარტო დიდი ესთეტიკური, მხატვრული ღირებულება აქვს, არამედ ის „უტყუარი სარკეა გადასული ცხოვრებისა და ისტორიის მტკიცე საძირკველი“.

1893 წელს „კვალის“ ფურცლებზე, დიდებულმა შგოსანმა თავისი შეხედულება სიტყვიერებაზე ასე ჩამოაყალიბა: „ხალხური ლექსები, შაირები, თქმულობა, ლეგენდები, იგავ-არაკები და სხვანი, რაც კი შეადგენს ზეპირ-სიტყვიერებას, საზოგადოდ ყოველი ხალხისათვის ძვირფასი განძია, როგორც მტკიცე საძირკველი მისი ისტორიისა და უტყუარი სარკე მისი წარსული ცხოვრებისა.“¹⁾

აკაკი წერეთელმა მშრომელი ხალხისმიერ საუკუნეთა განმავლობაში შექმნილი პოეზია ნაციონალური კულტურის საფუძვლად გამოაცხადა. ამის გამო მარც ერთი საქმე ისე სასწრაფო არ არის, როგორც ზეპირგადმოცემების შეკრება-შეგროვება“, „ვეწვიოთ მთის, ბარს და შეგვკრიბოთ სახალხო ნაწარმოებები, შევიწახოთ და წერილობით გადავცეთ მომავალ თაობებს“, სწერდა პოეტი და მაგალითსაც თვითონ იძლეოდა. აკაკის მოწოდება ყველას გულზე ზედებოდა და ბევრი ენთუზიასტი გაუჩნდა ქართული ფოლკლორის შეკრების საქმეს. დიდი მოკირანახულე პოეტი ყველა თანამედროვეზე უკეთ გრძნობდა ხალხური შემოქმედების ბრწყინვალე მარგალიტების შეკრების აუცილებლობას: „ცოდნა იმათი დაკარგვა, მიშველება უნდა და ჯერ კიდევ მოსახერხებელია მათი მოგროვება, იმათი დავიწყება წარსულზე ხელის აღება“. „ფოლ-

¹⁾ „კვალი“, 1893 წ. № 34.

კლორულ ნაწარმოებების შეკრება წმინდათა წმინდა საქმეა“. „იმისი დაკარგვა და დავიწყება ჩვენი სიკვდილია და თუ სიკვდილი არ გვინდა, უნდა მალე მივეშველოთ“. რაოდენი სიყვარულია აკაკის ამ სიტყვებში ხალხური შემოქმედება. „საწყისთა საწყისია“, მას უნდა სწავლობდე; აგროვებდე და ამუშავებდე. ასეთია გენიოსი პოეტის ურყევი აზრი. აკაკის ეს სიყვარული სიკვდილისდღემდე შერჩა. რევოლუციურ-დემოკრატიული იდეებით გატაცებული მგოსანი მულამ ხალხთან იყო, არასოდეს არ უღალატნია მისთვის, არც კალმით და არც საქმით.

აკაკი ხალხური პოეზიითაა შთაგონებული. აკაკი წერეთლის შემოქმედება ფოლკლორთან უფრო მეტ კავშირსა და ნათესაობაში იმყოფება, ვინემ მის წინანდროინდელ მწერლობასთან. ამას ადასტურებს მისი ლირიკა, პოემა, დრამა, პროზა და პუბლიცისტური გამოსვლები. შემთხვევითი არ არის 1913 წელს აკაკის მიერ საჯაროდ გაცხადებული სიტყვები ერთ ხალხურ ლექსზე: „არა თუ დღევანდელი მჯღაბნელი და მათ რიცხვში მე თქვენი უმორჩილესი მონა, თვით რუსთაველიც კი მოაწერდა შეურცხვენლად ხელს. და ამ გვარი მარგალიტები იშვიათი არ არის ზეპირსიტყვაობაში“. ¹⁾ ხალხი გენიოსია. ის შეუდარებელ ოსტატობას იჩენს პოეტურ სახეთა დახატვაში და არა თუ ჩამოუვარდება ინდივიდუალურ პოეტობას, პირიქით, მასზე მალლა დგას. კოლექტიური პოეტი წინ დგას, არა მარტო ტიპის შექმნაში, შემოქმედების მწვერვალს აღწევს ლირიკაშიც, ადამიანის განცდათა წარმოსახვის ამ ყველაზედ რთულ დარგში. ამის ნიმუშია აკაკის მიერ საქვეყნოდ ქებაშესხმული ლექსის ერთი ნაწყვეტი:

„შენს ლოყას ვარდი ყვარდა, გშვენოდა ღია ფერია,
ლაწვმოციმიცმე, ხალივით, ნამი ცით მონაბერია;
შურით დაგფრენდა ნიავბ, გირხვედა დაღალ-კავებსა,
წარბი, წამწამი ყორნისა მბურაედა გიშრის თვალებსა...“

ქართული ხალხური ლირიკული პოეზიის ამ შედევრში ნათქვამია:

„ხომაღღში ჩაჯეკე, ზღვას გაველ, ფრანგის ქვეყნები ენახეო,
სულ დავიარე ხმელეთი, ვერ ენახე შენი სახეო,
ანთებულ სანთელს გამსგავსე, დილით ცისკარზე გნახეო,
ხელში გეკირა ყმაწვილი, ფარსაგ ვერ დაგინახეო.“

აკაკი აღფრთოვანებულია ამ ლექსით. პოეტი მის საერთაშორისო პარალელებს რაფაელის ხელოვნებაში ნახულობს. „მსოფლიო გენიოსმა მხატვარმა რაფაელმა, როდესაც მშვენიერების გამოხატვა უნდოდა, უკეთესი ველარა მონახა რა და მშვენიერ მადონას მისცა ხელში უმშვენიერესი ყრმა, რომელსაც სიყვარულით ზედ დაჰტატათებს დედა. მე დარწმუნებული ვარ, რომ ამ შაირის დამწერს, არც ეს სურათი უნახავს და არც რაფაელი გაუგონია, მაგრამ ზეგარდმო შთაგონებამ მიიყვანა რაფაელის აღმადრენამდე“!

მეცხრამეტე საუკუნეში ქართულ ფოლკლორს აკაკისთანა და მფასებელი და მოყვარული იშვიათად თუ ვინმე ჰყოლია. აკაკიმ დედის ძუძუსავით შეივარა და შეითვისა ხალხური პოეზია, მიიღო ის, როგორც გამაახალგაზრდავებელი ძალა და მასზე დაემყნო. ხალხმაც თავისი მხრით გულწრფელად შეიყვარა

¹⁾ „თეზი“, 1913 წ. № 118

ჩა სახელოვნო მგოსანი. მოიტაცა მისი პოეზია და მშობლიური კალთა გადა-
 ზდარა. ასე გაინასკვა აკაკის დიადი ხალხურობა და აკაკის ინდივიდუალური
 პოეზიის ფოლკლორში გადასასვლელი გზები.

ფოლკლორზე მხატვრული მწერლობის გავლენის მშვენიერ მაგალითებს
 აკაკი წერეთლის პოეზია გვაწვდის. აკაკის მრავალი თხზულება ზეპირი გზით
 გავრცელდა და კვლავ ვრცელდება. განსაკუთრებით ეს ითქმის მის ლირიკაზე,
 კერძოდ შრომის ლირიკაზე და სატრფიალო ლექსებზე. ჩვენ მოგვეპოება ცნო-
 ბები, რომ აკაკი წერეთლის ლექსებს 60-იან წლებში დაბეჭდვისთანავე მღე-
 როდნენ, კიდევ უფრო მეტი ითქმის პოეტური შემოქმედების აყვავების პერი-
 ოდზე. აკაკის ლექსები კუთხიდან-კუთხეში გადადიოდა და ანონიმურ, „უაფ-
 ტორო“ ნაწარმოების სახეს იღებდა. არა თუ ადრე, არამედ დღესაც შეგხვდე-
 ბით მთქმელს, რომელმაც არ იცის, თუ მის მიერ ხალხურად გასაღებული ლექ-
 სის ავტორი აკაკი წერეთელია. აკაკის ნაწარმოებთა ფორმა, შინაარსი და
 იდეური განწყობილება აახლოვებს მას ხალხურ პოეზიასთან, წარმოგვიდგენს
 მას თითქოს უკანასკნელის ერთერთ განშტოებად და ამ ნიადაგზე სახალხო
 მთქმელები და მომღერლები ვეღარ ამჩნევენ მათ შორის არსებულ განსხვავე-
 ბას. აკაკის ლექსების მთქმელები ხშირად წმინდა ფოლკლორულ ნაწარმოებე-
 ზად იღებენ. ჩვენ ამის რამდენიმე შემთხვევა გვქონია. სანიმუშოდ დავასახე-
 ლებთ ორ მთქმელს და აქვე ვუჩვენებთ აკაკის ლექსების როგორც ზეპირ, ისე
 მწიგნობრულ ვარიანტებს.

1935 წელს ლეჩხუმში სოფ. აღვში ღრმა მოხუცი კოლმეურნე ქალის კე-
 კელა ყურაშვილის თქმით ჩავწერე აკაკის „ქართველი ქალის“ ფოლკლორული
 ვარიანტი.¹ მთქმელმა წერა-კითხვა იცის, ის არაა ავტორ-მთქმელი. მან არ
 იცოდა „სევდიანი ქალის“ მწიგნობრული წარმოშობის შესახებ რაიმე და ის
 გვაიმბო როგორც ხალხური პოეზიის ძვირფასი ნიმუში სხვა ლექსებთან ერ-
 თად. თვალსაჩინოების მიზნით აქვე ვაქვეყნებთ ორივეს.

აკაკი

ხალხური

ქართველი ქალი

სევდიანი ქალი

მწუხარე და სევდიანი
 სერზე იდგა ერთი ქალი,
 ფერმიხდილსა მღელვარებით
 შორს ეჭირა გზისკენ თვალთ.
 მას უნდოდა, რომ შეეტყო
 მისი ქვეყნის ბედის წერა;
 შიკრიკს მოჰკრა შორით თენლი
 და დაუწყო გულმა ძვერა:
 მიადება ახლოს მოსულს:
 — „ნუ დაფარავ ნურაფერსო,
 თორემ ბოლოს გაზღვევინებ,
 გაფიცები ზეციერსო!“
 წინ წამოდგა მონამ ბიჯი,
 ტირილითა მოახსენა:
 — „ვინ ჩემს თავს! სჯობს დამებას
 ცოდვილი და მწარე ენა!

მწუხარე და სევდიანი
 სერზე იდგა ერთი ქალი
 ფერმიხდილი მღელვარებით,
 შორს ეჭირა გზისკენ თვალი.
 მას უნდოდა, რომ შეეტყო
 მისი ქვეყნის ბედის წერა,
 შიკრიკს მოჰკრა შორით თვალთ
 და დაუწყო გულმა ძვერა.
 მიადება ახლო მოსულს
 — ნუ დაფარავ ნურაფერსო,
 თორემ ბოლოს გაზღვევინებ,
 გაფიცები ზეციერსო.
 წინ წამოდგა მონამ ბიჯი,
 ტირილითა მოახსენა:
 — ვა ჩემ თავსო, სჯობს დამებას
 ცოდვილი და მწარე ენა.

¹) მთქმელის შესახებ ცნობები იხ. მისი ჩიჭოვანის „ხალხური ვეფხის ტყაოსანი“, მე-2
 გამოც. 1937 წ. გვ. 264.

ვხედავ შენზედ უჩინავლია
 შავბედითა ყორანს შავსო!
 რაღა ვითხრა მე საბრალომ
 შენ, შევიღების დამკარგავსო?¹⁾
 ქალმა უთხრა: სულ.. არ გკითხავ!
 ჯერ მითხარი შენ ესაო:
 თათრებს დარჩა გამარჯვება
 თუ ჩვენ ძლიერ მეღვსაო.
 — „ეგ რა ბრძანეთ?“ ქართველ ჯარსა
 განა სძლედა თათარიო?
 თვით არ მივა და მოსულ მტერს,
 რომ დაუხვდეს მზად არიო!
 ზარი დასცეს სერასქირსა,
 არ მოსულა ჯერაც გონსა!
 ქართველები ღმერთს მადლობენ,
 ადიდებენ სოლომონსა!“
 ქართლის ქალი პირჯვარს იწერს:
 — „მადლი ზენა ქართველებსო!
 აბა ახლა მომიყევი,
 რაც გადახდა ჩემს შევიღებსო“.
 — „შენი პირში აღარა გყავს,
 ალექსანდრე მოგიკლესო;
 უმცროსი ძმა მიეშველა,
 იმასაც დღე უმოკლესო.
 თათრის ტყვიამ გაუხვრიტათ
 ორთავ გულის ფიცარიო;
 მოკვდენ, მაგრამ სახელი ყი
 ნახეს დაუფიწყარიო!..
 ეს რომ ესმა, ქართლის ქალი
 უცნაურად დაიდრიჯა,
 ამოჰყარა ძუძუები,
 მოთქმით თავი მოიგლიჯა.
 — „ვაი ლეჩაქს შერცხვენილსა,
 ეპ ძუძუებს გაკიცხულსო,
 ვაი დედას, თითქმის პირ-შავს,
 რა მახვილი მეცა გულსო!
 არა ვხტირი იმ ორ შეილსა,
 ომში მოკლულს გმირულადო,
 ვიგლოვ ცოცხლად დარჩენილსა
 უსახლოდ.. ვირულადო!“²⁾

ქალმა უთხრა:
 „აბა ახლა მომიყევი
 რაც გადახდა ჩემ შევიღებსო“.
 ვხედავ შენზედ უჩინავლია
 შავბედისა ყორანს შავსო.
 შენი პირში აღარა გყავს,
 ალექსანდრე მოგიკლესო.
 უმცროსი და უმცროსი ძმა
 მტრის ჯარში რომ გაკიოდა
 საშუალო ტყეში იწვა
 გულმუტევი ასტკიოდა.
 ქალმა უთხრა სუ არ გკითხავ
 ჯერ მითხარი შენ ესაო:
 თათრებს დარჩა გამარჯვება
 თუ ჩვენ ძლიერ მეღვსაო.
 არა ჩემო ქალბატონო,
 ვერ გავხედავ ტყუილსაო,
 ეგ სახელი არ უქნია
 ქალაქუნა შენ შეილსაო.
 განა ძლედა თათარიო
 ჩვენსა ძლიერ მეღვსაო!
 ზარი დასცეს ძირას ქიმსა
 არ მოსულა ჯერაც გონსა.
 (ძმების ბრძოლის აკაკისეული აღწერა
 ხალხურ ლექსში არ არის).
 ეს რომ ქალმა გაიგონა
 უცნაურად დაიდრიჯა;
 ვადეტლო ნაცრის ფერი,
 ამოყარა ძუძუები,
 მოთქმით თავი მოიგლიჯა.
 ვაი ლეჩაქს შერცხვენილსა
 ვაი ძუძუებს გაკიცხულსა.
 მე არ ვხტირი იმ ორ შეილსა
 ომში მოკლულს გმირულადო
 მე ვიგლოვ ცოცხლად დარჩენილს
 უსახლოდ ვირულადო.

დაკვირვებული მკითხველი ადვილად შეამჩნევს იმ თავისებურებებს, რაც
 ახასიათებს აკაკის ლექსის ლეჩხუმურ ვარიანტს. პირველყოვლისა საინტერესოა
 ის მომენტი, რომ მოქმელი ქალია და არა ვაჟი. აკაკისმიერ მხატვრულად
 დასახული იდეა ქართველ დედას შეეხება და სწორედ ამან შეუწყო ხელი ლექსის
 ხალხთა შორის გავრცელებას. მოქმელი დედის სიმშობლოსადმი უდიდეს
 სიყვარულს უსვამს ზახს. ეს გარკვევით მოჩანს ვარიანტიდან. აკაკის ლექსის
 შეკვეცა სწორედ ამ მიმართულებით წავიდა. მეორე საინტერესო გარემოება
 ისაა, რომ უფრო აინტერესებს დედის მდგომარეობა და ომის შედეგი. ამიტომ
 ის შევიღების თავგადასავალს ჰკვეცს. მაშასადამე ცელიღება უმთავრესად

1) აკაკი, „ჩემი ნაწერები“, გვ. 949 — 952.

შინაარსობრივი ხასიათისა და მთქმელის იდეოლოგიურ მისწრაფებებს ამჟღავნებს. „სვედიანი ქალი“ პოეტური თვალსაზრისით ჩამოაჩება აკაკის „ქართველ ქალს“. ამის მიზეზი მთქმელის შემოქმედებით უნარიანობაში უნდა ვეძიოთ. როგორც აღვნიშნეთ, ის საერთოდ გავრცელებულ ნაწარმოებთა მთქმელია და არა ავტორ-მთქმელი, ე. ი. მის რეპერტუარში არცერთი საკუთარი თხზულება არ იპოვება. მიუხედავად ამისა, ლექსს მაინც აქვს ორიგინალიდან განსხვავებული ფორმა, მაგალითად, აკაკის ლექსში შერთულია ყრუაშვილისეული თქმა: „აბა, აბა მომიყევი“, „ქალაჩუნა შენ შვილსაო“, „ეს რომ ქალმა გაიგონა“, „მე არ ვსტორი იმ ორ შვილსა“ და სხვ. აგრეთვე აკაკის მიერ ნახმარი სიტყვა „სერასქარსა“ მთქმელს უუცხოებია და „ძირას ქიმსად“ შეუცვლია.

აკაკი წერეთლის მეორე ლექსის „სიზმრის“ ფოლკლორული ვარიანტი ჩავწერე 1938 წლის ივლისში კახეთს, სოფ. იყალთოში (თელავის რ.), ამ კუთხეში ცნობილი მთქმელის გიორგი მრელაშვილის გადმოცემით.¹⁾ (გ. მრელაშვილი საკმაოდ დახელოვნებული ოსტატია, რომელსაც განსაკუთრებით ეპიკურ მოთხრობათა თავისებური გადაკეთება ემარჯვება). აკაკის „სიზმარი“ მან რუსთაველის ლეგენდაში ჩაურთო და შოთა აკაკის სიტყვებით აამეტყველა, პირველი შემთხვევის მსგავსად, არც კახელმა მთქმელმა იცოდა „სიზმრის“ ავტორის ვინაობა, მასაც ეს ლექსი ხალხისად აქვს მიჩნეული.

აპაკი

სიზმარი

ერთელ მხოლოდ ისიც ძილში,
ქართველ ქალთა ვნახე კრება!
გეფიცებით შიში ნახვა
ეხლაც ისევ მენატრება.
ტახტზე იჯდა თამარ მეფე
ნომხიბლაფი ეშხიანი.
მარცხნივ ლდგა თინათინი,
მარჯვნივ ნესტან-დარეჯანი.
გარს ეხვიენ სხვა ქალებიც,
როგორც მთვარეს ვარსკვლავთ კრება,
ცალ-ცალკე და ყველა ერთად
სიცოცხლე და ნეტარება..
შემოვიდა რუსთაველი
ის სულმნათი და მგოსანი.
ხელში ეპყრა მოწიწებით
შიში „გეტხის ტყაოსანი“²⁾

ხალხური

„შედის შოთა თამართან, დანი-
ჩოქებს და უკითხავს ვეფხის-
ტყაოსანს:

ერთელ მხოლოდ სიზმრად ვნახე,
ქალთა პქონდათ ერთად კრება,
ტახტზე იჯდა თამარ მეფე
მოცინარი, მომღიბარი.
მარჯვნივ ეჯდა თინათინი
მარცხნივ ნესტან-დარეჯანი,
გარსა ესხდა სხვა ქალები,
როგორც მთვარეს ვარსკვლავები.
— ერთელ ვნახე თქვენთან ძილში, —
ეუბნება შოთა თამარს, —
ქალთა პქონდათ ერთად კრება
გეფიცებით ერთგულებას
დღესაც ისე მენატრება.
(ამ დროს შედის პირველად დანიშნულ
ლო ეჟურად ჩაცმული, ჩაავლებს უკვა-
ნიდან ქამარში ხელს შოთას და წამო-
აყენებს“.)

ჩვენს მიერ შემოდნაჩვენები ორი მაგალითის საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ აკაკი წერეთლის პოეზია ხალხში გადავიდა და შეიქნა მისი ფოლკლორული ვარიანტები, როგორც აღმოჩნდა, ისე დასავლეთ საქართველოში.

¹⁾ ამ მთქმელის შესახებ ცნობები იხ. მიხეილ ჩიჭოვანის „ქართული ხალხური ზღაპრები“, I, გვ. XVII.

²⁾ აკაკი წერეთელი, „რჩეული ნაწარმოებები“, IV, გვ. 87.

აკაკი ნაკათალი და ი. მეუნარგია

აკაკი თავის „შეუბრალებელი“ ოხუნჯობით იონა მეუნარგიას „მუდამ დასცინოდა, სხვისი სადილების მაძებარს“ (ილიას სიტყვებია) და გენერლების ადიუტანტს ეძახდა.

ამის საბაბი, თვით ი. მეუნარგიას ლიტერატურული მოღვაწეობა იყო:

გრიგოლ ორბელიანი, მამია გურიელი, გ. ქალაღიდელი და კოლბიდელი (გრ. დადიანი), რომელთა ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე ი. მეუნარგიამ მონოგრაფიები დასწერა, სამხედრო პირებიც იყვნენ.

აკაკის ამ დაცინვას მეუნარგიაზე ცუდად არასოდეს უმოქმედნია იმ მხრივ, რომ მას პოეტისადმი სიყვარული შენულებოდეს. პირიქით, ყოველი ნიჭიერი მწერლის თაყვანისმცემელი იონა მეუნარგია მის თანამედროვე მწერალთა შორის აკაკის განსაკუთრებულ პატივს სცემდა, მისი ვონება-მახვილობისა და ნიჭის უსაზღვრო თაყვანისმცემელი იყო. მას „არაერთხელ მოსვლია ფიქრად დაეწერა ცხოვრება ილიასი, აკაკისა, ნიკოლაძისა, გოგებაშვილის, ყაზბეგისა და სხვათა“ (ი. მეუნარგიას სიტყვებია), რის გამო ის, მართლაც ყველას ადიუტანტივით ახლდა, „მუშტრის თვალით“ უცქეროდა, მათი ცხოვრების საფეხურებს ჰნუსხავდა და ამით თავის „სამახსოვრო წიგნებს“ ამდიდრებდა.

აკაკის ხომ ამ „წიგნში“ ყველაზე მეტი და განსაკუთრებული ადგილი სჭერია, რასაც თვით ი. მეუნარგია შემდეგნაირად გამოსთქვამს: „ჩემი სამახსოვრო წიგნი შეუბრალებელმა აკაკიმ როქოს დაამსგავსა ჯიხვის წყალობით სულდემულსო“ (იხ. დავ. ერისთავის ბიოგრაფია, გვ. 1).

ამ სიტყვების დამადასტურებელი საუკეთესო ფაქტი ი. მეუნარგიას სამახსოვრო წიგნებში უამრავია. ის მოწიწებით იწერს აკაკის იმ „ნაკვეთებსაც“ კი, რომელნიც თვით ამ უბის წიგნის პატრონის დაცინვას გამობატავენ, მაგ.: „იონა ჩამოსულა ქალაქში“.

— რომელ გენერალს ჩამოჰყვა თუ იცით? — ჰკითხა აკაკიმ დავ. ერისთავს, ან კიდევ: „გოგებაშვილის იონასთან ხშირი სიარული რომ შეენიშნა აკაკის, უთქვამს: რა ეჭა, იონასთან რომ დაიარება; ამ გოგებაშვილს გენერლობა როდის მიუღიაო“.

აღნიშნულ უბის წიგნაკებს ზმეჭაროსტრიქონების სიმრავლე საკმაოდ აქრელებს.

ყველაფერი ეს აკაკის საბიოგრაფიო მასალად ქურდებოდა, რომ შემდგომ

„შესანიშნავი მგოსნის სიცოცხლისა“, შესანიშნავ მძივად ასხმულიყო მისა ცხოვრებისა და მოღვაწეობის აღწერის სახით.

1908 წელს, აკაკის საიუბილეო დღეებისათვის ი. მეუნარგიას ამ თავის სამახსოვრო წიგნებიდან ერთი პატარა და მთლიანი „რეფერატი“ შეუღდგენია მოგონებების სახით აკაკის შესახებ და ფოთში (მაშინ ი. მეუნარგია იქ მოღვაწეობდა ქალაქის მოურავად) გამართულ აკაკის საიუბილეო საღამოზე წაუკითხავს (იხ. გაზ. „ალი“ № 39, 1908 წ. 7/12).

ამ მოგონებათა წიგნაკიდან ი. მეუნარგიას არქივში მხოლოდ რამდენი გვერდი-ღაა (1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9 და 10) დარჩენილი;

[გვ. 1] „თუ ხელობას არ ვუმტყუნე მე მხოლოდ აკაკის ცხოვრებაზე შემიძლია აქ ვილაპარაკო, თუმცა არც კი ვიცი მკვდრებზე დაგეშობმა, ცოცხალზე ან რა უნდა ვთქვა მეტადრე ამ პაპანაქება იუბილეს დროს.

აკაკის 50 წლის იუბილემ მისი 25 წლის იუბილეი მომავონა. თითონ მისგან განავონად ჩამიწერია ჩემს წინგზო: „25 წლის სამწერლო მოღვაწეობისთვის საჩხერედან ერთი ქოთანის ლობიო გამომიგზავნესო.“ დრონი იცვალნენ. საბერძნეთი უფრო ხელუხვი თურმე იყო თავის პოეტებისათვის: სიმონიდს იუბილეიზე 56 ხაზი მიართვეს მისმა თანამემამულეებმა.

კახაბერივით, აკაკიც სხვა კაცია. ამ წუთისოფელში ყველას აქვს სახლი, კარი, ოჯახი, აკაკი კი, რაც მახსოვს, სულ მუდამ მარტოხელა¹ კაცად, ობლად გამომწყედებულია სასტუმროს ნომერში თბილისში და ქუთაისში და თავის ჩემოდანს დაჰყურებს ზემოდამ, თითქო საუკუნოდ სამგზავროდ განმზადებული. თითონ მითხრა ერთხელ: „საკვირველი კაცი ვარ: ცოლი მყავს, არა მყავს, — შვილი მყავს, არა მყავს, — პენსია მაქვს, არა მაქვსო“. ავად რომ ვახდეს აკაკი, ვერ ვამიგია, ზინკალი ვინ უნდა მოუხარშოს იმას, ან სკიპიდარი ვინ უნდა წაუსვას გულ-მკერდზე?

და რას შერება მერე ეს გამოუღვეველი სტუმრობა სასტუმროსი?“

[გვ. 2] „მაშინ, როდესაც ყველა ჩვენი მწერლები და საზოგადო მოღვაწენი ან იყვნენ მასწავლებლებნი, ან მოხელენი, ან სამხედრო მოსამსახურენი და თვისა და თვის თავზე ჯამბაგარს იღებდენ, აკაკი სულ მუდამ თავისუფალი კაცი იყო, იშთა-იშთა მღერალი, მწერალი, მოლაპარაკე, მოსიარულე. ერთად-ერთი თანამდებობა, რომელიც იმას ჰქონია მის სიცოცხლეში ქართული ტრუპის რეჟისორობა იყო. ვამბეტას იმდენ ხანს არ შერჩენია მინისტრობა, რამდენსაც იმას ეს რეჟისორობა.

ამასთან, — იტყოდეს ენა ჩემი კადნიერად ანუ მივსცნე მე იმას ქებანი სიცრუისანი, აკაკის სულ მუდამ ჩანგი არ უქირავს ხელში და სამშობლოსა და ერს არ უმღერის. ზანდახან და ზანდახანზე უფრო ხშირად იმას, როგორც ილიას — რამე თუ კაცნი ვართ — სათამაშო ქალაღლიც უქირავს ხელში. თამაშის საყვარული ღდრიდგან დაჰყოლია აკაკის და ამ თამაშის შორეული შედეგია ის, რომ დღეს ასე ანახორეტად სტუმრობის სასტუმროებში და დიდი წერეთლის ოჯახის შვილი ხშირად მეთვე კიტრით და ხაშით იკვებება, როგორც ამბობს მისი ცხოვრების მოწმე ზაქარია ჭიკინაძე.

ამავე ენების შედეგად უნდა დავსახოთ, რომ მისივე თქმისა არ იყოს, აკაკი არის გესლიანი, მკებნარი, მოუსვენარი და ცოტა არ იყოს ბოროტიც (ეს ჩვენში დარჩეს მკითხველო)...“

[გვ. 4], პეტრე დადიანმა სათვალე შუბლზე რომ დაიდვა, აკაკის ეთქვა: ეს იმიტომ არის, რომ ის ჭკუითაც არის ბრმა და არა მარტო თვალებითო.

როცა ერთს ჩვენს მწერალს*) — სახელს არ ვიტყვი, ემუქრებოდნენ ჩიკვაიძის ამომრჩეველნი, პოლიცმეისტერის ხალიჯო ქავჭავაძეს ეთქვა აკაკისათვის: — ამ კაცს ნუ მოიშორებ თავიდან, თუ შენთან იქნება, კაცი ხელს ვერ ახლებსო. — ბიჭო, მე თითონ ორი წელიწადია გასალახავად დავსდევ და ვერ მომიხერხებიაო, უთქვამს პასუხად აკაკის... და სხვ. რა ვიცი რომელი ერთი ეთქვა...

შვითად, ჩვენი საზოგადო მოღვაწე და მწერალი თუ გადარჩენია მისს ბასრ კალამს და ენას. იმას რომ არ უკბენია ისეთი, მგონი მარტო ქრისტე-ფორე მამაცაშვილი ვადარჩა და ოდნავად დიმიტრი ყიფიანი.

თანამედროვე კაცი ხან სწამს და ხან არა აკაკის. ჩემს ალბომში კითხვებზე: რომელი მწერლის პროზა უფრო მოგწონს; რომლის პოეზია, პასუხად ვერ დასწერა: „გოგოლის“ და „შექაპოის“, მაგრამ მერე წაშალა და ზედ დააწერა, გამოიცანთ ვინ? თქვენ ვგონიათ: ი. ქავჭავაძე, ყაზბეგი, გიორგი წერეთელი, გოგებაშვილი, ორბელიანი, ბარათაშვილი და სხვა ვინმე ახალთავანი, არა პროზა აირჩია არდაზიანისა და პოეზია გურამიშვილისა“.

[გვ. 5] „აკაკისგან განვლილი შორი გზა მწერლობისა მოფენილია მისგან დაწერილის ფერადოვნებით შეზავებულის ლექსებით, მაგრამ ლექსზე უფრო შესანიშნავია და გამწე აკაკის იუმორით მჩქეფარე „ცხელ-ცხელი ამბები“, „ნადული“ და სხვა მათებრი წერილებია. ლექსში კიდევ ჰყავს აკაკის ბადალი, მაგრამ მახვილსიტყვაობაში, ლუმორში, ან როგორც ეს სთარგმნის ამ სიტყვას, ხუმრობაში, იმას სწორი არა ჰყოლია და არცა ჰყავს ქართულ მწერლობაში. ჩვენში ყოველი მახვილი სიტყვა და აკაკის სიტყვა ერთი და იგივეა. ყოველი მოსწრებული სიტყვა ჩვენში აკაკის ნათქვამია, როგორ ყოველი ძველი ციხე-კოშკი თამარის ანაგები.

აკაკის რა არ უწერია ამ ნახევარ საუკუნეში: მოთხრობები, ფელეტონები, დრამატული და კრიტიკული ეტიუდები, მაგრამ როცა სულ ყველა ეს ჩაიძირება დროების მორევში, მისი ლექსები და მოსწრებული სიტყვები ამოტივდებიან და აცოცხლებენ. სამუდამო არა არის რა ამ ქვეყანაზე, მაგრამ სანამ ქართული სიტყვა-კაზმული მწერლობა ცოცხალი იქნება, აკაკის მახვილი სიტყვაც დავიწყებული არ იქნება. აკაკის ლექსი დარჩება სკოლაში, ქრესტომატიისაში.

აკაკის მახვილსიტყვაობას, როგორც ჰეინესას, ხშირად თავისი მსხვერპლიც თან სდევს.

როგორც ჰეინე, აკაკიც მახვილსიტყვაობისათვის ხანდახან ქეშმარიტებასაც ღალატობს.

თითონ ამბობს: ტუილასა, ბზუილას... ტუილას ხმა რომ გაუგდეს აკაკის, იყო დრო, მართალსაც არ უჯერებდნენ.

*) ნიკო ნიკოლაძეს.

განსვენებულმა თეიმურაზ ლეჟავამ არ დაუჯერა რაღაც იყო აკაკის: და-
ნადღევდნენ; და რომ აკაკი მართალი გამოდგა, ლეჟავა ნახევარი საათით და-
აჩოქეს ნიკოლაძის სახლში“.

[გვ. 6] „თითონ აკაკი თითქო დასცინისო თავის-თავს.

„თამარ-ცბიერი“ რომ დაიბეჭდა, აკაკიმ ერთი ცალი მე მომცა სახსოვრად.
რომ დააწერა წიგნზე „სახსოვრად იონა მეუნარჯიას, აკაკისაგან“, მას უნდო-
და რიცხვიც მიეწერა, მაგრამ რომ მოაგონდა პირველი აპრილი იყო, კალამი
ხელიდამ გააგდო, „არ დამიჯერებნო“.

მე აქ არას ვიტყვი აკაკის შემოქმედებით ძალაზე, მის პოეზიაზე. ის რომ
უმაღლესი მწერალია ჩვენი თანამედროვე მწერლობისა, იმას რომ იგივე შა-
რავანდები ამვენებს ჩვენს ქვეყანაში, რა შერავანდებიც გარს ეხვია საფრან-
გეთში მასავით მოხუცს ვიქტორ ჰიუგოს, ამის თქმა ხომ არავისთვის არ შეად-
გენს ახალ ამბავს.

ვინც არიან ეხლა ახალგაზრდა მოღვაწენი ესენი ყველა აკაკის შეგირდე-
ბი არიან. ილია ჭავჭავაძის ლექსი ნაქედია, ნაქედია აგრეთვე ლექსები გრი-
გოლ ორბელიანისა, ვახტანგ ორბელიანისა, ნიკო ბარათაშვილისა, რაფიელ
ერისთავისა. მსუბუქია, ნარნარია, პეპელაა, ფურჩქნელი ვარდია, ნაზი იაა
ლექსი აკაკისა. ილიას, ორბელიანს, ბარათაშვილს, ერისთავს შეგირდები ცო-
ტა ყვანან; აკაკის სკოლა-კი მთელი ჩვენი თანამედროვე მწერლობაა. დღეს
ვინც აკაკის უნისა და კალმის მიმდევარი არ არის, ხარბური ლექსის მიმბაძა-
ვია, რაზიკაშვილის პოეზიის მიმდევარი, ყველა ჩვენს მწერლებზე უფრო ხალ-
ხის სალაპარაკო და სადა სამწერლო ენას დაუახლოვდა აკაკი. კითხულობ
მის „ცხელ-ცხელ ამბებს“, მის სხვა ფელეტონებს და გრძნობ შიგ ენის მხრით
არაფერი არ არის ნაძალადევი, ნათხზარი; ვის არ უნახავს თავის სოფელში ან
ქალაქში უბრალო, უსწავლელი კაცი ლამაზად, ენა-წყლიანად მზლაპარაკე.
აკაკი იგივე ხალხში ჩამდგარი მწერალია, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ
აკაკის ენას ამშვენებს მისი პოეტური შემოქმედება.

[გვ. 8] „გრიგოლ ორბელიანი აკაკის ნაწერს ისე არ წაიკითხავდა, რომ
გვერდზე კარანდაშით არ მიეწერა: „ბარაქალა, აკაკი“, „ინშაღლოჰ აკაკი“...
და მხოლოდ ერთხელ, როცა რაღაც ერთობ პროვინციული სიტყვა ეხმარა ნა-
წერში აკაკის, გრიგოლ ორბელიანს მიეწერა: „აი, შე ღვიტიკელა იმერელო“.
თითონ ზგაკი არავის აპატიებდა ქართული ენის დამახინჯებას.

ილია ჭავჭავაძეს რომ დაეწერა თავის პოემში „მწველელი ძროხა“,
„მწველელი ძროხა კი არა მწველი ძროხაო“, — გაუსწარებია აკაკის.

ახლა თუ ვინდათ იტოვდეთ აკაკის ხასიათის თვისება, მისი აზრი ჩვენს
მწერლობაზე, ხელოვნებაზე, შრომინეთ ეს პასუხები, რომელიც აკაკიმ მოა-
წერა ჩემგან მისადმი მიმართულ კითხვებზე:

გვ. [9—10] მე ვკითხვი აკაკის:

რომელი თვისება უფრო მიაგონს
აკაკისა?

რომელი თვისება მიაგონს ქალისა?

რას უფრო გინდა აკეთებდე?

რითი განსხვავდება შენი ხასიათი?

იონა მთავაშვილი:

მამატური სულგარძელობა.

გულწრფელი დაუდგრომლობა.

მისთანა საქმეს, რომელიც თავისვე-
ბულს ჭლაგმადედს და გულგატეხილს
ამხნევდეს.

საფუძვლიანში სიმტკიცით და
წერილმანებში უხასიაღობით.

რომელია ყველაზე დიდი ბედნა-
ერება?

რომელია ყველაზე დიდი უბედუ-
რება?

რა ფერი უფრო გიყვარს?

რა ყვავილი?

შენ რომ აკაკი არ იყო, ვინ გინდა
იყო?

სად უფრო გინდა ცხოვრობდე?

რომელი მწერლის პროზა უფრო
მოგწონს?

რომლის პოეზია?

ვინ უფრო მოგწონს კაცთაგან ის-
ტორიაში?

რომანში ვინ გირჩევნია კაცთაგან?

ქალთაგან ვინ მოგწონს რომანში?

რა სახელები უფრო გიყვარს?

რა უფრო გპულს ქვეყანაზე?

რა შეცდომას უფრო აპატიებ
კაცს?

რა სასმელს უფრო ეწეობი?

ვინ არის ყველაზე ლამაზი ქალი
ქუთაისში?

შენი ცხოვრების დევიზი რა არის?

რომელი ადგილი უფრო მოგწონს
„ვეფხისტყაოსნისა“?

ვარემოების ატანა.

გულუმაძღრობა.

დროზე მოხდენილი.

ვარდი.

მინც აკაკი.

ყველგან და არსად.

არდაზიანის.

გურამი შვილის.

გიორგი ბრწყინვალე.

ავთანდილი.

ნესტანდარეჯანი.

ულენე და არჩილ.

წვრილმანთა.

ყოველგვარს თუ კი შეინანიებს.

წყალს.

ის, რომელიც მე შემეყვარდება.

შრომა და მოთმინება.

ჩვენა კრიტიკოსებისაგან დაწუნე-
ბული.

კითხვების ეს ცხრილი, რომელსაც სამოცდაათიანი წლების საფრანგეთის ყველა ოჯახის ალბომში იპოვიდით, სტუმრისათვის იყო განკუთვნილი. სურდა თუ არა, მინც უნდა ესამოვნებინა სტუმარს მასპინძლისათვის ჩაწერილი კითხვების გაპასუხებით. ეს ერთგვარი თავის შექცევაც იყო და ზეამიადის გამომუქავენბაც.

ქართველ მწერალთა „ყოფის მკრეფს“ — იონა მეუნარჯიას ეს წესი საქართველოში გადმოუღია, მაგრამ არა საოჯახოდ, მოწყენილობის დროის გასართობად, — ის თავის მიზნებისათვის — მწერალთა ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ზოგიერთ „წვრილმანთა“ ასაკრეფად გამოუყენებია.

აღნიშნულ „პასუხებით შექცვიდან“, — რომელსაც ფრანგულად „*Nes des réponses*“ ერქვა, — ამოკრეფილია მოკლე კითხვარი. ამ კითხვებისადმი გაპასუხებას ავტორი აღსარების თქმასაც კი უწოდებს მამია გურიელის ბიოგრაფიაში (იხ. გვ. 51).

ზემონახსენებ, ფოთში გამართულ საღამოზე ი. მეუნარჯიას აკაკის შესახებ თავის მოგონებებში ეს, პოეტისაგან უკვე შევსებული „ანკეტაც“ ჩაუტრთავს და ბევრი მოსწრებული სიტყვებით უამბნია მსმენელთათვის, რის შესახებ 1908 წლ. ვაზეთ „აღის“ № 39-ში ვკითხულობთ: „საღამოს მეორე განყოფილებაში გამოვიდა ბ-ნი ი. მეუნარჯია და წაიკითხა: „აკაკის ცხოვრება მისგანვე ნაამბობი“, ბ. ი. მეუნარჯიამ შეათხო, გასაგები ერთი გაცნო დამსწრეთ აკაკის ნაამბობი და დაასრულა აკაკის ნაკვესებით. შინაარსი ი. მეუნარჯიას რეფერატისა სავსებით გამოხატავდა სათაურს და ძალიან ბევრი აქინა ხელში, რომელიც დიდად კმაყოფილი დარჩა. სხვათა შორის რეფერენტმა სთქვა: „პოეზიაში კი მოინახება აკაკის ბადალი, მაგრამ ნაკვესებში მას ტოლი არა ჰყავ-

განსვენებულმა თეიმურაზ ლეჟავამ არ დაუჯერა რაღაც იყო აკაკის: და-
ნაძლევდნენ; და რომ აკაკი მართალი გამოდგა, ლეჟავა ნახევარი საათით და-
აჩოქეს ნიკოლაძის სახლში“.

[გვ. 6] „თითონ აკაკი თითქო დასცინისო თავის-თავს.

„თამარ-ცბიერი“ რომ დაიბეჭდა, აკაკიმ ერთი ცალი მე მომცა სახსოვრად.
რომ დააწერა წიგნზე „სახსოვრად იონა მეუწარგას, აკაკისაგან“, მას უნდო-
და რიცხვიც მიეწერა, მაგრამ რომ მოაგონდა პირველი აპრილი იყო, კალამი
ხელიდამ გააგდო, „არ დამიჯერებენო“.

მე აქ არას ვიტყვი აკაკის შემოქმედებით ძალაზე, მის პოეზიაზე. ის რომ
უმაღლესი მწერალია ჩვენი თანამედროვე მწერლობისა, იმას რომ იგივე შა-
რავანდები აშვენებს ჩვენს ქვეყანაში, რა შერავანდებიც გარს ეხვია საფრან-
გეთში მასავით მოხუცს ვიქტორ ჰიუგოს, ამის თქმა ხომ არავისთვის არ შეად-
გენს ახალ ამბავს.

ვინც არიან ეხლა ახალგაზრდა მოღვწენი ესენი ყველა აკაკის შეგირდე-
ში არიან. ილია ჭავჭავაძის ლექსი ნაჭეღია, ნაჭეღია აგრეთვე ლექსები გრი-
გოლ ორბელიანისა, ვახტანგ ორბელიანისა, ნიკო ბარათაშვილისა, რაფიელ
ერისთავისა. მსუბუქია, ნარნარია, პეპელაა, ფურჩქენილი ვარდია, ნაზი იაა
ლექსი აკაკისა. ილიას, ორბელიანს, ბარათაშვილს, ერისთავს შეგირდები ცო-
ტა ყვანან, აკაკის სკოლა-კი მთელი ჩვენი თანამედროვე მწერლობაა. დღეს
ვინც აკაკის ენისა და კალმის მიმდევარი არ არის, ხარბური ლექსის მიმბაძა-
ვია, რაზიკაშვილის პოეზიის მიმდევარი, ყველა ჩვენს მწერლებზე უფრო ხალ-
ხის სალაპარაკო და სადა სამწერლო ენას დაუახლოვდა აკაკი. კითხულობ
მის „ტყუალ-ტყელ ამბებს“, მის სხვა ფელეტონებს და გრძნობ შიგ ენის მხრით
არაფერი არ არის ნაძალადევი, ნათხზარი; ვის არ უნახავს თავის სოფელში ან
ქალაქში უბრალო, უსწავლელი კაცი ლამაზად, ენა-წყლიანად მზლაპარაკე.
აკაკი იგივე ხალხში ჩამდგარი მწერალია, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ
აკაკის ენას ამშვენებს მისი პოეტური შემოქმედება.

[გვ. 8] „გრიგოლ ორბელიანი აკაკის ნაწერს ისე არ წაიკითხავდა, რომ
გვერდზე კარანდაშით არ მიეწერა: „ბარაქალა, აკაკი“, „ინშალლაჰ აკაკი“...
და მხოლოდ ერთხელ, რიცა რაღაც ერთობ პროვინციული სიტყვა ეხმარა ნა-
წერში აკაკის, გრიგოლ ორბელიანს მიეწერა: „აი, შე ღვიტიკელა იმერელო“.
თითონ ზვავი არავის ბატიებდა ქართული ენის დამახინჯებას.

ილია ჭავჭავაძეს რომ დაეწერა თავის წიგნში „მწველელი ძროხა“,
„მწველელი ძროხა კი არა მეწველი ძროხაო“, — გაუსწორებია აკაკის.

ახლა ფუ გინდათ იცოდეთ აკაკის ხასიათზე თვისება, მისი აზრი ჩვენს
მწერლობაზე, ხელოვნებაზე, მოისმინეთ ეს პასუხები, რომელიც აკაკიმ მოა-
წერა ჩემგან მისადმი მიმართულ კითხვებზე:

შ. მ. ქ. — 101 მ ვაჩიხე აპაძის

რომელი თვისება უფრო მოგწონს
აკაკისა?

რომელი თვისება მოგწონს ქალისა?
რის უფრო გინდა აკეთებდე?

რითი განსხვავდება შენი ხასიათი?

იხან შიპასუხა:

მამატური სულგატლობა.

გულწრფელი დაუდგრომლობა.

მისთანა სიქმეს; რომელიც თავისვე-
ბულს ჰლაგმავდეს და გულგატებილს
ამხნევედეს.

საფუძვლიანში სიმტკიცით და
წერილობაზე უხასიათობით.

რომელია ყველაზე დიდი ბედნიერება?

გარემოების ატანა.

რომელია ყველაზე დიდი უბედურება?

გულუმიძღრობა.

რა უფრო უფრო გიყვარს?

დროზე შობდენილი.

რა ყვავილი?

ვარდი.

შენ რომ აკაკი არ იყო, ვინ გინდა იყო?

მანც აკაკი.

სად უფრო გინდა ცხოვრობდე?

ყველგან და არსად.

რომელი მოგწონს პირობა უფრო მოგწონს?

არღაზიანის.

რომლის პოეზია?

გურამიშვილის.

ვინ უფრო მოგწონს კაცთაგან ისტორიაში?

გიორგი ბრწყინვალე.

რომანში ვინ გირჩენია კაცთაგან?

აფთანდლი.

ქალთაგან ვინ მოგწონს რომანში?

ნესტანდარეჯანი.

რა სახელები უფრო გიყვარს?

ელენე და არჩილ.

რა უფრო გძულს ქვეყანაზე?

წვრილმანობა.

რა შეცდომას უფრო აპატიებ კაცს?

ყოველგვარს თუ კი შეინანიებს.

რა სასმელს უფრო ეწყობი?

წყალს.

ვინ არის ყველაზე ლამაზი ქალი ქუთაისში?

ის, რომელიც მე შემეყვარდება.

შენი ცხოვრების დევიზი რა არის?

შრომა და შოთმინება.

რომელი ადგილი უფრო მოგწონს „ვეფხისტყაოსნისა“?

ჩვენი კრიტიკოსებისაგან დაწუნებული.

კითხვების ეს ცხრილი, რომელსაც სამოცდაათიანი წლების საფრანგეთის ყველა ოჯახის ალბომში იპოვიდით, სტუმრისათვის იყო განკუთვნილი. სურდა თუ არა, მანც უნდა ესამოვნებინა სტუმარს მასპინძლისათვის ჩაწერილი კითხვების გაპასუხებით. ეს ერთგვარი თავის შექცევაც იყო და ხვაშიადის გამომუღავენბაც.

ქართველ მწერალთა „ყოფის შკრფს“ — იონა მეუნარჯიას ეს წესი საქართველოში გადმოუღია, მაგრამ არა საოჯახოდ, მოწყენილობის დროის გასართობად, — ის თავის მიზნებისათვის — მწერალთა ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ზოგიერთ „წვრილმანთა“ ასაკრეფად გამოუყენებია.

აღნიშნულ „პასუხებით შექცვიდან“, — რომელსაც ფრანგულად „Jeu des réponses“ ერქვა, — ამოკრეფილია მოკლე კითხვარი. ამ კითხვებისადმი გაპასუხებას ავტორი აღსაჩვენის თქმასაც კი უწოდებს მამია გურიელის ბიოგრაფიაში (იხ. გვ. 51).

ზემონახსენებ, ფოთში გამართულ საღამოზე ი. მეუნარჯიას აკაკის შესახებ თავის მოგონებებში ეს, პოეტისაგან უკვე შევსებული „ანკეტაც“ ჩაურთავს და ბევრი მოსწრებული სიტყვებიც უამბნია მსმენელთათვის, რის შესახებ 1908 წლ. გაზეთ „აღის“ № 39-ში კვითხულობთ: „საღამოს მეორე განყოფილებაში გამოვიდა ბ. ი. მეუნარჯია და წაიკითხა: „აკაკის ცხოვრება მისგანვე ნაამბობი“, ბ. ი. მეუნარჯიამ მკაფიო, გასაგები უნით გააცნო დამსწრეთ აკაკის ნაამბობი და დაასრულა აკაკის ნაკვესებით. შინაარსი ი. მეუნარჯიას რეფერატისა საგნებით გამოხატავდა სათაურს და ძალიან ბევრი ცინა ხალხი, რომელიც დიდად კმაყოფილი დარჩა. სხვათა შორის რეფერენტმა სთქვა: „პოეზიაში კი მოინახება აკაკის ბადალი, მაგრამ ნაკვესებში მას ტოლი არა ჰყავ“

სო. თუ სადმე ციხეები დარჩენილა საქართველოში, ის თამარ მეფის ნაშენია, ისე თუ კი რაიმე ნაკვესია ჩვენში, აკაკის შეთხზულიაო.“

აღნიშნულ რეფერატიდან, ი. მეუნარგიას ძალზე დაზიანებულ არქივში დარჩენილ ფრაგმენტებს ზევით უკვე გავეცანით, სადაც უფრო საყურადღებო ისევ ეს ანკეტაა.

აკაკის, რომელსაც მოსწონდა თურმე პროზა არდაზიანისა და პოეზია გურამიშვილისა, მთელ ამ კითხვებზე მისებური, — აკაკისებური პასუხები გაუცია. პასუხებით კი პოეტი მხოლოდ საქართველოს ფარგლებშია მოქცეული, თუმცა იქ, სადაც არდაზიანია აღნიშნული ჯერ გოგოლი დაუწერია, ხოლო იქ, სადაც გურამიშვილი — შექსპირი, მაგრამ ორივე ადგილას კვლავ აკაკისავე კალმით გადახაზულა *) (აღბათ, კითხვარის ავტორმა თუ მისცა წინადადება მშობლიურ ლიტერატურას არ გასცილებოდა პოეტი). მოხდენილია და აკაკისებური აგრეთვე პასუხი „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ. ტყუილად კი არ წერს ზ. მეუნარგია, რომ „აკაკის მახვილსიტყვაობას, როგორც ჰეინესაც, ხშირად თავისი მსხვერპლიც სდევს თან. როგორც ჰეინე, აკაკიც მახვილსიტყვაობისათვის ხანდახან ჭეშმარიტებასაც დალატობსო“. პოეტის ცხოვრებაში ასეთი მომენტები უთუოდ არის, ხოლო ამ პასუხებში კი ჭეშმარიტების ნაპერწკლები მაინც ციმციმებს.

*) კითხვები დაწერილია მეუნარგიას მიერ, ხოლო პასუხები აკაკის ხელით. — ს. 6

აკაკი წერეთელი სომხურ ლიბერალურად

წარსულში, როცა „მეფის მთავრობა შეგნებულად აღვივებდა ნაციონალურ შუღლს, ამხედრებდა ერთ ხალხს მეორის წინააღმდეგ, აწყობდა ებრაელთა პოგრომებს, თათარ-სომეხთა ხოცვა-ჟლეტას ამიერ-კავკასიაში“, ¹⁾ სწორედ იმ დროს, ქართველი პოეზიის სიამაყე აკაკი წერეთელი, დიდ ილიასთან ერთად, უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა ხალხთა მეგობრობის საკითხს, კერძოდ, ქართველ-სომეხთა, ურთიერთ მეგობრულ თანამშრომლობასა და სიყვარულს. აკაკის ღრმად სჯეროდა ამ ორი ერთიმეორისაგან განუყრელი მოძმე ხალხის კავშირი წარსულში, მისი აუცილებლობა აწმყოში და განმტკიცება მომავალში. ამაზე გველაპარაკება აკაკის პოეზია, სტატიები, კორესპონდენციები და მთელი მისი პირადი ცხოვრება. ქუთაისში ქართულ-სომხურ წარმოდგენების მოწყობისა და მასში სომეხთა მონაწილეობის შესახებ 1873-74 წლის გაზეთ „დროებაში“ აკაკი წერდა „დიდი ზანი არ არის, რაც ქუთაისში გაჩნდნენ სომხები და, თუმცა მათი რიცხვობრივი მცირეა, მაგრამ ჩვენს გასაკეთებელ საქმეებს კი ხშირად ისინი აკეთებენ“ ²⁾. უფრო მეტი მნიშვნელობისაა აკაკის მეორე დოკუმენტი, რომელიც მან 1911 წელს ამ ორ მოძმე ხალხის ურთიერთობას მიუძღვნა: „რაღა გასაკვირია, რომ სომხებიც ეს ჩვენი ქრისტიანი მეზობლებიც, ერთად ერთ ისტორიულ ტაფაში ნაწვავ-ნადაგი, მიყვარდეს და თანაუგრძნობდეს“ ³⁾.

ქართველ-სომეხთა ურთიერთობის ძიებისათვის აკაკი ისტორიულ ექსკურსიებს აკეთებს. ამ მხრივ უდიდესი ჰუმანისტური მნიშვნელობის მატარებელია აკაკის სტატია „ჩვენებური მანასეობა“, რომელიც 1899 წლის, 15 დეკემბერს მეფის ცენზურას აუკრძალა „კრებულისათვის“ შემდეგი მოტივით: „По журналу цензурного Комитета от 15 декабря 99 г. определено: Ввиду того, что настоящая статья не соответствует характеру издания, напечатание воспретить“.

ამ წერილში ქართველ-სომეხთა ურთიერთობის შესახებ აკაკის მოპყავს ილიას ის უკუნიშნები სიტყვები, რომლითაც მას ეერის ბაღში შეკრებილ სომხებისათვის მიუმართავს: „ვისურვებ სომხების გამარჯვებასა და გაძლიერებასაო, მათი გაძლიერება იგივე ჩვენი გაძლიერებაა. ამას ისტორიაც გვიმტკიცებსო“.

¹⁾ „საქ. კ. 3. (ბ) ისტორიის მოკლე კურსი“ (ქართ. გამოც.), 1938 წ., 804 გ.
²⁾ „დროება“, 1874 წ., № 450.
³⁾ „თემი“, 1911 წ., 28 თებერვალი.

ისინი ყოველთვის ჩვენზე მომსგვლელ მტრების საფარად და ციხე-გალავნად ჯოფილანო და დავით აღმაშენებლისა და თამარის დროებიც მათი მეოხება და წყალობა იყო ჩვენთვისა“. ასეთივე შინაარსისაა თვით აკაკის სიტყვებიც: „ჩვენს წინაპრებს ყოველთვის ძმური განწყობილება ჰქონიათ სომხებთან... და ეს კავშირი ამტკიცებდა სომეხ ქართველთა გმირობას“. აკაკი განსაკუთრებით თაყვანისცემით ეპყრობოდა სომხებს. „ისინი, — სწერს აკაკი, — მიყვარს და მსურს ჩვენს შორის ისეთივე განწყობილება იყვეს, როგორც ჩვენს წინაპრებს ჰქონდათ. მინდა, რომ ამიერიდან მაინც ძმურად ხელისხელჩაკიდებული ერთი სწორი გზით მივდიოდეთ მომავლისაკენ, თორემ ერთმანეთის გადაკიდება ვერც ერთს შორის ვერ წაგვიყვანს“. ამ სიტყვების შემდეგ რა გასაკვირია, რომ აკაკი არანაკლებ საყვარელი იყვეს მშრომელი სომეხი ხალხისთვის. ის აკაკი, რომელიც 1904 წელს, სომეხი ხალხის დიდი დრამატურგის გაბრიელ სუნდუკიან-ციხაძის მიძღვნილი ლექსით მთელი მშრომელი სომეხი ხალხის მისამართით ბტხალებდა:

„განურჩევლად გვართობობის,
ყველასათვის კეთილი მსურს,
წინაჲ კაცად-კაცადია,
და სიმაართლით გული უხურს“.

ქართული პოეზიის ჯადოქარის აკაკი წერეთლის სახელი სომხურ ლიტერატურაში ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 90-იან წლებში შეიქრა, როდესაც ტფილისის სომხურ ჟურნალ „მურჰ“-ში (ჩაქუჩი) მოთავსებული იქნა ვრცელი სარედაქციო სტატია, რომელშიც, სხვათაშორის, ვკითხულობთ: „მშრომელი მასები არასოდეს დაივიწყებენ დიდი ქართველი პოეტის პოეზიას, რადგან ის უკვდავების ფერებითაა დაფერილი“.

1908 წლის 7 დეკემბერს, ჩატარებულ აკაკი წერეთლის მოღვაწეობის 50 წლის აღსანიშნავ უბილეს ფართოდ გამოცხმაურა მშრომელი სომეხი საზოგადოებრიობა, სიტყვის დიდი ოსტატის აკაკი წერეთლის იუბილე გადაიქცა ქართველი და სომეხი ხალხების შეგობრობის ახალ დემონსტრაციად. გაზეთმა „მშაკმა“ (მუშა) 26 ნომერის ნომერში „ქ.ხ.“. ინიციალით მოათავსა ვრცელი წერილი: „აკაკი წერეთლის იუბილე“. წერილის ავტორი იწონებს ქართული წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ინიციატივას დიდი ქართველი პოეტის და საზოგადო მოღვაწის აკაკი წერეთლის საზოგადოებრივ მოღვაწეობის 50 წლისთავის აღსანიშნავ იუბილეს ჩატარების შესახებ. ამავე კორესპონდენტის სიტყვით აკაკის იუბილე დიდ სახალხო ზეიმად გადაიქცევა. წერილის დასასრულს მოცემულია თვით იუბილეს ჩატარების გეგმა და შკითხველებისადმი გაზეთის შეპირება აკაკის ცხოვრებისა და შემოქმედების მახლობელ ნომერში გაშუქების შესახებ.

„მშაკმა“ თავისი შეპირება გაამართლა 4 დეკემბრის ნომერში,*) დასასრული მოთავსებულია 7 დეკემბრის ნომერში, სადაც „ხ. ქ.“ ინიციალით მოთავსე-

*) „მშაკმა“, 1908 წ., № 268, 271.

ბულია ორსვეტიანი წერილი სათაურით „აკაკი წერეთელი“, რომელიც მთავრდება შემდეგი სიტყვებით: „ხაზგასმით აღნიშნავთ, რომ სომხები და ქართველები ძლიერ ცოტათი ვართ დაინტერესებული ერთმანეთის ცხოვრებითა და მწერლობით. რამდენადაც ტერიტორიალურად ახლოს ვართ, რამდენადაც ისტორიულად ბედს ურთიერთთან დაუკავშირებივართ, იმდენად ერთმანეთისაგან შორს ვდგევართ.“⁵⁾

საიუბილეო დღეს 7 დეკემბერს გაზეთმა „მშაქმა“ პირველ გვერდზე მოათავსა თვით რედაქტორის „ა.ქ.“ (ალ. ქალანთარი) ვრცელი წერილი „დღევანდელი იუბილე“, რომელშიც აღნიშნულია შემდეგი: „დღეს დიდი ქართველი პოეტის აკაკი წერეთლის სამწერლო მოღვაწეობის 50 წლის საიუბილეო დღესასწაულია. აკაკიმ მთელი 50 წელი იღვაწა თავისი ღვიძლი და ჩვენი საუკუნოებით ახლო მეზობლად მყოფი ქართველი ხალხის ბედნიერების სურვილებით. ძვირფასია აკაკის შემოქმედება ქართველი და საერთოდ კავკასიის ხალხებისათვის.“⁶⁾ აკაკის საიუბილეო საღამოს ჩატარებაში ფართო მონაწილეობა მიუღია სომეხი საზოგადოების მოწინავე წარმომადგენლებს. ამის შესახებ პ. არაქელიანი თავის სტატიის „აკაკი წერეთლის იუბილე“, რომელიც მოთავსებულია გაზეთ „მშაქის“ 9 დეკემბრის ნომერში, მოგვითხრობს, რომ საიუბილეო საღამოს ჩატარების დროს მისალოცი სიტყვები წარმოუთქვამთ სომეხთა საზოგადოების შემდეგ წარმომადგენლებს: ერ. ლალიანს—სომეხთა საეთნოგრაფიო საზოგადოების სახელით, ამ უკანასკნელისთვის საპასუხო სიტყვით თვით იუბილარს მიუმართავს, რომელსაც უსურვებია სომეხ-ქართველთა ურთიერთ მეგობრობა და სიყვარული.⁷⁾ კავკასიის სომეხთა საქველმოქმედო საზოგადოების სახელით—პ. სპენდიარიანი (მას ხლებია ა. სარუხანიანი), გაზეთ „მშაქიდან“ იუბილეს დასწრებიან: ა. ქალანთარი, და პ. არაქელიანი. სიტყვა პ. არაქელიანს წარმოუთქვამს. ტფილისში გამომავალ ეურნალების „გელარგესტისა“ და „პასკერის“ სახელით ქართულად მისასალმებელი სიტყვა წარმოუთქვამს მსაბიობს გ. მირალიანს; ეურნალების „ტარაზისა“ და „აღბიურის“ სახელით — ტ. ნაზარიანს და სხვ. ამავე გაზეთში ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ კავკასიაში აკაკის იუბილეს მსგავსად არცერთი იუბილე არ ჩატარებულა. აკაკის იუბილეს შეიძლება შევადაროთ ვრ. არწრუნის (გაზ. „მშაქის“ დამაარსებელი და რედაქტორი) იუბილე, მაგრამ ისიც ნაწილობრივ.

მშრომელი სომეხი ხალხის სიყვარული აკაკი წერეთლისადმი განსაკუთრებით 1915 წელს გამოვლენდა. აკაკის ავადმყოფობის ამბავმა მწუხარებით მოიცვა მთელი მშრომელი სომხობა. ამის უტყუარ საბუთს წარმოადგენს გაზეთ „მშაქში“ მოთავსებული წყება სტატიებისა, რომელიც სპეციალურად მიძღვნილია აკაკის ავადმყოფობისადმი. 9 იანვრის გაზეთში შემდეგს ვკითხვლობთ: „როგორც ვიტყობინებოდით, ცნობილი ქართველი პოეტი აკაკი წერეთელი მძიმედ გაშხდარა ავად, და ამჟამად იყოფება სოფელ საჩხერეში; მისი მკურნა-

⁵⁾ «მშაქი», 1908 წ., 26 ნოემბერი, № 262.

⁶⁾ ი. ქ. ვ. თ. კვირა, 7 დეკემბერი, № 271.

⁷⁾ ი. ქ. ვ. თ.

ვი ექიმი ჰოლოშვილი 6 იანვრის თარიღით, „სახალხო ფურცლისთვის“ გამო-
გზავნილ დეპეშით იტყობინება, რომ პოეტს სისხლი ჩაქცევია, რის შედე-
გადაც მარცხენა ხელფეხი დადამბლავებია. საერთოდ, მდგომარეობა რთუ-
ლია. პოეტის ადგილის ნაცვლება უაზრობაა. ავად გახდომამდე ერთი კვი-
რის წინ პოეტს დაუწყია ახალი პოემა, რომლის მასალად აუღია იმდროინ-
დული ომი და მისი ცალკეული შემთხვევები. პოეტის ოცნება იყო აღნიშნული
პოემის სწრაფად დამთავრება, რომელიც მართლაც 24 დეკემბერს დაუმთავ-
რებია, ხოლო დამთავრებამდე ერთი დღით ადრე, მისი დაბადების დღეს — 23
დეკემბერს, ერთ-ერთ მის მეგობართაგანს მისთვის შეუნიშნავს სასტიკი მოწ-
ყენილობა. პოეტს შეუჩივლია „ჩემი საქმე ცუდადაა, ძლიერ ცუდად, რადგან
ამიერიდან ლოგინიდან ვეღარ წამოვდგები“. ⁶⁾

ამავე გაზეთმა თავის მკითხველებს 27 იანვარს შემდეგე სამწუხარო ამბავი
აუწყა: „გუშინ ტფილისში მიღებულ იქნა ცნობა იმის შესახებ, რომ 26 იან-
ვარს, ლამის 1-ლ საათზე თავის სოფელში გარდაიცვალა თვალსაჩინო პოეტი
აკაკი წერეთელი.“

უეჭველად, ქართულმა მწერლობამ და პოეზიამ დიდი და შეუღარებელი
დანაკლისი განიცადა, იმ პოეტის სიკვდილით, ვინც ამდღერა ქართველი ხალხის
ტკივილები და მწუხარებანი, რომელმაც იცხოვრა თავისი ხალხის ყოფით და
რომელიც ყველაზე ხალხური პოეტთაგანი იყო.

ორი სამი წლის წინ ქართველმა ხალხმა დიდი ზემოთ აღნიშნა მისი იუბილე-
დღეს ქართველი ხალხი მწუხარებაშია, ვინაიდან მან დაკარგა თავისი დუ-
დი ნიჭიერი შემოქმედთაგანი.

მისი ბიოგრაფიის შემდეგ ნომერში მოთავსების განზრახვით ჩვენ გამოე-
თქვამთ ძმურ მწუხარებას ქართველი ხალხის დიდი დანაკლისის გამო...“ იქვე
„პ. ა“. ინიცხალით მოთავსებული იქნა წერილი სათაურით: „აკაკი წერეთე-
ლი“. წერილის ავტორია იმავე გაზეთის რედაქტორი ჰამბარცუმ არაქელიანი,
რომელიც აკაკის სიკვდილის გამო სომეხი ხალხის სახელით დიდ მწუხარებას
გამოსთქვამს. მეორე დღეს 28 იანვარს იმავე გაზეთში მოთავსებული იქნა
ვრცელი წერილი სათაურით: „აკაკი წერეთლის გარდაცვალების გარემო“. ამ
წერილში შემოქმედებით ანალიზთან ერთად გამოცემულია აკაკის ვრცელი
ბიოგრაფია. ⁷⁾

აკაკის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით მშრომელი სომეხი ხალხის მწუ-
ხარება დღითიდღე მატულობდა. ამის დამადასტურებელია სხვადასხვა ორგა-
ნიზაციებისა და პირებისაგან აკაკის შვილისადმი ვაგზავნილი დეპეშები, რო-
მელთაგანაც პირველ რიგში ფლსანიშნავია ტოვან ნაზარიანისა და პ. არაქე-
ლიანის დეპეშები; პირველი ამათგანი სწერდა: „აღბიურისა“ და „ტარაზის“
ეურნალები და მწერალ-ხელოვანთა სალონი ღრმა მწუხარებას გამოსთქვამს სა-
ქართველოს ნათელი პოეტის დაკარგვის გამო. დიდება უკვდავ პოეტს“. ⁸⁾

⁶⁾ იქვე 1915 წ. 9 იანვარი, № 20. მირველი ცნობა აკაკის ავადმყოფობის შე-
სახებ მოთავსებული იქნა 2 იანვრის ნომერში. ისეთივე ცნობები მოთავსებული იყო 13, 17
და 24 იანვრის ნომერებში, სადაც ლაპარაკია აკაკის გამოჯანმრთელების შესახებ).

⁷⁾ იქვე, 28 იანვარი, № 18.

⁸⁾ იქვე, 1915 წლის 28 იანვარი, № 19.

⁴⁾ იქვე, 1915 წლის 29 იანვარი, № 20.

გაზ. «მშაქის» რედაქციას შემდეგი დებეზა გაუგზავნია: „სოცხური გაზეთის „მშაქის“ რედაქცია გამოსთქვამს თავის უღრმეს მწუხარებას, იმ დიდი დანაკაღისის გამო, რომელიც საქართველომ განიცადა მამა თქვენის დეკარგვით. იგი იყო ქართველი ხალხის დიდება და ლამაზ ივერიელთა მომღერალი¹². ამასთანავე გაზეთ «მშაქა»-ში მოთავსებული იქნა ქართველი ხალხისადმი მიმართული შემდეგი სარედაქციო წერილი: „თავის დახრით ძმურ საღამს ვუძღვნით ქართველებს, რომლებთანაც ერთად საუკუნეთა მანძილზე ერთი ტანჯული ვზით გვივლია, ერთად ვვიშრომია, ერთად ვტანჯულვართ კულტურულ და კეთილ მომავლისათვის, ღრმად ვიზიარებთ თქვენს მწუხარებას, მაგრამ პოეტის ცხედართან, როგორც გმირთან, ცრემლები უადგილოა, რადგან პოეტებში არ კვდება. იგი არ მომკვდარა, მას მხოლოდ სძინავს და ძილშიც მოისმის მზიარული სიმღერები, რომლითაც უნდა იმღეროს ხალხმა, როდესაც მათ გულში გაიშლება პატრიოტული მეგობრობისა და სიყვარული გაზაფხულის ყვავილებისადმი.“¹³)

ცნობილი სომეხი მსახიობი, გედონ შირალიანი, რომელიც ქართულ სცენაზე გამოდიოდა, აქაქის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით შემდეგს სწერდა:

„მოკვდა დიდი პოეტი აქაქი... მაგრამ ეს შეცდომაა. იგი არ მომკვდარა, და არც მოკვდება. იგი მხოლოდ შეიცვალა. ჩვენგან მოგვშორდა მე-19 საუკუნის ქართულ პოეტთა მეფე, ხალხის ქირის მესაიდუმლე... ჩაქონენ მისი ლამაზი თვალები, რომელთა სიმღერაში ქართველი ხედავდა მომავლის იმედს; დაღუპდა ის გული, რომელიც ძვერდა ქართველი საზოგადოებისთვის. დაღუპდა ის ხელი, რომელიც გამოსახავდა თავისი მოყვარული გულის კარნახს პოეტის მგზნებარე სურვილებს; არასოდეს დავიწყებას არ მიეცემა მისი ნაზი ღირსი და მისი იუმორი; მე-19 საუკუნის არცერთ პოეტს არ მოუხვეჭია ისეთი სახელი და მასთან არ მიუღწევია ისეთ ხალხურობისათვის, რაც შესძლო აქაქიმ. მე-12 საუკუნის ცნობილი პოეტ რუსთაველის შემდეგ, აქაქი თავისი ხალხურობით პირველ ადგილს იჭერს... აქაქი და ქართველი ხალხი უერთმინოდ წარმოუდგენელია, და ეს ადვილი გასაგებია, რადგან ისინი ერთმინორეთი ცხოვრობდნენ და ერთმინორეს აესებდნენ... პოეტებში იგი დიდი პოეტი იყო, რომელსაც ტოლად არ ჰყავდა...“

დიად, კაცი სტიჩის კაცს, მაგრამ ამჟამად საგლოვო არაფერია, რადგან იგი არ მომკვდარა, იგი ჩვენთანაა...“

დე, დიდხანს და ბედნიერად იცხოვროს ქართველმა ხალხმა, რათა მან წარმოშვას ახალი აქაქები, როგორც გაზაფხული ახლისა. განთიადი ახლადიღვებებს. ვარდი კვლავ მოისმენს თავის მომღერლის ხმას, იგი ცოცხალია, იგი ყოველთვის იმღერს“.¹⁴)

აქაქი წერეთლის დაკრძალვაში მონაწილეობის მისაღებად სომეხ საზოგადოების მიერ „მშაქის“ მხრიდან გამოყოფილ იქნა პ. არაქელიანი, რომელიც აქაქის ჩამოსვენებასაც კი დასწრებია.¹⁵

¹²) იქვე (31 იანვარს, იმავე გაზ. „მშაქში“ მოცემულია აქაქის დასაფლავების გეგმა);

¹³) იქვე, 1915 წ., 29 იანვარი, № 20.

¹⁴) „მშაქი“ 28 თებერვალი, 1915 წ., № 28 (ამავე ნომერში მოთავსებულია პ. არაქელიანის წერილი „ქართველი ხალხის გლოვა“).

¹⁵) იქვე, 6 თებერვალი, 1915 წ. (5 თებერვლის გაზეთში სწერია, რომ აქაქის ცხედარს ჩამოსვენებენ სპეციალური მატარებლით. სომეხ საზოგადოებიდან ოფიციალურ წარმომადგენლად გამოყოფილი არიან ტიგრან ნაზარიანი, ექ. ნაეასარდანი და მზატ. ფეთვაქიანი).

აკაკის დასაფლავება სახალხო გლოვად ქცეულა. ამის შესახებ 10 თებერვლის გაზეთ „მშაკში“ ვკითხულობთ, რომ კვირას, 8 თებერვალს დიდი ამბით იქნა დასაფლავებული ცნობილი ქართველი პოეტი აკაკი წერეთელი. ქვაშვეთის ეკლესიაში, სადაც ესვენა აკაკის ცხედარი, დილიდამვე უამრავ ხალხს მოუყრია თავი. აკაკის დასაფლავება ამიერ-კავკასიის ხალხთა მეგობრობის მუწყებელია. აკაკის დასაფლავებას საკმაო რაოდენობით დასწრებიან რუსები, სომხები და აზერბაიჯანელები; სიტყვები წარმოუთქვამთ: ბაქოს, განჯისა და ტფილისის მაჰმადიანთა კულტსაზოგადოების სახელით თობიბაშევს, პასანზადეს და ეფენდიევს.

გაზეთ „მშაკის“ სახელით გამოსათხოვარი სიტყვა წარმოუთქვამს გ. მირალიანს, რომელსაც სიტყვასთან ერთად წაუკითხავს გაზეთ „მშაკი“-ს მეთაური წერილი, მიძღვნილი აკაკისადმი და უფრო კი, სომეხ-ქართველთა ძმობა-ერთობისადმი; ამასთანავე ა. თათეოსიანმა აკაკის გარდაცვალების გამო ქართველ საზოგადოებას აუწყო სომეხი ხალხის მწუხარება.¹⁶⁾

აკაკის გარდაცვალებას ფართოდ გამოეხმაურა ტფილისში გამომავალი ყველა სომხური ჟურნალები, განსაკუთრებით ეს ითქმის „ტარაზზე“, რომელმაც თითქმის სპეციალური ნომერიც კი უძღვნა. სხვათაშორის ჟურნალმა გარეკანზე მოათავსა აკაკის სურათი, მე-19 გვერდზე კი მოთავსებულია მხატვარ დ. აბაშიძის მიერ დახატული სურათი „აკაკი კუბოში“, მე-24 გვერდზე აკაკის ახალგაზრდობის სურათი, ხოლო მე-26 გვერდზე აკაკის სტუდენტობის დროინდელი სურათი. ამავე ჟურნალის მე-24 გვერდზე მოთავსებულია სარედაქციო სტატია სათაურით „აკაკი წერეთელი“, რომელშიც დაწვრილებით მოცემულია აკაკის ბიოგრაფია. წერილში ხშირია ასეთი გამოთქმები: „ყველაზე საყვარელი პოეტი“, „ცნობილი ქართველი პოეტი“ და სხვ.¹⁷⁾

ჟურნალ „ტარაზის“ რედაქციის არც „ჰოვიტის“ რედაქცია ჩამორჩა, რომელმაც თებერვლის ნომრის გარეკანზე მოათავსა აკაკის სურათი; ხოლო შიგვრ „გ. თ.“ ინიციალით წერილი „აკაკი წერეთელი“, რომელშიც ნათქვამია: „უდაოდ განუსაზღვრელია ჩვენი მეზობელი ქართველების დანაკლისი, რაც ჩვენთვისაც სამწუხაროა. დე ჩქარა გაჰქრეს მწუხარება და გამოჩნდნენ ახალი წერეთლები ამ დიდი ხარვეზის შესასვებლად.“¹⁸⁾

მეტად საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ 1915 წლის 6 თებერვალს სომეხ საზოგადოებას მოუწვევია აკაკის ხსოვნისადმი მიძღვნილი საღამო. საღამო გაუხსნია ნაევსარდიანს, რომელსაც აღუნიშნავს, რომ ჩვენი მეგობრების მწუხარება, ჩვენი მწუხარებაცაა, საღამო ფართო პროგრამით ჩატარებულა. გაზეთი „მშაკი“-დან სიტყვა წარმოუთქვამს თვით რედაქტორს პ. არაქელიანს; ჟურნალ „აღბიურ“-დან და „ტარაზი“-დან, — ტ. ნაზარიანს; სომეხ ქალთა საზოგადოების სახელით პაიკანუშ მარტიროსიანს, სკეთნოგრაფო საზოგადოებიდან ერ. ლალიანს; მუზიკალურ ამხანაგობის სახელით ნ. დოღუბანიანს და იუღია სპენდერიანს.

აგრეთვე სიტყვები წარმოუთქვამთ ათანასიანს, აკუნთანს, ჰამბარკუმიანს, ცნობილ სომეხ მწერალს შირვანზადეს, სოლოვიანს და ჩმუკიანს. ამ უკანასკ-

¹⁶⁾ „მშაკი“, 1915 წ., 10 თებერვალი, № 23.

¹⁷⁾ „მშაკი“, 1915 წ., № 2.

¹⁸⁾ „მშაკი“, 1915 წ., № 4, გვ. 61—62.

ნელს საღამოს დასასრულს წაუკითხავს გ. ბაშინჯადიანის მიერ სომხურად ნათარგმნი აკაკის ლექსები: „ავადმყოფი“, „მუშის ტანჯვა“ და სხვ.

აღნიშნული საღამოს მოწყობისთვის ქართველი საზოგადოების სახელით სამადლობელო სიტყვებით გამოსულან: მწერალი ქალი განდევილი, კ. ყიფიანი და სხვ. საღამოს დასწრებია მწერალი ქალი ნინო ნაკაშიძე.¹⁹⁾

უფრო სწორი იქნება თუ ვიტყვით, რომ სომხურ ლიტერატურაში აკაკი წერეთლის პოპულარიზაცია დაკავშირებულია იმ ცნობილ სომეხ პოეტის ვაჰან ტერიანის სახელთან, რომელიც იზრდებოდა დიდი ენათმეცნიერის აკად. ნ. შარის ხელმძღვანელობით. განუსაზღვრელი იყო აკად. შარის სიყვარული ვაჰ. ტერიანისადმი, რადგან ამ უკანასკნელმა ოსტატურად თარგმნა „ვეფხისტყაოსანის“ პროლოგი. ვაჰან ტერიანის გარდაცვალებამ იმდენად იმოქმედა აკად. შარზე, რომ მან სპეციალური წერილიც კი მიუძღვნა სათაურით: „ჩემი მსმენელის ვაჰან ტერიანის ხსოვნას“.²⁰⁾ პირველყოვლისა ვ. ტერიანმა მისი მასწავლებლის ღრმა პატივისცემა ქართული ენის დაბეჯითებით შესწავლით დაიშახტრა, რაც უშუალოდ ქართულ პოეზიის დიდების—აკაკი წერეთლის სახელთან არის დაკავშირებული.

ორი მეზობელი ხალხის მომღერლებს—ვაჰან ტერიანისა და აკაკი წერეთლის პირადი გაცნობა,—თუმცა ორივენი საქართველოდან იყვნენ,—მინც ძალზე დაგვიანებით მოხდა და ისიც სამშობლო მიწაწყლიდან მოშორებით: 1913 წელს, მოსკოვში მოსწავლე ქართველმა სტუდენტებამ დიდი შეხვერა მოუწყოთ თავის მხცოვან მგოსანს აკაკი წერეთელს; ამ შეხვედრის დროს მოხდა აკაკის და ტერიანის დაქმობილები. აკაკიმ უდიდესი შთაბეჭდილება დასტოვა ტერიანზე, და როდესაც, 1915 წელს, პეტერბურგში მყოფმა ტერიანმა შეიტყო აკაკი წერეთლის სიკვდილი, მან თავისი მწუხარება გამოხატა სპეციალური წერილით „აკაკი წერეთელი მოსკოვში. სახელდახელო მოგონება მისი ცხოვრებიდან“. ვ. ტერიანის მოგონება დაიბეჭდა 1915 წელს, ტფილისის სომხურ გაზეთ „მშაკ“-ში.²¹⁾

ძველს რუსეთში პოეტებს ჩვეულებრივად უბედურებს უწოდებდნენ და, ამიტომაც ტერიანიც აკაკის შესახებ დაწერილ მოგონებაში ამ საკითხს ვერცლად ეხება. იგი სწერს: „ჩვეულებრივად პოეტები პირად ცხოვრებაში უბედურები არიან. ეს ყველასათვის კარგადაა ცნობილი, განსაკუთრებული კანონის სახე მიუღია მას ჩვენს თვალში. იგი განუყრელი პირობაა მაღალი სახელის მქონე პოეტისათვის. იგი გარდუვალი მუხლია, რომლის გარეშეც თითქმის უხერხულაცაა პოეტის ბიოგრაფიის წარმოდგენა.“ ამის შემდეგ ვ. ტერიანი უშუალოდ მოგვითხრობს იმ სამზადისის შესახებ, რომელსაც ეწეოდნენ მოსკოვში მყოფი ქართველი სტუდენტები, დიდი ქართველი პოეტის აკაკი წერეთლის შესახებ. ქართველი სტუდენტები—წერს ტერიანი,—მთელი კვირის მანძილზე, სადაც კი ერთმანეთს ხედებოდნენ, მათი სალაპარაკო თემა აკაკი იყო. აკაკი დიდი ხალხურობის მატარებელი პოეტია: ტერიანი განსციფრებული დარჩენილს იმ შეხვედრით, (ლაპარაკია მოსკოვში აკაკისადმი—მოწყობილი შეხვედრის შესახებ), რომელიც მისივე თქმით შეიძლება „მიჯნურობა შეხვედ-

19) *სგ*, 1915 წ., № 3, გვ. 47.

20) „Литературное Закавказье“, 1935, № 2, გვ. 93—102.

21) *სგ*, 1915 წ., 18 თებერვალი, № 35.

რად²¹ იქნას წოდებული: „მინახავს რუსი და ქართველი მწერლების შეხვედრები, მაგრამ არასოდეს არ მინახავს ასეთი გულითადი მეგობრული მამაბაპური სიყვარულით აგიზგივებული შეხვედრა“.²²)

ასეთმა მხურვალე შეხვედრამ განაცვიფრა იქ დამსწრე რუსი ჟურნალისტი დე ამიტომაც, ტერიანს ჰკითხა: „რით უნდა იხსენას პოეტისადმი ასეთი უმაღალითო სიყვარული“—ო. ტერიანმა ცნობისმოყვარე რუს ჟურნალისტს ვერაფერი უპასუხა, რადგან მან არც ქართული იცოდა, და არც თუ აკაკის შემოქმედებას იცნობდა; ამის შესახებ ტერიანი სწერს: „არ ვიცი:—მიეუფე და პირველად ცხოვრებაში უხერხულად ვიგრძენ თავი ქართულის უცოდინარობით. ვინაიდან არ ვიცოდი, თუ რა დაეწერა აკაკი წერეთელს, მე რა შემეძლო მეპასუხა ცნობისმოყვარე რუსისთვის, გარდა იმისა, რომ მე სომეხი ვარ, მაგრამ მე ხომ კარგად უნდა ვიცოდე ქართული. და რა თქმა უნდა ამაში ის მართალი იყო, რომელიც ჩემგან მოელოდა საუკუნობით ახლო მეზობელი ხალხის ცხოვრებისა და მწერლების კარგ ცოდნას; რამდენ სომეხს შეუძლიან დაიქადოს ასეთი ცოდნითა.“²³)

ეს გახდა ძირითადი მიზეზი ვ. ტერიანის მიერ ქართული ენის შესწავლისა. ტერიანმა ქართული ისე კარგად შეისწავლა, რომ ბოლოს საუცხოოდ სთარგმნა აკაკის „კინტოს“ ნაწყვეტი და, რაც მთავარია, შ. რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგი. ტერიანის მიერ „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანის შესახებ აკადემიკოსი სწერს: „...Териян был больше поэт, чем ученый, и к переводу «Витязя в барсовой шкуре» Шоты Рустава, певца из Месхи, он подошел именно, как поэт, совершенно отвернувшись от восприятия его в научном освещении, что достаточно хорошо было ему известно и он был прав“²⁴).

აკაკი წერეთელი, არამარტო საქართველოს მშრომელ სომხობას უყვარდა, არამედ მას დიდად აფასებდნენ შორეულ ჩრდილო-კავკასიაში (დონის ნახიჯევანი) მცხოვრები სომხებიც, რომელთაც 1915 წლის 1 თებერვალს როსტოვში აკაკი წერეთლის ხსოვნის აღსანიშნავ პანაშვიდზე მონაწილეობის მისაღებად მიუვლინებიათ მსახიობი ალ. აბელიანი. მას იქდამსწრე ქართველებისთვის ღრმა პწუბარება გადაუცა. თვით ალექსანდრე აბელიანი ჩატარებულ პანაშვიდის შესახებ აღნიშნავს, რომ ის გადახდილი იყო როსტოვის ღვთისმშობლის რუსულ ეკლესიაში. პანაშვიდს ქართველებიდან ცოტანი დასწრებიან, რაც მისივე სიტყვით გამოწვეული ყოფილა ერთი მხრივ გაზუთებში განცხადებების დაგვიანებით დაბეჭდვით (და ისიც მხოლოდ რუსულ ენაზე, რაც ყველა იქ მცხოვრებმა ქართველმა არ იცოდაო), და მეორეს მხრივ, პანაშვიდის გადახდის დროს ეკლესიაში რუსი მიცვალებულის გვამი ყოფილა დასვენებული. ეკლესიის გაღვანში შეკრებილ ქართველებს ჰგონიათ, რომ ჯერ მეკლარს გამო-

²¹) იქვე.

²²) იქვე.

²³) Н. Я. Маря — Памяти моего учителя Терияна — „Лит. Закавказье“;

ასვენებენ და, შემდეგ კი აკაკის პანაშვიდს გადიხდინაო, მაგრამ პირუკუ მო-
შხდარა; ამიტომაც პანაშვიდს ქართველებიდან ცოტანი დასწრებიან.

აბელიანი აკაკის შესახებ იქვე აღნიშნავს, რომ იგი ცის კამარზე მოვლვირე
შეუსწავლელი ვარსკვლავია. იგი სამწერლო ასპარეზზე მაშინ გამოვიდა, რო-
დესაც ქართული მწერლობა მიძინებული იყო და ამდენათვე უფრო ძვირფასია
შისი შემოქმედება. ლამაზმა საქართველომ მრავალი აკაკი წერეთლები უნდა
დაბადოს. წერილის დასასრულს, აბელიანი მოხერხებულ სახეებში ამათრახებს
სომეხ ბურჯუაზიას, რომელიც ხელს უშლის ეროვნულ კულტურის განვითა-
რებას.²⁵⁾

რაც შეეხება აკაკი წერეთლის ნაწარმოებების სომხურ ენაზე თარგმას, ის
ძალზე დაგვიანებით დაიწყო; 1915 წელს აკაკის ვარდაცვალებასთან დაკავში-
რებით გ. ბაშინჯალიანმა სიტყვა-სიტყვით (გაულექსავად) თარგმნა აკაკის
შემდეგი ლექსები: „ციცინათელა“, „გამოცვლილი დრო“, „წყევლა“, „ნუ
ნეტრფი“, „ჩემო თავო, ბედი არ გიწერია“, „სულიკო“, „გოგია მწიონჯურე“
და „მუშის ნატვრა“.

სრულიად შემთხვევითი არ არის, რომ აკაკის შემოქმედების სომხურ ენაზე
თარგმნა დაკავშირებულია საბჭოთა წყობილების დამყარებასთან. არც ისაა შემ-
თხვევითი, რომ აკაკის პირველ მთარგმნელად ითვლებიან ცნობილი სომეხი პო-
ეტები ვაჰან ტერიანი და ჰოვანეს ჰოვანისიანი. (მხედველობიდან ვტოვებთ 1915
წელს ბაშინჯალიანის მიერ შესრულებულ აკაკის ლექსების სიტყვა-სიტყვით
თარგმნას). ამრიგად, ვ. ტერიანის შემდეგ და შეიძლება უფრო უწინაც, მაგრამ
ჯერჯერობით ეს დადგენილი არ არის, აკაკის სომხურ ენაზე მთარგმნელად
ითვლება ჰოვანეს ჰოვანისიანი (1869 — 1929), რომელსაც საუცხოვოდ უთარგ-
მნა აკაკის „პოეტი“. სამწუხაროდ, ცნობილი არ არის თავმანის თარიღი.

ვ. ტერიანის შემდეგ აკაკის მთარგმნელად გვევლინება ჰოვანეს ჰოვანისი-
ანი, რომლის თარგმანი 1937 წლამდე თბილისის ცნობილი არც კი იყო; 1937
წელს რ. ზარიანის რედაქციით გამოცემულ ჰოვანისიანის ლექსთა კრებულის
პირველი ტომის 329 გვერდზე მოთავსებულია აკაკის „პოეტი“, რომელსაც სა-
თაურის ქვეშ ფრჩხილებში უწერია: „ა. წერეთლიდან“. თარგმანს 439 გვერდ-
ზე დართული აქვს შემდეგი შენიშვნა: „პოეტი“, თარგმანი წერეთლიდან
(1840 — 1919 წ.) (აკაკის ვარდაცვალების თარიღად შეცდომით აღნიშნულია
1919 წელი — ი. ბ.). ქართველ პოეტებიდან თარგმანის პირველი ცდაა დატუ-
ლია უთარილო ხელთნაწერი და რამდენაზე საავტორო ვარიანტი. მის ბელნაწე-
რებშია ვაეა-ფშაველას ერთერთი ლექსის გადაუთეთრებელი თარგმანი.“

1931 წელს გ. ასატურმა თარგმნა აკაკი წერეთლის შემდეგი ლექსები: „ქა-
ლარა“, „გაზაფხული“, „სხედისხვაგვარი სიყვარული“, (მთარგმნელს სათაური
„ნეუცვლია, ე. ი. უნდა იყოს „ქართველებიდან ვინ, როგორ სიყვარულს ამჯო-

25) იქვე, 1915 მ., 28 თებერვალი, № 43.

26) იქვე, 1915 „ 27 — 28.

ზინებს“), „ფუტკარი“, „ავადმყოფი“, „სალამური“, და პოემა „გამზრდელი“. გ. ასატურის თარგმანი დამაკმაყოფილებელია, თუმცა ზოგიერთ შემთხვევებში თარგმანი ძლიერ შორდება ორიგინალს.

აკაკი წერეთლის თხუთმეულობათა სომხურ ენაზე თარგმნის ინტერესი დღითიდღე იზრდება. სომეხი პოეტები დიდი სიყვარულით თარგმნიან აკაკის ნაწარმოებებს. 1935 წელს აკაკის გარდაცვალების 20 წლისთავთან დაკავშირებით სურენ ავჩიანმა თარგმნა აკაკის „გაზაფხული“²⁸⁾. აქვეა მოთავსებული აკაკის სურათი.

1939 წელს, იმავე სურენ ავჩიანის მიერ მშვენივრად ნათარგმნი აკაკი წერეთლის ლექსი „მდიდარს — ღარიბისაგან“, მოთავსებული იქნა გაზეთ „ხორპრდანი ვრაცსტანში“ (საბჭოთა საქართველო). აქვეა აკაკის სურათი დავით შერმანის ვრცელი წერილით „აკაკი წერეთლის დაბადებიდან 99 წლისთავის გამო“²⁹⁾.

1937 წელს აკაკის სომხურ ენაზე მთარგმნელთა პლენდას შეემატა ქართველ მკითხველისათვის საკმაოდ ცნობილი მთარგმნელი ლაზარე კარაპეტიანის შვილი, ახალგაზრდა პოეტი-მთარგმნელი ჰოვანეს კარაპეტიანი, რომელსაც ნათარგმნი აქვს აკაკის შემდეგი ლექსები: „გაზაფხული“, „ყარიბი“, „განთიადი“, „სულიკო“, „პოეტი“, „მუნამზაზი“, „ლ. თარხნიშვილის ქალს“ „გამტანია ჩემი ერთ“, „ციცუნია კატაო“, და „ჩემი თხა“. აღნიშნულ ლექსებიდან გამოქვეყნებულია „გაზაფხული“³⁰⁾, „ყარიბი“³¹⁾ და „განთიადი“³²⁾. თარგმანები დამაკმაყოფილებლადაა შესრულებული.

1938 წ. ვართან სიმონიანმა თარგმნა „სულიკო“.

ამავე წლის გაზ. „პროლეტარის“ 6 თებერვლის ნომერში აკაკის სურათთან ერთად მოთავსებულია სურენ ავჩიანის წერილი „აკაკი წერეთელი“. 1840—1915 წ. (გარდაცვალებიდან 23 წლის შესრულების გამო). წერილის ავტორის მიზანდასომეხ მკითხველს ზოგად სახეებში გააცნოს დიდი ქართველი პოეტის აკაკის ბიოგრაფია და შემოქმედება.³³⁾ ამავე გაზეთის 18 თებერვლის ნომერში აკაკის სურათთან ერთად მოთავსებულია აკაკის გარდაცვალებიდან 23 წლის თავის აღსანიშნავად ჩატარებული საღამოს ანგარიში.

1939 წელს, 2 აპრილს, იმავე გაზეთში მოთავსებული იქნა ჩემი წერილი „ქართველი კლასიკოსები ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი და ვაჟა-ფშაველა სომხების შესახებ“. ამ წერილში თავმოყრილია სამი დიდი ქართველი პოეტის ის ჰუმანიტარული აზრები, რომელიც მათ სხვადასხვადროს გამოუთქვამთ სომეხი ხალხის შესახებ.³⁴⁾ იქვე 4 აგვისტოს ნომერში დაიბეჭდა ი. აბრამიშვილის წე-

²⁸⁾ *წერილები* 1935 წ., 16 თებერვალი.

²⁹⁾ *საბჭოთა საქართველო* 1939 წ. 22 ივლისი, № 141 (3502).

³⁰⁾ *საბჭოთა საქართველო* 1937 წ., № 3 აქვეა ქ. კარაპეტიანის პატარა წერილი „აკაკი წერეთელი“. იმავე, 1937 წ. გ. სარიანისა და არშ. მებრადიანის თარგმნით გაზეთ „პროლეტარი“ში დაიბეჭდა აკაკის გაბრ. სუნდუკიანისადმი მიძღვნილი ლექსი „გ. სუნდუკიანის“, იგივე ლექსის თარგმანი მოთავსებული იყო სომხეთის გაზეთში *საბჭოთა საქართველო* ლექსი ნათარგმნია ალ. ახაშელის რუს. თარგმნიდან.

³¹⁾ იქვე, 1938 წ.

³²⁾ *საბჭოთა საქართველო* 1938 წ. 15 დეკემბერი, № 102.

³³⁾ *წერილები*, 1938 წ., 6 თებერვალი, № 30.

³⁴⁾ *საბჭოთა საქართველო*, 1939 წ., 8 აპრილი, № 79.

რილი: „ვემზადებთ დიდი ქართველი პროეტის იუბილეისთვის“²⁵⁾; პირველ სექტემბერს დაიბეჭდა ინფორმაცია საიუბილეო კომიტეტის მეორე სხდომის შესახებ.²⁶⁾ იმავე გაზეთში ოქტომბერში მოთავსებული იყო ორი წერილი: „შეუკრებათ ძვირფასი დოკუმენტები პროეტის ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ“²⁷⁾ და აკაკის „პატარა კახის“ უცნობი ვარიანტი“. პირველ წერილში მოთხრობილია საქ. მწერალთა ბრიგადის მიერ აკაკის გარშემო, მისსავე სოფელში შეკრებილ ძვირფასი დოკუმენტების შესახებ და მეორეში კი საქ. ცენტრარქივის საცენზურო კომიტეტის მასალებში ტფილისის მტალინის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მეცნიერ მუშაკ ს. ხუციშვილის მიერ აკაკის „პატარა კახის“ უცნობი ვარიანტის აღმოჩენის შესახებ. 1940 წელს, იმავე გაზეთში მოთავსებული იქნა აკაკის სურათი, ინფორმაცია საიუბილეო კომიტეტის საქმიანობისა და აკაკის „გაზაფხულის“ თარგმანი, რომელიც შესრულებულია ვ. სიმონიანისაგან.

25) იქვე, 1939 წ., 1 სექტემბერი, № 200.

26) იქვე, 1939 წ., 15 სექტემბერი, № 232.

27) იქვე, 1939 წ., 27 ოქტომბერი, № 247.

28) იქვე, 1940 წ., 14 იანვარი.

აკაკის მოგზაურობა რაჭა-ლეჩხუმში

აკაკი წერეთელზე, როგორც დიდ ადამიანზე მრავლის თქმა და დაწერა შეიძლება. მაგრამ რამდენიც არ უნდა ითქვას და დაიწეროს, სათქმელს მაინც რა გამოლევს ამ ბუმბერაზ პიროვნებაზე, რომლის ნათქვამი ყველას გულს ხედება, ყველა აღტაცებაში მოჰყავს.

ჩვენი მიზანი არ არის აკაკის შემოქმედების განხილვა, გვსურს შევეხოთ მხოლოდ ერთ საინტერესო ეპიზოდს პოეტის ცხოვრებიდან, კერძოდ მის მოგზაურობას რაჭა-ლეჩხუმში.

აკაკი წერეთლის ამ მოგზაურობის შესახებ მრავალი დაიწერა, მაგრამ მე მგონია მაინც ძნელია კალმით აღწერა იმ მოზღვავებული გრძნობებისა, რომელიც გამოიწვია აკაკის მოგზაურობამ რაჭა-ლეჩხუმში. აგრეთვე ძნელია იმ შთაბეჭდილებების სიტყვით გამოხატვა, რომელიც თვით მგოსანზე მოახდინა მისდამი პატივისცემით გამსჭვალულმა ხალხმა.

რაკველები და ლეჩხუმლები ხშირად გაკვირვებული ამბობდნენ: რა არის იმის მიზეზი, რომ დიდმა მგოსანმა აკაკიმ საქართველოს ყველა მხარე შემოიარა და რაჭა-ლეჩხუმი ბოლოს დაიტოვა. ეს თვით აკაკისაც სმენია ხშირად.

როდესაც აკაკი წერეთელი ჭრებალში მივიდა, მის პატივსაცემად ნადიში გამართეს. ამ ნადიმზე მრავალი სადღეგრძელო და სიტყვა ითქვა. იქაც მისცეს მგოსანს აღნიშნული ხასიათის შეკითხვა. პოეტმა მისთვის ჩვეული მოსწრებული სიტყვით უპასუხა შემკითხველს:

„რაც შეეხება მას, რომ სხვა კუთხეები მოვიარე და თქვენი ქვეყანა, რაჭა-ლეჩხუმი, სადაც ქართული ენა და ზნეჩვეულება დაცულია უფრო, ვიდრე სხვა კუთხეში. ვერ ვინახულე ამდენ ხანს, მე ამაზე ბოდიშს ვიხდი, მაგრამ როგორც სადილის გათავებისას სტუმარს სუფრაზე მიართმევენ რაიმე გემრიელ საჭმელს, ანუ ტკბილეულობას პირის ჩასაგემრიელებლად, ისე მეც საბოლოოდ გადავდევი თქვენი კუთხის დათვალიერება, რათა ამით მეც მოხუცებულობის დროს დაემტკბარეოდე“. (იხ. ვახ. „ქოლხიდა“ 1912 წ. № 112. „აკაკის მოგზაურობა რაჭა-ლეჩხუმში“).

აკაკის მოსწრებულმა ნათქვამმა ფრიად ააფრთოვანა ხალხი.

მეორე დღეს, როდესაც ჭრებალოდან გამგზავრებული პოეტი ხვანჭკარის საზოგადოებას ეწვია, ტულელი გლეხების წარმომადგენელმა, ამირან ლომთათიძემ გრძნობიარე სიტყვა უთხრა მგოსანს. აღნიშნა, რომ აკაკიმ თავისი სიკოცხლე უანგაროდ შეიღია ხალხის სამსახურს, თავიანთ შვილებს აკაკის არქმევენ, რომ ამით უკვდავყონ დიდი მგოსნის სახელი. გლეხმა ლომთათიძემ სიტყვა ლექსით დაასრულა.

1912 წლის გაზ. „სახალხო გაზეთი“-ს № 756-ში, მოთავსებულია ხარკოვის გაზეთ „УТРО“-დან გადმობეჭდილი ს. ანისიმოვის სტატია.

აღნიშნული სტატია ავტორის მიერ დაწერილია ოსეთის სამხედრო გზაზე აკაკი წერეთელთან შეხვედრის გამო. ეს მაშინ იყო, როდესაც ხალხის მოთხოვნით 1912 წლის ივლისის მეორე ნახევარში მგოსანმა იმოგზაურა რაჭა-ლეჩხუმში.

ს. ანისიმოვი კავკასიაში მოგზაურ ტურისტთა ხელმძღვანელი იყო. ტურისტებმა მამისონის უღელტეხილი გადაიარეს და ოსეთის სამხედრო გზით ქუთაისისკენ ეტლით მიდიოდნენ.

ს. ანისიმოვსა და მის თანმგზავრებს წილად ხვდათ ბედნიერება, საკუთარი თვალთ ეხილათ ის ტრიუმფალური შეხვედრა, რომელსაც ხალხი უმართავდა თავის სახელოვან შვილს, მგოსან აკაკი წერეთელს. ამ ამბავმა აღტაცებაში მოიყვანა ს. ანისიმოვიც, რომელმაც რუსეთში ჩველისთანავე მოზრდილი და საინტერესო წერილები მოათავსა რუსულ გაზეთებში მიღებული შთაბეჭდილებების შესახებ.

აი რას სწერს იგი ერთ ადგილას.

„ეს მოხდა ამ წლის 22 მკათათვეს. სამხედრო გზით ჩვენ რაჭაში ემოგზაურობდით. ყვავილოვანი მდელო და დიდებული ბევბუეები რიონისა ამშვენებს ამ მხარეს, სადაც ცხოვრობენ იმერლები.

სოფელ წესს რომ ვაცდებით, ორი ვერსის დაშორებით იქვე მდინარის ახლოს მწვანეზე სდგას უძველესი ეკლესია, ასე 7-8 საუკუნისა. მისი ხუროთმოძღვრება ფაქიზია, სადა და უბრალო...

... ეკლესიის ახლოს მოხმარობს რიონი. მისი ქაფნარევი ზეირთები მზის სხივებს ეთამაშებიან. მდინარის შხილი ისე გაისმის ახო-მახლო მიდამოებში, როგორც მთების მუსიკა. ორივე მხარეს მწვანე მთებზე მოსჩანს, სულ შალა ატყორცნილა მოლურჯო მთა, მთლად ტყით დაფენილი. ამ თვალწარმტაც მომზიბლავ ბუნებას ზევით გადაფარებული აქვს ლურჯი, სამხრეთის ცა. ღრუბლები ისე მიდი-მოდიან ცაზე, გეგონება აფრასმევებული ზომალდი და-ცურვას ზღვაშიო.

ქელესიის ახლოს რომ გავიარეთ, დავინახეთ მწვანე მდელოზე გაშლილი ხალხი, ვვაგილებით კამარას ჰკრავდა. მეორე ჯგუფი ხალხისა ეკლესიისკენ შარა გზიდან ჩასასვლელ ბილიკს აკეთებდა. ეს ხალხი გულმოდგინედ და მუყაითად მუშაობდა. ეკლესიიდან შარა გზამდე ვერჩანახევარი მანძილი იყო და ეს გზა ისე გაემშვენიერებინათ, იდამიანის თვალს აამებდა.

აქ გავიგეთ, რომ ეს მხიარული ხალხი დიდის ყოფით უპირებს დახვედრას თავის საყვარელსა და პატივცემულ პოეტს, სამოცდაათი წლის მოხუცი აკაკი წერეთელს. მთელ ღამეს გათენებამდე ხალხი იდღესასწაულებს აკაკის მოსვლას. სიტყვები, სიმღერა ცეკვა-თამაში გათენებამდე გასტანს.

შარა გზაზე აუარებელი ხალხი ირეოდა, თითქოს რომელიმე დიდ ქალაქში მოვხვდით. ხალხი თანდათან ემატებოდა, ქალი და კაცი, მოხუცი და ახალგაზრდა, ბავშვები და ქაბუეები საღმრთაწაულად გამოწყობილნი მშვენიერის კავკასიური ტანის რხევით ეკლესიისკენ მიდოდნენ. დედაკაცებს ხელში ძუძუმწოვარა ბავშვები ეჭირათ. მთელი იმერლობა განურჩევლად მდგომარეობისა გამოშლილიყო თავის საყვარელი პოეტის სანახავად. მუშა და ინტელიგენტი, გლეხი და ვაჭარი, წერილი ხელოსანი და მღვდელი, მდიდარი

და ღირსი, ყველა ერთის გრძნობით იყო გამსჭვალული. ყველა მოხარული იყო აკაკის ნახვით. ყველა ერთნაირად ამყობდა მისი ნიჭით. ყველამ იცოდა, რომ ეს იყო ერთადერთი მბრწყინავი გენიოსი საქართველოსი.

ათასი ხალხი, საზეიმოდ გამოწყობილი, მოუთმენლად ელოდა აკაკის მოსვლას, ღირსულად უნდოდა მისი დახვედრა მადლიერ ხალხს, ყველას პირზე „აკაკი“ ეკერა. ყველას ხელში აკაკის ლექსთა კრებული ეჭირა. ბევრს მეტის სიხარულისაგან თვალეზზე ცრემლი ჰქონდა მომდგარი.

სოფლის შესავალშივე ჩინებულად იყო გამართული თაღი, მორთული ჭარბ-ყვავილებით. ზედ თაღზე პურის თაველებით იყო დაწერილი: „გაუმარჯოს აკაკის“. ყველას სახლი მორთული და მოკაზმული იყო ყვავილებით. ყოველ წუთს ხალხი ემატებოდა და ემატებოდა. ურმით მოიტანეს ორი უშველებელი რუმბით ღვინო.

მოვიდა რამდენიმე ეტლი. ქუთაისიდან წამოსულა ხალხი დღესასწაულზე დასასწრებად. ქუთაისის მგზავრებს სახეზე დალილობა ეტყობოდათ, მაგრამ მაინც იცინოდნენ, მხანჭლობდნენ. იქვე ახლო დუქანში მგზავრები შენაყრდენს პურითა და ყველით. დუქნის წინ ზის დაღვრემილი ბოქაული. მისვე ახლოს იმყოფება რამდენიმე ჩაფარი. ბოქაული ერთადერთი რუსია ამ საეროვნო დღესასწაულზე. იგი თავისთავს კარგად ვერ გრძნობს. ხალხი ბოქაულს აღმაცურად უყურებს. ბოქაული მტრულად შეჰყურებდა ეკლესიაში მიშავილ ხალხს.

სადამოს ზუთი საათია. მზის მსიგებში უკვე მოსიანს ოქროს მსგავსი შთები. აკაკი ჯერ არსად სიანს. ხალხს მაინც მოთმინება ეკარგება. ახალ-ახალი გგუფი ეკლესიისაგან მიდის. ჩვენ, რადგან აკაკიმ დაიგვიანა, ქუთაისისკენ გავმგზავრეთ. გავიარეთ ერთი უმშვენიერესი ხევი რიონისა. აქ სალი კლდენი თითქო მდინარეს ელობებიან წინ და უნდათ მისი მიმდინარეობა შეჩერონ... რიონის ტალღები ძირს საშინელი ქშენით და კვნესით ინთქმებიან. კლდის ძირში. რიონის მიმდინარეობა ამ ალაგას მოგგაგონებს მსწრაფლმოვლინებულ ელვას. კლდის ნაპირებზე შერჩენილა ნანგრევები ძველი ციხე-გალაგებისა. ხალხის თქმულებით, ამ კლდეზე იყო მიჯაჭვული პრომეთეოს-შირანი, პრომეთეოსის სალი კლდენი ზეცას სწვდებიანო თავისი სიმაღლით, მათი ძირი უმსჯრულში ინთქმება, სადაც გაძვინვარებული მდინარე მიჰყვება. აქ ისევ ის ღრმა, ისევ ის ნახი, ფაქიზი და ლურჯი სამბრეთის ცა გადაფარებია ამ მშვენიერ სანახობას. აქაც ამ უაღაგო ალაგის, სადაც იშვიათად თუ შეხვდებით ადამიანს, აქაც აუარებელ ხლხს მოუყრია თავი, ახალგაზრდა მოსწავლენი არიან. აკაკის იაფფასიან წიგნაკებს. ჩვენ ეტლში მოვიწვიეთ ერთი მოსწავლე. მსი სახე ურად სათნო და მიზიდველი იყო. იგი სწავლობდა ქუთაისის საშუალო სასწავლებელში. მან გადაშალა აკაკის წიგნი და გადაგვიტარგვნა ერთი ლექსი. დაახლოებით თარგმანი ასეთი იყო: „უისაც რა უნდა ის ლეგოდეს, მე მიყვარს ის. ვინც ნიადგ შრომაშია. ვისი ხელებიც მექვეებითაა სავსე. გაუმარჯოს მშრომელს და განოყიერდეს მისი ყანა. კაქკაქი კი არ ვარ, რომელსაც თავის ბედეშ შეაქვს ყველაფერი, რაც კი ბჭყვინავს მძელს მკონარებ და მჭითაბორები. რომელნიც მშრომლის შრომით და ტანჯვით არიან გამსჭვალნი“.

სინამ ლექსებს გვითხულობდით, გზაზე ვიწრო ხეობიდან ჩვენი ეტლი ფართო მდუღოზე გამოვიდა. ორივე მხარეს აყუდებელი იყო მთები და ზედ

შოსხანდა ციხე კოშკის ნანგრევები. თვალი ყანების მინდორს გაჰყვან, რომელსაც დამღვროდა აკაკი. უეცრივ შორს დასავლეთით გამოჩნდა მხედართა ჯგუფი. ასიოდე მხედარი რკალივით შემორტყმოდა აკაკის ეტლს. ჩონა-ახალოხში გამოწყობილნი ამაყად ისხდნენ ცხენებზე და ამაყადვე გამოიყურებოდნენ. მხოლოდ სიყვარულსა და პატივისცემას პოეტისადმი შეუყრია ერთ ჯგუფად ეს თავმომწონე ახალგაზრდანი. ამითში განიჩქვინა ტანისამოსით ორი ცხენოსანი მღვდელთა ეტლს ყვავილებით ჰქონდა წარწერა: „გაუმარჯოს აკაკის“.

ჩვენ ფეხზე წამოვდექით და სალაში მივეცით პოეტს. პოეტმა ეტლი შეჰჩერა, გადმოვიდა და მოგვჩივრდა ჩვენს ეს იყო ლამაზი, მთლადგათეთრებული წვერულავით შემქული მოხუცი. სახე დალილი, მაგრამ დიმიჯი და მშვიდი ჰქონდა. თვალეში სიამოვნების და სიხარულის სხივი უკრთოდა.

მე მივესალმე: დიდად მოხარული ვარ თქვენის ნახვით. განუსაზღვრელი სიამოვნებით ივსება გული, როცა ეხედავ, თუ როგორ აწვასებს და სიყვარულით ეგებება ხალხი თავის საყვარელ მგოსანს. ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩვენზე ამ ხალხის დღესასწაულმა და დაგვიანა, თუ რამდენად პატივსაცემი და ძვირფასი ხართ ხალხსათვის.

აღვლევებულმა წერეთელმა გვიბასუხა რუსულად. იმან სთქვა, რომ ვაზვიადებ მის პოპულარობას ხალხში. მცირე პაუზის შემდეგ პოეტმა თავი მაღლა ასწია, სიცოცხლით სავსე თვალეში მომანათა და მითხრა:

„თუმცა თქვენ რუსები ხართ და ჩვენ ქართველები, თუმცა სხვადასხვა ენაზე ვლაპარაკობთ, მაგრამ სიყვარულის გრძობა უნდა აერთებდეს ყველას. სიყვარულის გრძობა ყველას ერთი ენით უნდა ამეტყველებდესო“.

გამოვემწვიდობეთა წერეთელი ჩაჯდა ეტლში. ხალხმა დაიგრიბა: „გაუმარჯოს აკაკისაო“. ჩამდენიმე წუთის შემდეგ ეს მშვენიერი სანახაობა თვალს მრეჭარა.

მზე ჩავსვენა. ცოტა ხნის შემდეგ ჩამოწვა ბნელი, გულშემზარევი სამხრეთის ღამე. რვაღწინ კი მოულოდებლოვ მელდა მხიარული, ბრწყინავი სახე შოხუცი პოეტისა. გაიარა ჩამდენიმე დღემ. ერთ ღემს ნაცნობ ქართველ ინტელექტენტს უამბე ამ შებეღრის ამბავი. იგი აღელდა. გამაწყვეტინა ლაპარაკი და ხელზე შავრად მომიჭირა, აკანკალებულის ხმით მითხრა: „აკაკი ჩვენთვის, ქართველებისათვის იგივეა, რაც თქვენთვის ლევ ტოლსტოი“. (იხ. „სახალხო გაზეთი“ 1912 წ. № 756).

მოგზაურო ს. ანისიმოვის ზემოთმოყვანილი წერილი მრავალმხრივ არის საინტერესო. ერთის მხრივ აქ ნათლად არის გახილვებული ხალხის საყვარელი და პატივისცემა თავის სახელოვან და საყვარელ პოეტისადმი, რომლის შესახებ ვეღვრად დიდი და პატარა თავამოდებით ემზადებოდა, მეორეს მხრივ, ამ წერილში ხაზგასმით არის აღნიშნულან ის გარემოება, თუ როგორ არ ესააოვნებოდა თვითმპყრობელობას პოეტის პატივისცემად მოწყობილი სახალხო ზეიმი. აკაკი წერეთელი ლაილაშლელებს დაპირდა, რომ ეწყეოდა ონიდან დაბრუნებისას, ამ დაპირების შემდეგ ლაილაშლელები მოუთმენლად მოელოდენ მგოსანს. ონიდან მობრუნებულ მგოსანს ალაპანაში შეხვდნენ ხიდთან, რომლის თავზეც კამარა იყო გაკეთებული შემდეგის წარწერით:

„სალამი მგოსანს,
სალამი აკაკის,
სალამი ძვირფასს
ჩვენს სიამაყეს“.

ლაილაშლელებმა თოფების გრიალით ამცნეს გარემოს ძვირფასი სტუმრის მოსვლა.

მცირე ხანს შეისვენა მგოსანმა ალბანაში. შესვენების დროს მგოსანს თხოვნით მდინარე ააფეთქეს ნაღმებით. შემდეგ კი ლაილაშისკენ გაეშურნენ ორპირის გზით.

მგოსანი ფრიად მოხიბლა ლეჩხუმის ბუნებამ, განსაკუთრებით კი ორპირის ხეობამ მოაჯადოვა. აღფრთოვანებული პოეტი ალბათ მიტომ სწერს თავის პოემა „რაქა-ლეჩხუმში“.

„...ნუ დაიხმებს ნურავინ,
სხვა უკეთესა მხარესა,
გარსკვლავი ყველგან ბევრია,
შაგრამ ვერ სწვდება მთვარესა...“

მგოსანი მოდისო — ყანაში გაეგოთ გლეხებს და ალბანიდან წამოსული მგოსანი სანამ ჭილემს მიაღწევდა, უთვალავი ხალხი მოგროვდა ჭილემს. საშუაო მიეტოვებინათ და აქ მოსულიყვნენ პოეტის შესახვედრად. უსახელოდან, სპათაგორიდან, ორბელიდან, გაგულეჩიდან, ლაჯარიდან და სხვა გარემო სოფლებიდან — სოფლელი ქალი და ბავშვი მოსდებოდა შარა გზებსა და ბილიკებს. მოუსვენარი გოგობიჭები ხეებზე ასულიყვნენ. ზოგი ტაშს უქრავდა, ვინ „ვაშას“ ვაიძახოდა, ყველანი ერთად გააუმარჯოს დიდებულ მგოსანს ჩვენს აკაკის“ გაჰკიოდა.

ოქრონიშის თავზე მთელი დაბა მოჯარულიყო.

დაბა ფიანდაზად ეგებოდა აკაკის. ხალხებით მოფენილი და ვარდ-ყვავილებით გავსებული მთავარი შუკის თავში პურ-შარილი შემოაგებეს მანდილოსნებმა, ოქროსკურვილი პურის თავთავებისგან გაკეთებულ გვირგვინში ჩასმული, აბრეშუმისგან შეკერილი გული მიუძღვნეს. ამ ძვირფას საჩუქარზე ასეთი წარწერა იყო:

„დღეათა აღმზრდელ აკაკის, მის მიერ აღზრდილი დედებისაგან. ლაილაში ჩწიბ წ. ლა ივლისი“.

მგოსანს სიტყვებით მიმართეს ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა. მ. კაჭკა-ჭიშვილმა საკუთარი ლექსი მიუძღვნა მგოსანს:

„აღფრთოვანდა, ატუგუნდა
თქვენის ნახვით ლაილაში.
კიდით კიდემდე ვაისმის
შხაირული ხალხის ტაში.
აღიდებენ თქვენსა სახელს,
და გაფრენენ მაღლა ცაში.
ქალაქი ჯომ დაგიფასონ,
ყველა არის ამის ცდიში.
ივერიის დიდება ხარ,
სითვალურო ყოველ გეარში.
საუნჯე ხარ მამაელოსა,
მარად იყო, თუნდი მთაში“.

(იხ. „სახალხო გმრეთი“, 1912 წ. № 708).

მგოსნის წინაშე ახლა ებრაელების წარმომადგენელი წარსდგა. დაბა ლაი-
ლაშს მცხოვრებ ებრაელთა სახელით ბიჭია მეგრელიშვილმა შემდეგი სიტყვით
მიმართა პოეტს:

— „დიდო მგოსანო, ბატონო აკაკი ჩვენ ქართველი ებრაელებიც ვილო-
ცავთ მშვიდობიან მოგზაურობას და თქვენს მობრძანებას თქვენს საყვარელ
სამშობლო მხარეში. მსცოვანო მგოსანო, ყოველ დაჩაგრულთათვის დიდი იმე-
დის მიმწოდებლო, შეგლადებთ დამიწამტვერებული ებრაელები, რათა
ჩვენც შეგვავედრო იმ ზენაარსს, რომელმაც თქვენ ზეცთური ნიჭით და სანეტა-
რო პანგით აღგავსო, რომ თქვენს მამულში ჩვენც დაგვბადებოდეს თქვენისთა-
ნა ნიჭიერი აღამიანი და განემარტებინოს ჩვენთვის თქვენო შარავანდელით
გაბრწყინებული კალმის ნაშრომი... იცოცხლეთ კიდევ დიდხანს ივერიის სუ-
ლის ჩამდგმელო“ (იხ. „სახ. გაზეთი“ № 708).

ამის შემდეგ მგოსანი ეტლით წაიყვანეს სასწავლებლამდე. აქ ვარდ-ყვა-
ვილებით მორთულ ფანჩატურში სავარძელი იდგა, რომელზედაც დააბრძა-
ნეს ძვირფასი სტუმარი. აქაც ითქვა შრავალი სიტყვა. მილოცვები, ლექსები,
სიმღერები. მგოსნის საამებლად ცეკვა-თამაში გაიმართა.

ბაღში წინასწარ გაკეთებულ სეფაში უჩვეულო ნაღიმი გამართეს. შრავ-
ალი სადღეგრძელო შეისვა მგოსნის პატივსაცემად. სუფრის უფროსმა საესე
ყანწი მალლა ასწია. სუფრის თავს მიაშურა, სადაც მგოსანი იჯდა. თამადას,
მომღერლები, ლექსისმთქმელები დ მოცეკვავენი მიჰყვნენ უკან. ცალ ხელში
ვერცხლის ჯოხი ეჭირა თამადას, მეორეში კი ყანწი და პოეტს მიმართა ასე:

„ბატონო აკაკი! თქვენც კარგად მოგეხსენებათ, ძველს დროში შეიღიბთუ
რვა საუკუნის წინათ გვეყვდენ დიდებული მგოსნები, მწერლები და მათში
მხოლოდ ერთი რუსთველი იყო ცნობილი და არის. მას იცნობენ, როგორც
მწიგნობარნი, ისე არამცოდნენი მწიგნობრობისა. ყველანი ერთნაირად ღალა-
დებენ მასზე. იშვიათად ხდება, რომ ქართველმა მხიარულების ანუ მწუხარე-
ბის დროს არ იხმაროს მისი სიტყვები. მწუხარების დროს გასამხიარულებლად
და გასამავგრებლად, ხოლო მხიარულების დროს თავისი მდგომარეობის უფ-
რო ძლიერ დასახატავად. ამ უკანასკნელ საუკუნეში, ე. ი. ჩვენს დროშიც
გვეყვანან საამაყო და თავმოსაწონი მწერლები და მგოსნები, მაგრამ ამთში თა-
ნასწორი დიდებული რუსთაველისა თქვენ ბრძანდებით. ყველა მწიგნობარი
და უცოდინარნი წერა-კითხვისა თქვენზე ღალადებენ და თქვენს სიტყვას ბმა-
რობენ მწუხარებისა და მხიარულების დროს. მე თვით არაერთხელ მითქვამს
ჩემს ცხოვრებაში თქვენი სიტყვები: „რა იციან, რომ ეს გული მკედარია, რომ
სიცილი ბევრჯერ ცრემლზე მწარეა“ და სხვ. ამასთანავე უნდა მოგახსენოთ,
რომ ასეთი მცირე საჩუქრის მორთმევს ვერ გაებედავდით, მაგრამ ვლებუ-
ლობით რა სახეში თქვენს წლოვანებას, ებედავთ მოგართვათ ეს ჯოხი, რად-
გან „კეთილის გულით მიძღნილი მცირედიც შეიწირების“.

სუფრის უფროსის სიტყვა ტაშის გრძელმა დაფარა. მგოსანმა რომ სიტყვის-
მთქმელი დაკონა, მთელი სუფრა ამღერდა, მოწიფებმა ლექსების თქმა და-
იწყეს.

ლექსები მოთავდა. მგოსანმა ისურვა სიტყვის თქმა, ხვანჭკარულით საესე
ყანწი ხელში აიღო, წაშოდგა, თავი მალლა ასწია და დაიწყო:

„ბატონებო. მე შეყვდა ამხანაგები, რომლებიც მოღვაწეობდნენ ჩემსათვის,
რომელთაც უყვარდათ ხალხი და ემსახურებოდნენ მას. მაგრამ მათ არ არგუ-

ნათ ბეღმა ასეთი მზაარულება ხალხთან, როგორც მე; ერთი იყო ილია ქავჭავაძე, მეორე იაკობ გოგებაშვილი. და ესლა კიდევ მივიღეთ სამწუხარო ამბავი, რომ გარდაიცვალა პროფესორი ალექსანდრე ხახანაშვილი; ფეხზე აღვომით პატივით ვსცეთ მათ ხსოვნას და დავლოთ "შეშანდობარო".

მთელი სეფა ფეხზე დადგა.

ხალხს ძლიერ უყვარდა აკაკი იმდენად სცემდა პატივს თავის საყვარელ მგოსანს, რომ უაღრესად დამწუხარებულნიც პირად ვაებას ივიწყებდნენ და პოეტის სანახავად მიდიოდნენ. ერთმა გლეხმა ასეთი სიტყვით მიმართა მგოსანს:

„შარშან ჩემი საუკეთესო შვილი წაიყვანეს ჯარისკაცად რუსეთში, რომელიც შევდარაკობალი მომივიდა სახლში. ორი ჯორაა, რაც ის მივაბარე მიწას და ამის გაშო, როგორც მხედვეთ, საყვარელო მგოსანო. ძაძებში ვარ, მაგრამ ფაფოვ რა თქვენი მობრძანება, დამაფიწყდა ჩემი უბედურება და გეახლოთ, რათა მეც მენახა თქვენი დიდებული სახე. ღმერთს ვსთხოვ თქვენს დღევრძელობას და დიდხანს სიცოცხლეს“ (ესახ. ვაზეთი“ № 713).

დაბა ლაილაშში ლზინი დაღამებამდე გაგრძელდა. იმავე დღეს სალიტერატურო საღამო მოუწყვეს მგოსანს. მგოსანმა ლექცია წაიკითხა არქეოლოგიური ნაშთების შესახებ. შეეხო ზეპირსიტყვაობასა და მის მნიშვნელობას. ზეპირსიტყვაობის შეკრების აუცილებლობას, რასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართული კულტურისათვის. ხალხმა დაძაბულის ყურადღებით მოისმინა მგოსანის ლექცია.

მეორე დღეს მასპინძლებმა დიდის ამბით გააცილეს ძვირფასი სტუმარი. დიდხანს ნატვრა ბუსრულდა მგოსანს. რაქა-ლეჩხუმში მოგზაურობიდან დაბრუნებული, ქუთაისისაკენ ეტლით მიმავალი მგოსანი გულში ფიქრობდა:

„... თი რა ვნახე: რა ხალხი!
ბოლო დროს მოხუცებულმა
და სხვაგვარ იფროთოვანა
მგოსანიც სულმა და გულმა“.

მოგონებათა ფრესკები

აქაკი და ილია

აკაკის მოგონებისას წარმოუდგენელია ილიაც არ აღსდგეს მესხიერებაში მთელი თავისი სიდიადით ისევე, როგორც ილიას ხსენების დროს—აკაკი.

დღემდე სინანულს მგვრის ის გარემოება, რომ ღირსი ვერ გავხდი ილიას პირისპირ შეხვედრისა.

ეს შეიძლება იმიტაც აიხსნას, რომ ილიამ აკაკისათვის ხშირად არ დადიოდა ზალბში.

ილია სულ სამჯერ ვიხილე და ისიც შემთხვევით:

პირველად მე და ჩემმა ძმამ, მწერალმა დ. თურდოსპარეღმა, რომელმაც იცნო იგი წიგნში ნახული სურათის მიხედვით; მეორედ—მაშინდელ ქართულ თეატრის სცენაზე, როდესაც გლეხურ ტანსაცმელში „გლახა ქრიაშვილს“ კითხულობდა შესანიშნავი „ტეტიური“ აქცენტით; ბოლო მესამედ და უკანასკნელად კი—მაშინ, ზოდესაც იგი თვითმპყრობელობის დაქორავებულ ავაზაკთაგან ვერავლად შეზღუდვამიროული ესტენა კუბოში და ყვაილებით ყელამდე აპირთავებული მაღლდებოდა ზღვა ზალბის მხრებით შიშვინდის კალთებზე.

წიწამურის ტრაველით გამოწვეულ ამ ღრმა მწუხარებასთან ერთად მე მომსწრე ვარ აგრეთვე ჩვენი ბრწყინვალე აკაკის უმაგალმთარ იუბილესი, მისი მოღვაწეობის 50 წლისთავზე, რომელიც მთელი საქართველოს დღესასწაულად გარდაიქცა

ამ ფაქტის ნათელსაყოფად საქმათა აღენიშნოთ დადაფნული აკაკის ტრიუმფალური მოგზაურობა რაქა-ლჩხუმში.

აკაკი პოეტიც რომ არ ყოფილიყო, მაინც ყურადღებას მიიქცედა, ისეთი დიადი შეხედულობისა იყო.

რომ გენახათ დინჯი ნაბოჯით ზალბში მიმავალი კალარა მგოსანი, იტყობით: მყინვარი დასაბოლოა ადგილიდან და იგია, ისე რომ ანათებს თავისი სპეტაკი ფრთალო შებლით აქაურობასა.

ტანოვან აკაკის თავი ისე ქმონდა გადამწეული, გეგონებოდათ სადღაც შორს, უსაზღვროებისკენ გააყურება და წინ ვერაეის ჰხედავსო, მაგრამ თუ

კარგათ დააკვირდებოდით, შეამჩნევდით, რომ ქუთუთოები და თვალები დაბ-
რილი ჰქონდა მშობელ მიწისკენ, სადაც ყოველდღიურ ჭაპანს ეწეოდა მშრო-
შელი ხალხი, რომელსაც თავს დასტრიალებდა მისი ფიქრი და ოცნება.

ვერ წარმოიდგენთ რა ბედნიერი ვიყავი, როცა „ნაკადულის“ რედაქტორ-
მა შარიამ დებურამ წარმადგინა ბუმბურაზ აკაკის წინაშე, როგორც ახალ-
გაზრდა თანამშრომელი.

მე ისე შემრცხვა, თავი მაღლა ვერ ავწიე, ვიდრე არ წაბრძანდა იგი.

„ისწავლე, იკითხე, შეილო... ცოდნას თუ არ შეიძენ, შორს ვერ წახვალ...
ზოგიერთ ჩვენს ახალგაზრდა პოეტს ჰგონია პოეზიის ღმერთი მელაპარაკება
და მისი შთაგონებით ვწერ ლექსებსაო. არ ვიცი, დავებრდი და არამც თუ
დამლაპარაკებია. თვალის ბრძანებით მომიკრავს მისთვისო“—ბრძანა ოლიმპიურმა
აკაკიმ..

ერთხელ აკაკი ზუბალაშვილის სახელობის სახალხო სახლის სცენიდან
თავის ლექსს „ზუზის ნატვრას“ ამბობდა ზეპირად. უცებ დაავიწყდა. ველარ
გაიხსენა. ამ უხერხულობიდან ისევ აუღიტირებამ გამოიყვანა: უკარნახა ლექ-
სის შემდეგი სტრიქონები, რამაც გულთანად აცინა იგი.

გორის „ქართველ ქალთა საზოგადოებამ“ საქველმოქმედო მიზნით და-
ნიშნულ „საღატაკატორო საღამოზე“, რაც იმ დროს ხშირი მოვლენა იყო
ხოლმე ჩვენში, მონაწილეობის მისაღებად ტფილისიდან აკაკი მიიწვია.

მე და იოსებ გრიშაშვილსაც გვხვდა ბედნიერება ჩვენი უბადრუტი ლექსე-
ბით გამოვსულიყავით სცენაზე დიდებულ აკაკისთან ერთად.

მეორე დღეს „ქართველ ქალთა საზოგადოების“ გამგეობამ წევრთა სა-
ერთო კრება მოიწვია. ქალებით სავსე დარბაზში მაგიდის ცენტრში კი აკაკი
და მწერალი ნიკო ლომოური ბრძანდებოდნენ.

კრების თავმჯდომარე მანდილოსანმა საზოგადოების საპატიო წევრად აკა-
კი დაასახელა, რაც დადასტურებულ იქნა ხანგრძლივი ოვალით.

აკაკის გულიანი სიცილი აუტყდა.

ნიკო ლომოური, რომელიც აკაკის გვერდით ეჯდა, მოკრძალებით ჰკით-
ხა ენამახვილ პოეტს სიცილის მიზეზი.

აკაკი ვადასახარა მისკენ და ყურში ჩაღაც ჩასურჩულა, რამაც თავმუ-
კავებელი ხამაილი სიცილი გამოიწვია ნიკო ლომოურში.

ეს შეუმჩნეველი არ დარჩათ ცნობისმოყვარე მანდილოსანებს და სთხოვეს,
შათთვისაც გაეზიარებინათ აკაკის საიდუმლოდ ნათქვამი. აკაკი უარზე იყო,
მაგრამ აღარ მოეშენნ და რაკი ნიკო ლომოურმა მისგან თანხმობა მიიღო,
შთარულად წამოდგა და გადმოჰაჩა ქალთა შეკრებულობას:

„აკაკიმ ბრძანა: ახლა კი ვატყობ, ცუდად არის ჩემი საქმე; სრანს ისე მოვხუცებულვარ, რომ საშიში აღარა ვარ ქალებისთვის, თორემ თავის წევრად არ ამირჩევდნენო“.

მეორე დღეს მთელი ფორის სალაპარაკო აკაკის ეს მოსწრებული ნაკვესი იყო.

ქიათურაში ვიყავ მიწვეული ადგილობრივ მუშათა ხრალევალურ ორგანიზაციის სასარგებლოდ. დანიშნულ „სალიტერატურო საღამოზე“ მონაწილეობისთვის.

ქუთაისიდან ჩამოსულ მწერლებს და მსახიობებს ვაგვოთ, რომ აკაკი ავად არის და საჩხერეში იმყოფებაო.

გადავწყვიტეთ ნახვა.

წავედიო.

მიუახლოვდით თუ არა აკაკის სახლს, წინ შემოგვეგება პოეტის დიდი გულშემატკივარი აბღუშელიშვილი, რომელიც შეგვიძღვა ავადმყოფთან.

მგოსანი მამაპაპეულ ტახტზე გაშლილ ლოგინში იწვა და თავის „ნათელას“ ჰფურცლავდა.

ერთობ ესიამოვნა ჩვენი მისვლა.

გვემუსაიფა თეატრზე, მწერლობაზე და ბოლოს მომიბრუნდა მე: „როგორც ვადმომცეს, შენ სოციალდემოკრატი ყოფილხარ“—მომიჭრა პოკლედ.

„დიად, ბატონო აკაკი“ — მივუგე კრძალვით.

„თანაუფროსობ თქვენს პარტიას,—განაგრძო მან,—მაგრამ უნდა რომ არ მომწონს მისი: სამშობლოს უარპყოდს! აიღე, მაგალითად ხალიჩა: რაც უფრო მეტი ფერადი ძაფებითაა ნაქსოვი ხომ უფრო ძვირფასია? ასევე ითქმის სამყაროზედაც: იგი შესდგება სხვადასხვა ქვეყნის თავისებურობათაგან. საქართველო ხომ პატარაა, მაგრამ შეხედე, რა ფერად ყვავილთა თაიგულს წარმოიდგენს იგი ქართლ-კახეთით, იმერეთით, გურია-სამეგრელოთი და სხვა. ეს სიღარიბე კი არა, სიმდიდრეა“.

იგი დაჩუმდა, თითქოს ჩვენს პასუხს უცდიდა.

„ბატონო აკაკი!—მოჩიდებით სიუჟარზე მცირე ხნის შემდეგ,—თქვენ, აღბათ, მოგეხსენებათ, რომ სახელმწიფო სათათბიროს არჩევნებისთვის სამზადისი იწყება.“

„კი, ვიცო!“

„თქვენ ვის მისცემთ ხმას? ფედერალისტებს?“

„აა-აა-აა-აა!—გაასახსრევა ხელები და თან დაუმატა:—მე იმათგან განაწყენი ვარ. უსეც რომ არ იყოს, მაინც სოციალ-დემოკრატებს მივცემდი კენჭს, რადგანაც ისინი უფრო სწორ ვხას აღგანან, თუმცა ფიქრობ სჯეღთრივ და ვიღდა ყუთი“.

რა თქმა უნდა, ამ შემთხვევაში აკაკი სცდებოდა, ვინაიდან პარტიების თუ ორგანიზაციების გარეშე იგი გაშავდებოდა, მიუხედავად იმისა, რომ ხალხის სათაყვანო პოეტი იყო.

1915 წლის თებერვლის ერთ პირქუშ ღამეს თავის სოფელში მიიცვალა მთელი ერის დიდება და სიამაყე—აკაკი.

ამ ამბავმა ფეხზე დააყენა მთელი საქართველო. დამკრძალვ კონიტეტში მეც ვიყავი არჩეული და საკუთარი თვალთ ვხედავდი თუ საჩხერიდან ტფილისამდე როგორი ყრუ გმინვით ხვდებოდა ძვირფას ცხედარს საქართველოს ყოველი კუთხიდან დაძრული ზალბი და როგორი სასოებით იჩოქებდნენ სადგურზე სამკლოვიარო მატარებლის გავლისას.

ვამთავრებ რა ჩემს პატარა შოგონებას, მიწდა ავირბინო მთაწმინდის პანთეონზე, სადაც სხვა დიდებულთა შორის განისვენებს ჩვენი ერის განვლილ ჰიროთა მონარე და იმავე დროს შედგარი მებუყე დიდი აკაკი, რომ ყველას გასაგონად ხმამაღლა ვამცნო:

იბარებდე! სხვებთან ერთად
შენი ერიც აღსდგა მკედრეთით;
ჯაქვმსხვრეული ამირანიც
მოიძღერის გრგვინვაქექით!
სანეტარო დახხნის ხმები
ეფინება ზურმუხტ მდელოს;
გაუშმარჯოს ბორკილაყრილ
თავისუფალ საქართველოს!

შ ო გ ო ნ ე ბ ა

აკაკი წერეთელი

დაახლოებით 1907, თუ 1908 წელს ქ. ტფილისში მოწვეული იყო ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წევრთა საერთო კრება, სადაც დაესწრო აკაკი წერეთელი ამ საზოგადოების საპატიო წევრი.

საერთო კრებას განსახილველი ჰქონდა:

გამგეობის წარსული წლის მუშაობის ანგარიში და სხვა საკითხები; გარდა ამისა მომავალი წლის მოქმედების გეგმა და ხარჯთაღრიცხვა.

გამგეობას გეგმით გათვალისწინებული ჰქონდა, უმთავრესად, ახალი ლექსიკონის (ქართულ-რუსული და რუსულ-ქართული) გამოცემა და შედგენა ახალი მასალების შევსებით.

ასეთი გამოცემის საქმიანობას გამგეობა ასაბუთებდა მით, რომ პროფ. დ. ჩუბინაშვილის მიერ შედგენილი და გამოცემული ლექსიკონები უკვე გამოცლილი აღარ იშვებოდა, მოთხოვნილება კი დიდი იყო ამიტომ წერა-კითხვის საზოგადოებამ მოუყარა თავი ყველა არსებულ ლექსიკონებს და სხვა გამოსადეგ მასალებს ახალი ლექსიკონების გამოსაცემად.

ამ საკითხის გარშემო გაიმართა კამათი. ბევრმა მიიღო ამაში მონაწილეობა, უმეტესობა იწონებდა გამგეობის განზრახულ ძალს და მოითხოვდა მის ატყობილად განხორციელებას.

აკაკიმ მოითხოვა სიტყვა.

როცა აკაკი წამოიჭრა სიტყვის სათქმელად. ყველა დამსწრენი აღტაცებით ეუყურებდით მის სასიამოვნოდ გაბადრულ უკვე გაქალაქავებულ მადლიან სახეს; დიდს ყურადღებით ეუსმენდით მას, ჩვეულებრივად ტყბილად მოუბარს.

მისა სიტყვის შინაარსი დაახლოებით იყო შემდეგი:

„შედმეტია ლაპარაკი, — დაიწყო მსოვანმა მგოსანმა, — რომ აკაკი ლექსიკონი გვესაქიროება, რაც შეიძლება ფართოდ ვასაქრელებლად, რომ არ განშორდეს ჩვენში იმისთანა შემთხვევა, როგორც დაემართა ერთ ჩვენს მწერალს, რომელიც თავის ნაწარბში ბზირად ხმარობდა სიტყვას „წაღვარდნილას“, ეს უკანასკნელი სიტყვა რუსულ „ეოდამადან“ ეთარგმნა.

როდესაც მას მიჰქცა ყურადღება ჩვენმა ყოველდღიურმა გაზეთმა, შოუწოდა თავის მკითხველებს მოაწოდონ რედაქციას ნამდვილი სახელწოდება „ეოდამადან“ ქართულად.

„არ გასულა დიდი ხანი, რომ რედაქციას თითქმის საქართველოს ყველა კუთხიდან მოუვიდა ცნობა და გამოიკვია, რომ „ეოლოპაუს“ ხალხის უმრავლესობა უწოდებს — ჩანჩქერს, ჩახრილას და სხვა კიდევ რამდენიმე სახელწოდებას, იყო აგრეთვე სამეგრელოდან და სვანეთიდანაც, რომელიც ამჟამად არ მახსოვს.

ასე, ამრიგად „წყალვარდნილას“ მაგიერ აღმოჩნდა რამოდენიმე სიტყვა, რომელიც გაფანტული ყოფილა ჩვენი სამშობლოს სხვადასხვა კუთხეში.

ასეც უნდა ყოფილიყო, ყველამ კარგად ვიცით, რომ ჩვენი ქვეყნის ფართობი მომეტებული ნაწილი მთაგორიანია, რომელიც დასერილია მდინარეებით, შენაკადებით და ალაგ-ალაგ ვხვდებით ჩანჩქერებს და სხვას, რომელთაც ასეთი სახელები დაჩქევეით ადგილობრივ მცხოვრებთა მიერ.

რათ გვინდა თარგმნა, როდესაც მოგვეპოვება საკუთარი სიტყვები.

კარგი ლექსიკონის შედგენისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ჩვენ ქართულ ძველ მწერლობას, რაც გადაურჩა დაკარგვას ან მოსაობასო.

ამის დასასაბუთებლად აკაკიმ მოიყვანა მაგალითი:

„თუ ვახსოვთ წარსულ საუკუნის ოთხმოცდაათიან წლებში ამიერ კავკასიის რკინის გზის სამმართველომ დაიწყო სურამის ანუ ლიხის უღელტეხილში, რომელიც საზღვრავს ამერეთს იმერეთისგან, მუშაობა „ტონელის“ გასაყვანად.

ასეთი „ტონელის“ გაყვანა მნიშვნელოვანი იყო, ამიტომ მაშინდელ ადგილობრივ რუსულ გაზეთებში იბეჭდებოდა ამ მშენებლობის შესახებ ცნობები.

„ტონელის“ გაყვანა დამთავრდა და მისი ზეიმით გახსნა მოხდა, მგონი 1890 წელს.

ასეთი ამბავი ვინტერესებოდათ, რასაკვირველია, ქართულ გაზეთების მკითხველებსაც, მაგრამ რედაქცია ჩავარდა ერთგვარ ფასაქირში, რადგანაც „ტონელის“ ქართულად დასახელება ვერ მოეხერხებინათ.

ამის გამო რედაქციამ ერთ დანიშნულ დღეს მოიწვია ყველა თანამშრომლები სათათბიროთ, მეც მოვეყე ამ თათბირზედ.

თათბირის მიზანი იყო გამოენახათ „ტონელის“ სახელი ქართულად.

ამ თათბირზე დამსწრენი, ზოგი ასახელებდა გამოქვეყნულს, ზოგიც — ზერელს, ბოლოს გადაწყდა, რომ „ტონელისათვის“ დაერქმიათ „ქვეხვრიტა“, მაგრამ ასეთი სიტყვა, რაღაც არ მოგვეწონდა, ყურთა სმენას ეჩოთირობოდა.

ბოლოს ერთმა დამსწრეთაგანმა შემოიტანა ასეთი წინადადება: არა მგონიაო, რომ ჩვენს ძველს მწერლობაში, თუნდაც „ვეფხვის-ტყაოსანში“ არ იყოს შესაფერი სიტყვა. ამიტომ ეხლა თავი შევიკავოთ ამ „ქვეხვრიტას“ ხმარებიდან, გადავთვალაიეროთ ჩვენი ძველი მწერლობაო.

მართლაც გავინაწილეთ ასეთი ძიების მუშაობა და წაგაწყდით სიტყვა „გვირაბს“, რომელიც ამას შემდეგ დაერქვა „ტონელს“.

ეს მაგალითი ცხადყოფს იმ აზრს, თუ რამდენათ ძვირფასი მასალები მიაპოვება ჩვენ ძველ მწერლობაში ლექსიკონისათვის.

არა ნაკლები უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ლექსიკონისთვის შეგროვილ მასალას ცოცხალ ენიდან, რომელიც ჩვენი ქვეყნის ყოველ კუთხის მცხოვრებთა შორის დაჩქინილა ზეპირადმოცემის ან ზეპირსიტყვაობის სახით ამაში დაბარწმუნა შემდეგმა შემთხვევამ:

ჩემი მოგზაურობის დროს ერთხანად მომიხდა ქართლის ერთ-ერთ სოფელში ყოფნა, ჩამოვბტი ერთი გლეხის ოჯახში, ამ ოჯახის მეთაური აღმოჩნდა ძველი თქმულებებისა, ამბებისა და საერთოდ ზეპირსიტყვაობის დიდი მცოდნე, მეც დავინტერესდი, აქ დარჩენა მომიხდა რამოდენიმე დღეს.

ეს ოჯახი, გარდა მიწათმოქმედებისა, თურმე ეწეოდა ხელოსნობასაც. განსაკუთრებით ოჯახის მეთაური მთელ იმ მხარეს განთქმული ყოფილიყო, როგორც კარგი მცოდნე და დაბელოვნებული ჩვენებური წისქვილების გამართვის და მოწყობის საქმეში.

ეხლა კი, რადგან იგი მოხუცებულებაში შესულიყო, მოეწადინა თავისი ხელობა და ცოდნა გადაეცა თავის უფროსი ვაჟისათვის, ამიტომ მას გზავნიდა წისქვილების გასაკეთებლად და ხელმძღვანელობას უწევდა სახლიდან. იმეამდ უფროსი ვაჟი ამავე სოფელში ამთავრებდა ახალი წისქვილის გაკეთება-გამართვას, როცა იგი საღამოთი დაბრუნდა შინ, მამა შეეკითხა:

— რა ქენი შეილო, როგორაა შენი ახალი წისქვილის საქმე?

— რაღა როგორ არის, მამაჩემო, წისქვილი მზადაა, გამართულრა ყოველ შრივ, მაგრამ ერთი უბედურება დაგვატყდა თავს, როცა წყალი მივეუშვით ღარში, ბორბალი არ დატრიალდა, რამდენი გეწვალე, ვეცადე, მაგრამ ბორბალი ვერ ავამუშავე. დღევანდელ დღეს ვიტანჯე, დღესალე, მაგრამ მისი ასაველ-გასაველისა ვერა გავიგე რა.

— კარგი, შეილო — მიუგო მამამ, ეხლა დაისვენე, ვივახშმოთ, ხვალ დილით გამოვყავები, გავსინჯავ და აქნება საქმე მოვაგვაროთ.

„მეორე დღეს, — განაგრძო აკაკიმ, — მეც გავყევი მათ, მამამ ახალ წისქვილს ყველაფერი გაუსინჯა და გამართულება მოუწონა შვილს, შემდეგ წყალი მოაშვებინა ღარში, მაგრამ წისქვილის ბორბალმა მოძრაობა მაინც არ დაიწყო.“

მაშინ მოხუცი ხელოსანი შიამჩერდა ხის ღარს, დაიწყო მისი სიღრმისა და სიგანის ზომვა და უთხრა შვილს:

— თი სწორედ ეს არის მიზეზი შენი წისქვილის უბედურებისა, ღარისთვის ტევა საქმარისი არ მოგიცია, ღარი უნდა გამოსცვალო, ახალი ვაუკეთე, მეტი ტევა დობა მიეცი. რადგან წისქვილის პატრონებს ძალიან ეჩქარებათ, საფქვავეც მოუტანიათ, ამათ დროზე უნდა მოუსწროთ წისქვილი; ეხლა მომაგონდა, სახლში ერთი ღარი რომ მაქვს წინათ დამზადებული, ჩემი ეარაუდით აქ გამოვდებდა თავის ტევათ. წადი ჩქარა სახლში, მოიშველე სხვებიც და მოიტანე ის ხის ღარი.

არ უვსულა დიდი დრო, მოიტანეს სახლიდან ღარი, მოხუცმა ხელოსანმა გაამართინა, როგორც რიგია; მოუშვეს ღარში წყალი ბორბალი მაშინვე ამუშავდა, საფქვავეც დააყარეს, წისქვილი წესიერად ფქვავდა. ყველანი ნასია: მოენებო იყენენ ამ მოვლენით, ბოლო მამამ მიმართა შვილს:

— ჩემგან გცოდნე და უახლო დაიხსომე, რომ წისქვილს ღარს როცა აკეთებ, სუყოველთვის ტევა მეტი მიეცი, რადგანაც ღარს ტევა თუ მეტი აქვს, ამით საქმე არ დაშვდება. თუ საქმრო იქნება ტევა ის შემცირება, ეს ადვილად შეიძლება, ღარში წყლის ნაკადს საქმროებისამებრ შეამცირებ.

მე აქ გავგონილ სიტყვა ტევა იმ, ტევა დობა ძალიან დამაინტერესდა, ხშირად მსმენია ხალხში ნათქვამი ფრაზა: ჩვენ ღარბაზში იმოდენა სტუმ-

რები შეიკრიბენ, რომ ტევა არ იყო, ან ეკლესიაში იმოღვნა ხალხია, რომ ტევა არ იყო, არ ჰყოფნისო“.

ბოლოს, კარგა გამოკითხვის შემდეგ გამოიჩინა, რომ სიტყვა ტევა ან ტევადობა წინავე იმას რასაც რუსულად ვუწოდებთ „ობიომს“ (Обиом) ამიტომ ხალხში დარჩენილ ზებირსიტყვაობას, როგორც წინეთ, ისე ახლაც შე დიდ მნიშვნელობას ვაწერ. სწორეთ ამ გარემოებამ მაღჭკრებინა პერიოდულ ჟურნალ „ჭრებულის“ დაარსება, რომ შეგროვილი ზებირსიტყვაობა ჩვენი ჩვეყნის ყველა კუთხიდან აქ დაბეჭდილიყოს, მაგრამ ჟურნალის გამოცემა, სამწუხაროდ, ითულებული ვიყავი შემეწყვიტა უსახსრობის გამო“.

ამ ნათქვამს კიდევ დაუმატა აქაკიმ.

„ზევით მოვახსენეთ, თუ როგორი დიდი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე ჩვენ ძველ მწერლობას, მაგრამ ასეთი მწერლობის ნაშთები, წერაკითხვის საზოგადოების მუზეუმში, ძალიან სუსტია და მცირეა. ის, რაც გადაჩნა დაკარგვას ან მოსპობას, გაფანტულია, როგორც ამერეთის, ისე იმერეთის მცხადერებთა ძველ ოჯახებში, სასურველია ასეთი მნიშვნელოვანი საუნჯეები ჩვენი მომავალი მწერლობისათვის შეკრებილი იყოს აქ, ამ საზოგადოების მუზეუმში.

რამდენად დაუდევრობას ვიჩენთ, საერთოდ, ამ საქმეში, კრებას მოვახსენებ შემდეგს:

ამ ოცდახუთიოდე წლის წინათ ტფილისში გარდაიცვალა უძეოდ ერთი დიდი გვარიშვილის პიროვნება, იგი იყო ცნობილი პოეტიც ქართულ ლიტერატურაში, ეკავა დიდი თანამდებობის ადგილი და მასთან იყო შეძლებული ოჯახის პატრონი. მისი წინაპარნი სუყოველთვის ძალიან დაახლოვებულნი იყვნენ უწინდელ ჩვენ მეფეებთან, ამიტომ მის ოჯახში ინახებოდა ყოველგვარი ძვირფასი უძველესი ნივთები, საგნები, იარაღები და სხვა. გარდა ამისა ძალიან იშვიათი მასალები უძველესი ჩვენი მწერლობისა, რომელთაც ჰქონდათ განსაკუთრებული ისტორიული მნიშვნელობა. ყველა ამას უფრთხილდებოდა და ინახავდა მისი პატრონი თავის სიციცხლის დროს, მაგრამ გარდაცვალების შემდეგ სხვა ქონებასთან ერთად ეს მნიშვნელოვანი საუნჯეც ყვაე-ყორანს გააქონდა ოჯახიდან, მისი გადაკვარებული და უთაოსნო მემკვიდრეების დაუდევრობით“.

(იქავის მფონი სახეში პოეტი გრიგოლ ორბელიანი ჰყავდა).

„აქედან გატანილ ისტორიულ მნიშვნელოვან ზოგიერთ ფურცლებს შემთხვევით წავეწყვდიო ტფილისას ბაზარზე ერთ მოვაჭრესთან, რომელიც უზრალა შესაბევე ქალაქის მაგივრად ხმარობდა, ბევრი ცდისა და ძიების შემდეგ აღმოჩნდა მხოლოდ რამოდენიმე ფურცელი.

ეს გადაჩვენელი ხელნაწერი ფურცლები, თუქმე იყო ამოხეული პეტრე სინტერუესო ჩვენი ისტორიის ძველ მასალებიდან.“

ასეთ წარმოთქმულ სიტყვის შემდეგ აქაკიმ მოუწოდა ყველა იქ დამსწრეთ, რომ ხელი შეეწყით წერა-კითხვის საზოგადოებისთვის ძველი მწერლობის ნაშთების შეკრებაზე, რომ მომავალ თაობას არ დაკარგოდა ის მცირედი ნაწილი მანც, რაც გადაუხსნა დაკარგვა-გაფანტვას.

1940 წ. იანვრიდან „ჩვენი თაობა“ გაშვების
ყოველთვიურად

ბელის მოწერის პირობები:

წლიურად	18 ზან.
ნახევარი წლით	9 „
ცალკე ნომერი	1 ზ. 50 კ.

ბელის მოწერა მიიღება საბელგამის ყველა მაღაზიაში, სოიუსპეტის
რაიბიუროებში და საბელგამის პერიოდ-სექტორში.

წამყვანის მისამართი.

ტფილისი, ვახაბლის ქ. № 13, მწერალთა კავშირი.

h 5.21
1910

3560 18.50 J.

Ежемесячный журнал
„ЧВЕНИ ТЛОБА“
Сентябрь 1940 г. Тбилиси